

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

PETER BAJEC

**PRIMERJAVA SODNE VEJE OBLASTI – ANGLIJA,
NEMČIJA IN SLOVENIJA GLEDE NA DVE NAČELI
SODSTVA: načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne
oblasti in načelo neodvisnosti sodnikov**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2005

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Peter Bajec

Mentor:izr.prof. dr. Mitja Žagar

**PRIMERJAVA SODNE VEJE OBLASTI – ANGLIJA,
NEMČIJA IN SLOVENIJA GLEDE NA DVE NAČELI
SODSTVA: načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne
oblasti in načelo neodvisnosti sodnikov**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKE NALOGE

Spodaj podpisani **Peter Bajec**, z vpisno številko **21014415**, rojen **15. oktobra 1979** v **Postojni**, sem avtor diplomske naloge z naslovom: **Primerjava sodne veje oblasti – Anglija, Nemčija in Slovenija glede na dve načeli sodstva: načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti in načelo neodvisnosti sodnikov.**

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo delo izključno last mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, nevedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo - predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerimi so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne - kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede.

V Ljubljani, dne _____

Podpis avtorja: _____

1 UVOD	7
2 TEORETSKA IZHODIŠČA	10
2.1 O DELITVI OBLASTI	10
2.1.1 John Locke	10
2.1.2 Charles de Montesquieu	14
2.2 NAČELO DELITVE OBLASTI DANES	16
2.3 ZGODOVINSKI RAZVOJ IN PREOBRAZBA SODNE VEJE OBLASTI	20
2.3.1 Antika	20
2.3.2 Britansko otočje: Anglija	20
2.3.3 Kontinentalni sistem in razvoj v svetu	22
2.4 SODNA VEJA OBLASTI DANES	25
2.5 O PRAVOSODNEM SISTEMU	28
2.5.1 Pojem pravosodnega sistema	28
2.5.2 Sodišča	28
2.5.3 Vrste sodišč	29
2.6 O NAČELIH SODSTVA	30
2.6.1 Načelo neodvisnosti sodnikov	30
2.6.2 Načelo trajnosti sodniške funkcije	31
2.6.3 Načelo volilnosti sodnikov	32
2.6.4 Načelo nezdržljivosti sodniške funkcije	32
2.6.5 Načelo imunitete	32
2.6.6 Načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti	32
2.6.7 Načelo javnosti	33
2.6.8 Načelo pravice do pravnega sredstva oziroma načelo instančnosti	33
3 PREDSTAVITEV OBIČAJNEGA PRAVA.....	34
3.1 ANGLIJA IN WALES	34
3.1.1 Kratka predstavitev organizacije angleških sodišč	35
3.1.1.1 Sodnoupjavna sodišča (<i>Magistrates' Courts</i>)	35
3.1.1.2 Okrajna sodišča (<i>County Courts</i>)	37
3.1.1.3 Višje sodišče (<i>The High Court of Justice</i>)	37
3.1.1.4 Pritožbeno sodišče (<i>Court of Appeals</i>)	40
3.1.1.5 Lordska zbornica (<i>House of Lords</i>)	41
4 PREDSTAVITEV SISTEMA KONTINENTALNEGA PRAVA.....	43

4.1 ZVEZNA REPUBLIKA NEMČIJA	44
4.1.1 Kratka predstavitev organizacije nemških sodišč	46
<i>4.1.1.1 Sodišča splošne pristojnosti</i>	46
<i>4.1.1.1.1 Lokalna sodišča (Amtsgerichte)</i>	47
<i>4.1.1.1.2 Regionalna sodišča (Landgerichte)</i>	47
<i>4.1.1.1.3 Višja regionalna sodišča (Oberlandgerichte)</i>	49
<i>4.1.1.1.4 Zvezno sodišče (Bundesgerichtshof)</i>	49
<i>4.1.1.2 Upravna sodišča (Verwaltungsgerichte)</i>	50
<i>4.1.1.3 Delovna sodišča (Arbeitsgerichte)</i>	51
<i>4.1.1.4 Socialna sodišča (Sozialgerichte)</i>	52
<i>4.1.1.5 Računska ali davčna sodišča (Finanzgerichte)</i>	52
4.2 REPUBLIKA SLOVENIJA	52
4.2.1 Kratka predstavitev organizacije slovenskih sodišč	54
<i>4.2.1.1 Sodišča splošne pristojnosti</i>	55
<i>4.2.1.1.1 Okrajna sodišča</i>	55
<i>4.2.1.1.2 Okrožna sodišča</i>	56
<i>4.2.1.1.3 Višja sodišča</i>	56
<i>4.2.1.1.4 Vrhovno sodišče</i>	57
<i>4.2.1.2 Specializirana sodišča</i>	57
<i>4.2.1.2.1 Delovna in socialna sodišča</i>	58
<i>4.2.1.2.2 Upravno sodišče</i>	59
5 NAČELO UDELEŽBE DRŽAVLJANOV PRI IZVAJANJU SODNE OBLASTI	60
5.1 ANGLIJA IN WALES	60
5.1.1 Izbira porote.....	62
5.1.2 Odločanje porote.....	64
5.2 ZVEZNA REPUBLIKA NEMČIJA	65
5.3 REPUBLIKA SLOVENIJA	67
5.4 PRIMERJAVA MED DRŽAVAMI GLEDE NA NAČELO UDELEŽBE DRŽAVLJANOV PRI IZVAJANJU SODNE OBLASTI	69
6 NAČELO NEODVISNOSTI SODNIKOV	72
6.1 IMENOVANJE SODNIKOV	73
6.1.1 Anglija in Wales.....	73

6.1.2 Zvezna republika Nemčija.....	78
6.1.3 Republika Slovenija	83
6.2 RAZREŠITEV SODNIKOV	84
6.2.1 Anglija in Wales	84
6.2.2 Zvezna republika Nemčija.....	85
6.2.3 Republika Slovenija	86
6.3 PRIMERJAVA MED DRŽAVAMI GLEDE NA NAČELO NEODVISNOSTI SODNIKOV	86
7 ZAKLJUČEK	88
8 LITERATURA	91

1 UVOD

V diplomski nalogi bom predstavil sodne sisteme Anglije¹, Nemčije in Slovenije v luči dveh izbranih načel sodstva, in sicer: (1) načela udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti ter (2) načela neodvisnosti sodnikov.

Najbrž se nam na tem mestu vsem pojavi vprašanje, zakaj sodni sistemi? Skozi celotni študijski proces smo veliko govorili o načelu delitve oblasti, pravni državi, demokraciji, spoznavali različne politične sisteme in obenem zapostavljali tretjo, sodno vejo oblasti. In to kljub temu, da je sodna veja oblasti eden ključnih elementov vsakega političnega sistema, saj predstavlja institucijo, katere naloga je varovanje pravnega okvira, na katerem slonijo politični sistemi držav. Prav pomanjkanje védenja o sodni veji oblasti je glavni razlog, zakaj sem si izbral primerjalno analizo sodnih sistemov v izbranih državah. Sem namreč mnenja, da si moramo družboslovci pridobiti ustrezna znanja tudi o sodni veji oblasti kljub, temu da uvrščamo sodstvo zaradi njegove specifične vsebine večinoma na področje pravnih znanosti. Taka umestitev pa ni najbolj na mestu, saj so zakonodajna, izvršna in sodna oblast tesno prepletene, obravnavati pa jih morata tako pravna kot tudi politološka znanost in druge discipline.

V nalogi sem poskušal čimbolj nazorno in jasno predstaviti temeljne značilnosti sodnih sistemov posameznih držav, predvsem v luči dveh zgoraj omenjenih načel sodstva, ki sem jih želel podrobneje proučiti. Zavedam se, da ravno ta želja predstavlja tudi omejitev naloge, saj so številna področja ostala izven mojega spektra zanimanja. Vseeno pa želim, da bi bila ta naloga izhodišče za nadaljnja proučevanja različnih vprašanj, ki se jih v nalogi nisem dotaknil ali tistih dvomov, ki so se pojavili ob pisanju naloge. Nadaljnjo omejenost naloge predstavlja število držav, uvrščenih v primerjavo, saj sem od držav s kontinentalnim pravnim sistemom in od držav s sistemom običajnega prava izbral le po eno državo, ki sem jima dodal še Slovenijo. Anglijo sem izbral iz preprostega razloga, ker predstavlja zibelko sistema običajnega prava in je tudi njegova najbolj tipična predstavica. Republiko Nemčijo sem izbral predvsem ker se je Slovenija pri snovanju svoje ustavne ureditve zelo zgledovala po nemškem modelu.

¹ Na tem mestu govorim o Angliji in ne o Veliki Britaniji, ker je uporaba angleškega prava omejena na Anglijo in Wales. Angleško pravo ni pravo Združenega kraljestva, niti ni pravo Velike Britanije, ker Severna Irska, Škotska, otok Man in ostali otoki ne spadajo pod jurisdikcijo angleškega prava (David in Brierley, 1985: 308.).

Kot sem že omenil predstavljata predmet mojega zanimanja ter osrednjo vsebino naloge dve načeli sodstva: načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti in načelo neodvisnosti sodnikov. Pri delu si bom pomagal z naslednjima hipotezama:

H1: »Udeležba državljanov kot članov porot ali sodnikov porotnikov pri izvajanju sodne oblasti je bolj dosledno izpeljana v sistemu običajnega prava«.

H2: »Za sodnikovo neodvisnost sta ključnega pomena način njegovega imenovanja in razrešitve«.

Načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti me zanima predvsem z vidika dejanske aktivne udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti. Za ameriški sistem je značilno, da v nekaterih primerih porota (sestavljena iz državljanov) odloča, ali ima tožilec dovolj trdne dokaze, da se začne sodni postopek na sodišču, ali ne. Sistem običajnega prava deluje v duhu »Velike listine svoboščin«, ki zahteva, da naj vsakemu sodijo njemu enaki. Zanimivo je vprašanje, ali je tak sistem bolj pravičen od kontinentalnega. V Republiki Sloveniji in drugih državah kontinentalnega prava poznajo sodelovanje državljanov kot sodnikov porotnikov, ki poleg poklicnih sodnikov sodelujejo v sodnih senatih. Vprašanje je, v kolikšni meri lahko dejansko sodniki porotniki sodelujejo pri sodnem postopku, ali so tam le zaradi načela kot takega.

Za obravnavanje *načela neodvisnosti sodnikov in sodišč* sem se odločil zato, ker je to eno izmed najpomembnejših načel za učinkovito, pravično, objektivno delovanje vsakega sodnega sistema. Lahko predvidevamo, da je to načelo tudi najbolj na udaru oziroma na nenehnem preizkusu. Popolnoma normalno in razumljivo je, da vsaka stranka, ki je udeležena v pravnem sporu, želi da se ta spor reši v njeno korist. Problem pa se pojavi, ko pride pred sodišče odmeven, težak primer, v katerega so lahko vpleteni politiki na visokih položajih, pomembni gospodarstveniki ali drugi vplivni ljudje, ki morajo seveda paziti na svojo javnomnenjsko podobo, saj le-ta pomeni njihovo preživetje ali zaton. V takšnih primerih se lahko pojavijo različni pritiski in poskusi neposrednega ali posrednega vplivanja na odločitve sodnika. To je še posebej nevarno v »mladih« državah in demokracijah, kjer zavest o pomenu sodstva za normalno funkcioniranje družbe še ni popolnoma zasidrana v miselnih shemah posameznikov.

Celotno diplomsko nalogo sem si zamislil kot kratek in sistematičen pregled sodne veje oblasti v izbranih državah s poudarkom na omenjenih dveh načelih sodstva. V uvodnih

sestavkih sem se predvsem osredotočil na teoretski okvir, ki se mi zdi pomemben za razumevanje teme diplomske naloge. Ker je sodna veja oblasti ena izmed treh vej oblasti, v nalogi najprej predstavim pojem delitve oblasti kot uvod v predstavitev sodne veje oblasti. V okviru tega obravnavam pravosodni sistem in načela sodstva. S tem opredelim področje in terminologijo, skozi katero se gibljem pri pisanju diplomske naloge. V osrednjem delu besedila predstavljam temeljne poteze običajnega prava ter sistema kontinentalnega prava. Znotraj teh dveh poglavij na kratko orišem še organizacijo sodišč izbranih držav. Zaključek analize predstavlja prikaz formalne izpeljave *načela udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti* ter *načela o neodvisnosti sodnikov*. V analizi opravi primerjavo med Anglijo, Nemčijo in Slovenijo glede na zgoraj omenjeni načeli.

Pri pisanju diplomskega dela se opiram predvsem na analizo sekundarnih virov. Na žalost je v nekaterih primerih strokovna literatura tudi starejšega datuma, a je bila njena uporaba zaradi pomanjkanja novejših virov neizogibna. Ta problem poskušam omiliti z uporabo novejših podatkov s svetovnega spleta, do katerih pa se tudi v dobi interneta ne da vedno priti. Zatorej, če sem zagrešil kako napako, naj mi bo odpuščeno – *errare humanem est*.

2 TEORETSKA IZHODIŠČA

2.1 O DELITVI OBLASTI

Načelo delitve oblasti se nam dandanes zdi popolnoma samoumevno, kot nekaj, kar je nujnost vsake demokracije. Pa vendar ni bilo vedno tako in številni misleci so v 17. in 18. stoletju orali ledino, predvsem v okvirih angleške politične filozofije in francoske razsvetljenske filozofije (Perenič, 1993: 28.). Tudi jaz bom svoj teoretski okvir gradil na razmišljanjih dveh mislecev, Johna Locka in Charlesa de Montesquieuja. John Locke je sam sodeloval v angleški revoluciji, ki se je odvijala leta 1688 in kasneje postal tudi njen pravni teoretik (Šturm, 1999: 11.).

Že v antični dobi so predvsem Cicero, Aristotel in Platon prišli do spoznanja, da je potrebno absolutno oblast omejiti ter jo porazdeliti med različne nosilce državne oblasti (Šturm, 1999: 11.). Oblast je sicer nujna za vladanje oziroma vodenje države (Novak, 2001: 517.). Problem nastane, če se moč², ki jo ima oblast, koncentrira samo v eni točki.

Pri delitvi oblasti gre za zaščito določenih vrednot, pravic in načel tako, da jih ena veja oblasti ščiti pred zlorabo s strani druge veje oblasti. V tem konceptu so sodno oblast prepoznali kot tisto vejo oblasti, ki naj bi omejevala obe politični veji oblasti – izvršno in zakonodajno. Če je neka veja oblasti izven političnih procesov, je najbolj poklicana izmed treh, da varuje posameznika pred samovoljo večine in države (Novak, 2001: 518.).

2.1.1 John Locke (1632 – 1704)

Vezni element, ki povezuje antično misel o delitvi oblasti z razmišljanji 17. in 18. stoletja predstavlja George Lawson³, ki je govoril o treh vejah oblasti kljub temu, da je sodno vejo še vedno videl v okviru izvršilne oblasti (Novak, 2001: 519.). Načelo delitve oblasti je nastalo v posebnih angleških okoliščinah, ko je po revoluciji leta 1688 prišlo do kompromisa med

² Heywood pravi, da je moč mogoče definirati kot sposobnost doseči željeni rezultat. V politični analizi se termin *moč* razume kot odnos; to pomeni, kot sposobnost vplivati na vedenje drugih, ki je nasprotno njihovemu hotenju. Heywood definira *oblast*, kot obliko moči, ki se jo lahko razume tudi kot legitimno moč. *Moč* je torej sposobnost vplivati na druge, *oblast* pa je pravica vplivati na druge (Heywood, 2000: 15, 35.).

³ George Lawson je bil ameriški mislec, ki se je veliko ukvarjal s konceptom delitve oblasti. Skupaj s Samuelom Rutherfordom predstavljata korenine Deklaracije o neodvisnosti (<http://www2.pitnet.net/primarysources/>, 17.12.2004.).

fevdalno aristokracijo in uveljavljajočim se meščanstvom. To je bilo prehodno obdobje, v katerem sta si obe strani *de facto* delili oblast, in v katerem se je aristokracija postopoma pomeščanila. V teh razmerah nastanejo institucije angleškega parlamentarnega sistema, ki jih kot teorijo delitve oblasti idejno utemelji John Locke v svojem delu »Dve razpravi o vladi« (Kušej in drugi, 1992: 42.). Locke, ki je izhajal iz Lawsons je bil predstavnik naravno-pravne šole. Na začetku svojega dela govori o naravnem stanju. Če želimo pravilno razumeti politično oblast, potem je potrebno najprej razkriti naravno stanje, v katerem se nahajajo različni posamezniki. Locke pravi, da ljudje uživajo popolno svobodo in po svoji svobodni volji odločajo o ravnanju z osebno lastnino, seveda v mejah naravnega zakona. Pri tem pa je potrebno razlikovati med stanjem svobode in stanjem samovolje. Kljub temu, da ima posameznik pravico do neomejenega svobodnega ravnanja s svojo lastnino, pa nima pravice uničiti sebe, niti kateregakoli drugega bitja, razen če gre za kaznovanje krivca. Locke v nadaljevanju pravi, da je izvrševanje naravnega zakona z namenom preprečevanja poseganja drugih posameznikov po tuji lastnini in škodovanja posameznikom, preneseno v roke vsakega posameznika. Na tej osnovi ima potem posameznik pravico kaznovati tiste, ki so prekršili naravni zakon. Kaznovanje pa služi odškodnini in v poduk drugim posameznikom, naj ne kršijo naravnega zakona. Vsak posameznik znotraj skupnosti ima pravico, da uniči tisto, kar škoduje skupnosti in tako kaznuje tistega, ki je prekršil naravni zakon. S tem ga prisili, da se pokasa in odvrne od nadaljnje delikventnosti, in postavi primer za vse druge možne prestopnike. V tem pogledu in na tej osnovi ima vsak človek pravico kaznovati prestopnika ter biti izvrševalec naravnega zakona. Locke govori tudi o dveh pravicah, in sicer: (1) o pravici, da posameznik stori vse, kar je potrebno, da zavaruje svojo lastnino ter (2) o pravici, da kaznuje vsakega posameznika, ki bi mu storil krivico. Pri določanju kazni pa je slednjo potrebno določiti sorazmerno s težo prekrška. Locke se ne strinja s kritikami, da bi posamezniki v žaru maščevanja izrekli prevelike kazni in je zatorej nujen obstoj neke nadoblasti, ki umirja strasti in je pristojna za kaznovanje. Locke namreč izpostavi problem nadzorovanja te oblasti, medtem ko je v družbi, kjer velja naravno pravo, to urejeno tako, da je tisti, ki napačno sodi, tudi klican na odgovornost s strani vseh ostalih posameznikov družbe. Ker so ljudje po stanju naravnega prava svobodni in taki ostanejo do smrti, se tudi sami s svojo voljo odločajo ali bodo postali člani neke politične družbe (Locke, 1978, 1691: 11 – 18.).

Politična družba obstaja tam in samo tam, kjer se je vsak član družbe odrekel svoji naravni pravici po kaznovanju in jo predal v roke družbe v vseh tistih primerih, kjer se lahko zaradi

zaščite opre na zakon, ki ga je družba vzpostavila. Tako družba postane sodnik, je nepristranska in enaka za vse. Družba to nalogo izvaja preko posameznikov oziroma preko članov te družbe, ki jim je podelila oblast za reševanje sporov in kaznovanje prekrškov, ki so po zakonu kaznivi in jih storijo člani družbe proti njej sami. V tej točki se lahko loči posameznike, ki so člani politične družbe, in posameznike, ki to niso. Razlika je ravno obstoj zakona in oblasti, ki ta zakon izvaja. Vse družbe, ki nimajo instituta zakona in oblasti, pa uživajo popolno naravno stanje. Izvor zakonodajne in izvršne oblasti⁴ najdemo v trenutku, ko posameznik stopi v družbo in se odreče pravici, da sam kaznuje kršenje naravnega prava ter to pravico prenese na zakonodajno oblast. S tem, ko pooblasti družbo za izvajanje njegovih individualnih, po naravi danih pravic, prestopi iz naravnega stanja v stanje države, ki je vzpostavila arbitra, ki ima pravico reševati spore in dodeljevati odškodnine oškodovancem; arbiter pa je zakonodajalec ali pa nekdo, ki ga je zakonodajalec imenoval. Cilj državljanske družbe je namreč izognitev težavam naravnega stanja v primerih, ko je bil posameznik sam sebi sodnik (Locke, 1978, 1691: 51 – 53.).

Posameznik se kot svoboden državljan priključi skupnosti in prevzame status državljana prav iz razloga lažje ohranitve osebne lastnine⁵, kljub temu da s tem žrtvuje svojo neomejeno svobodo. Njegova naravna pravica do uživanja lastnine je v popolnem naravnem stanju zelo negotova in stalno podvržena napadu s strani drugih posameznikov. V naravnem stanju so namreč vsi posamezniki kralji in vsi so enakopravni med sabo, in v trenutku, ko se večina več ne drži stroge pravičnosti postane obramba svoje lastnine izredno težka naloga. Zaradi tega je posameznik pripravljen zapustiti naravno stanje in se priključiti neki skupnosti, kljub izgubi svoje neomejene svobode. Še vedno je svoboden, ker lahko s svojo lastnino prosto razpolaga, ne more pa prosto razpolagati s svojo silo. To zanj sedaj dela država. Locke je gradil na načelu, da po prehodu iz naravnega v državljansko stanje posameznik ne prenese na državo vseh svojih naravnih pravic, ampak da nekaj teh pravic obdrži zase. Locke prepozna tri pravice, ki so »neodtujljive«, in sicer: (1) lastninska pravica, (2) verska svoboda in (3) osebna svoboda (Locke v Šturm, 1999: 11.).

Cilj združevanja ljudi v države je zaščita njihove lastnine. Za dosego tega cilja v popolnem naravnem stanju pa manjkajo trije ključni elementi, in sicer: (1) odsotnost nekega zakona, ki

⁴ Locke tukaj opredeli zakonodajno oblast kot oblast, ki sprejema zakone ter izvršno oblast kot oblast, ki naj kaznuje tiste, ki kršijo tako sprejete zakone (Novak, 2001: 519.).

⁵ Lastnina je tukaj mišljena kot najširši pojem, kot socialni institut, ki ga definirajo običaji, dogovori ter v večini primerov zakon. Gre za pravico, ne za stvar (Heywood, 2000: 141.).

bi bil poznan vsem in bil sprejet s strani vseh posameznikov. Tak zakon bi bil merilo za oceno pravičnega in nepravičnega ter splošno merilo, ki bi bilo podlaga za reševanje sporov med državljani, (2) odsotnost poznanega in nepristranskega sodnika, ki ima pristojnost reševati vse spore, ki jih zakon opredeljuje ter (3) odsotnost obstoja oblasti, ki bi stala za sodno odločitvijo in skrbela, da se taka odločitev izvrši. Kot sem že omenil, posameznik ob vstopu v politično družbo preda dve svoji naravni pravici na politično družbo. Pravico, da stori vse potrebno, da zavaruje sebe in svojo lastnino preda na zakonodajalca, ki jo uredi z zakonom. Te zakone posredno sprejema družba skozi institut zakonodajalca. Drugo pravico po kaznovanju v celoti prenese na izvršno oblast in ji pomaga pri izvrševanju zakonov. V zameno za druge pravice, ki jih pridobi z vstopom v družbo se odreče delu naravne svobode. Ta del je odvisen od zahtev družbe. To pa ni le nujno potrebno, ampak tudi pravično, saj tudi ostali člani družbe prenesejo isti del naravne svobode na višji organ, državo⁶ (Locke, 1978, 1691: 71 – 74.).

Locke je bil zagovornik omejitve suverene, neomejene oblasti. Njegov predlog je bil, da bi eno oblast razdelili na tri dele in tako dobili tri, med seboj neodvisne oblasti (Šturm, 1999: 11.). Razvil je idejo, da je delitev oblasti na tri dele naravno stanje in tako razlikoval med zakonodajno, izvršno in federativno oblastjo (Novak, 2001: 519.). »Zakonodajna oblast je tista oblast, ki ima pravico odločati, kako bo uporabljena sila države z namenom zavarovanja skupnosti in njenih pripadnikov« (Locke, 1978, 1691: 82.). Zakonodajna oblast nima potrebe po svojem nenehnem obstoju, ampak se sestane samo takrat, ko je potrebno sprejeti nek zakon. Zakonodajno telo mora biti sestavljeno iz različnih ljudi, ki so potem ko sprejmejo nek zakon, tudi sami podvrženi določilom le-tega zakona; tako je oblikovana zakonodajna oblast v dobro urejenih državah. Zato ker imajo zakoni stalno in trajno moč in se pojavi potreba po nenehnem izvrševanju teh zakonov, je potrebno vzpostaviti drugo vejo oblasti, ki nadzoruje in opravlja to izvrševanje. Ta druga veja je izvršna oblast. Ta skrbi tudi za tisto področje, ki je v današnjem času v pristojnosti sodne veje oblasti. Locke tukaj sicer načeloma loči tudi tretjo vejo, federativno oblast, vendar pravi, da sta kljub svoji različnosti obe vedno nekako združeni. Kljub temu, da sta po naravi različni, ju je obenem težko ločiti in dati v roke različnim ljudem. Obe namreč zahtevata za svoje delovanje organizirano represijo, kar je nepraktično dati v različne roke, kjer bi izvršna in federativna oblast delovali ločeno. S tem bi družba sledila različnim ukazom, kar bi v končni fazi pripeljalo do neredov in propada (Locke, 1978, 1691: 82 – 84.).

⁶ S pojmom država Locke označuje vsako neodvisno skupnost, ki so jo Rimljani označevali z besedo *civitas* (Locke, 1978, 1691: 75.).

2.1.2 Charles de Montesquieu (1689 – 1755)

Klasično, danes znano delitev oblasti na zakonodajno, izvršno in sodno oblast pa utemelji Charles de Montesquieu v svojem delu »O duhu zakonov«. Naslanja se sicer na Aristotelovo⁷ klasifikacijo držav, vendar je za razliko od njega razlikoval med republiko, monarhijo in despotijo; republiko je nato delil na demokratsko in aristokratsko republiko. Politični razvoj v Angliji je močno vplival na Montesquieuja, ki je bil mnenja, da je za ta razvoj najbolj značilna politična svoboda. »Svoboda pa je spokojnost duha, ki jo povzroča zavest o osebni varnosti vsakega posameznika in pravica delati vse, kar dovoljuje zakon« (Šturm, 1999: 12.). Tako stopnjo svobode je Anglija dosegla z delitvijo oblasti, ko je namesto ene, nedeljive oblasti, ki izdaja zakone, upravlja in sodi, uvedla tri oblasti, ki omejujejo ena drugo. Delitev oblasti je Montesquieuju edina zagotavljala jamstvo za politično svobodo. Vse druge oblike, pri katerih je vsa oblast v rokah ene osebe, pomenijo propad države (Spektorski v Šturm, 1999: 12.). Povedano z drugimi besedami: kdor sprejema zakone, ne sme biti obenem tudi njihov izvrševalec, in kdor sprejema zakone ali jih izvršuje, ne sme razsojati na njihovi osnovi. Isti ljudje ne smejo sodelovati v več kot eni veji oblasti (Šturm, 1999: 13.).

Če si поблиže pogledamo njegovo misel vidimo, da razlikuje med: (1) zakonodajno oblastjo, (2) izvršno oblastjo nad stvarmi, ki spadajo v mednarodno pravo ter (3) izvršno oblastjo nad stvarmi, ki spadajo v državljansko pravo. Zakonodajna oblast je tista, s pomočjo katere vladar sprejema zakone za določen čas ali za vedno ter popravlja ali odpravlja tiste, ki so že bili sprejeti. To oblast si delita ljudstvo in plemstvo, neka oblika dvodomnosti torej (Šturm, 1999: 13.). Pri sklepanju miru ali objavljanju vojne vladarju pomaga druga oblast ali oblast za mednarodne zadeve, medtem ko tretja (oblast za državljansko pravo) kaznuje zločine in sodi v sporih med posameznimi državljani. Slednjo Montesquieu imenuje sodna oblast, druga veja oblasti pa ostane izvršna. Montesquieu je stremel k taki obliki vladavine, kjer se državljani ne bi bilo treba bati drugega državljan. Prava svoboda ne more obstajati, če sta zakonodajna in izvršna oblast združeni v eni osebi ali v enem upravnem telesu. V takem primeru bo vedno obstajala bojazen, da bo monarh sprejemal tiranske zakone in jih na tiranski način tudi izvrševal. Prav tako ne moremo govoriti o svobodi, če sodna oblast ni ločena od prvih dveh

⁷ Aristotel je klasificiral države glede na to, ali (1) vladarji vladajo v skupno dobro ali v svoje dobro ter (2) ali je vrhovna oblast v rokah enega človeka, manjšine ali večine. Tako je opredelil tri dobre oblike vladavine ter tri slabe oblike vladavine. Dobre oblike vladavin so: (1) monarhija – tu vlada posameznik v skupno dobro, (2) aristokracija – tukaj vlada nekaj posameznikov v skupno dobro, ter (3) politeja – tu vlada večina v skupno dobro. Slabe oblike vladavin so: (1) tiranija – tu vlada posameznik v svoje dobro, (2) oligarhija – tukaj vlada nekaj posameznikov v svoje dobro, ter (3) demokracija – tu vlada večina v svoje dobro (Höffe, 2001: 93 – 94.).

oblasti. Za svobodo pa ni dovolj le ločenost oblasti, ampak tudi način imenovanja in izvor teh oblasti. Izvajalci oblasti morajo biti čim bolj različni, prihajati morajo iz vseh koncev dežele. S tem se doseže objektivnost in neodvisnost. Sodna oblast ne sme biti podeljena nekemu stalnemu telesu, ampak jo izvajajo posamezniki, ki jih država pooblasti za opravljanje te funkcije. Oblast izvajajo v določenem času in na način, ki ga opredeljuje zakon. V primeru težkih obtožb mora imeti obtoženi pravico, da si v skladu z zakonom, sam izbere sodnike, ali pa zahtevati izločitev nekaterih. Sodišča niso stalna in zasedajo samo takrat, ko je to potrebno. Sodba ne sme izražati osebnega mnenja posameznega sodnika. Sodniki morajo biti tudi istega družbenega položaja kot je obtoženi, da se zagotovi objektivnost v smislu, da bi sodnik z višjim družbenim položajem lažje obsodil nekoga z dna družbene lestvice. Tudi pri funkcijah zakonodajne oblasti je čutiti elemente modernosti, ko pravi, da v primeru ogroženosti države lahko dovoli izvršni oblasti, da za omejen čas aretira sumljive državljane. Slednji izgubijo svobodo za kratek čas zato, da bi jo lahko za vedno ohranili. Montesquieu se zaveda, da v večjih državah ne morejo vsi državljani neposredno sodelovati pri izvajanju zakonodajne oblasti, zato predlaga, da državljani to pravico izvajajo preko svojih predstavnikov (Montesquieu, 1989, 1748: 175 – 179.).

Montesquieu je dokaj podrobno razvil tudi način medsebojnega nadziranja in omejevanja oblasti. Zakonodajno telo se ne more samo sklicati, ker ima neko telo svojo voljo šele, ko je sklicano. Zakonodajno telo niti ne more samo prekiniti zasedanja, kajti lahko bi se zgodilo, da ga ne bi nikoli prekinilo. Sklicevanje in trajanje zasedanj je tako v pristojnosti izvršne oblasti. Slednja je npr. v rokah monarha. Izvršna oblast nima pravice preprečevati delovanja zakonodajne oblasti, na drugi strani pa tudi zakonodajna oblast ne sme ovirati izvršne oblasti pri njenem delu. Ima pa zakonodajna oblast pravico, da preveri, na kakšen način so bili sprejeti zakoni uresničeni v praksi. Nima pa pravice soditi o tem ali so bili zakoni dobro izvedeni ali ne, niti ne more soditi osebi, ki je zakon izvrševala. Sodna oblast ne sme biti nikakor povezana z zakonodajno oblastjo, a Montesquieu vendar navede tri primere, v katerih zgornja prepoved ne velja. Prvi primer so pripadniki najvišjega družbenega razreda, ki so vedno predmet zavisti ostalega dela družbe. Njim grozi nevarnost, da ne bi mogli uživati pravice, ki pravi, da naj ti sodijo tebi enaki. Zato se plemičem ne sodi na rednih sodiščih, temveč jim sodi tisti del zakonodajne oblasti, ki ga sestavljajo plemiči. Druga izjema govori o pomilostitvah. Prestroge kazni, ki jih izrečejo sodišča, lahko zakonodajno telo omili. Tretji primer pa govori o zločinih posameznikov proti pravicam celotnega naroda. Takrat postane del zakonodajnega telesa tožilec, ki predstavlja navadno ljudstvo in svojo tožbo predstavi pred

delom zakonodajnega telesa, ki ga sestavljajo plemiči. Osnovna ureditev oblasti je torej sestavljena iz dvodomnega zakonodajnega telesa, kjer oba domova lahko omejujeta drug drugega s svojo vzajemno močjo preprečevanja. Zakonodajno telo pa je omejeno z izvršno oblastjo in *vice versa* (Montesquieu, 1989, 1748: 179 – 184.). Izvršna oblast oziroma vlada lahko obstaja le, dokler ima podporo v parlamentu, po drugi strani pa vlada lahko doseže razpustitev parlamenta (Grad in drugi, 1996: 216.). Montesquieu nakaže tudi razliko med današnjim sistemom kontinentalnega prava in sistemom običajnega prava, ko pravi da v monarhijah obstaja zakon, ki je natančen in mu sodnik sledi, če pa zakon ni dovolj natančen, pa sodnik odkriva njegov duh. V republikah mora sodnik neizogibno slediti črki zakona (Montesquieu, 1989, 1748: 89.).

Locke in Montesquieu sta s svojimi idejami v osnovi želela oblikovati način oziroma ureditev, ki bi se lahko zoperstavila absolutizmu monarha in njegovi samovolji. Želela sta zaščititi individualne pravice posameznika. Montesquieu je še bolj natančno opredelil razlikovanje med vsemi tremi vejami oblasti kot Locke in postavil zahtevo, da morajo biti izvršna, zakonodajna in sodna funkcija porazdeljene med različne državne organe, ki so med seboj neodvisni. S tem so državljani zavarovani pred različnimi zlorabami državne oblasti, to pa je temelj politične svobode. Varnost pred zlorabo predstavlja delitev oblasti, kjer ena oblast zadržuje drugo. Prav zaradi tega, je koncept delitve oblasti še danes tesno povezan s sodobnim pojmovanjem temeljnih človekovih pravic in svoboščin (Šturm, 1999: 12.).

2.2 NAČELO DELITVE OBLASTI DANES

Videli smo, kje ležijo temelji sodobnega razumevanja delitve oblasti, ki pa je dokaj spremenjeno in ga s klasičnim razumevanjem veže le še osnovna delitev na tri veje oblasti. V primeru, da bi Montesquieujevo predstavo o delitvi oblasti izvajali dosledno, bi danes imeli slabo in okorno vlado. Zato so v vseh državah oblikovali neko obliko pragmatičnega kompromisa (zbornik, 2002: 61.). Tudi Barak govori o tako spremenjenih razmerah, da so nekatere osnovne zamisli klasične predstave o delitvi oblasti postale presežene, če ne celo trivialne. Neizpodbitno dejstvo je namreč, da klasičnega modela delitve oblasti ni v nobenem modernem političnem sistemu več (Barak v Šturm, 1999: 14.). To naj bi bil namreč po mnenju mnogih modernih avtorjev presežen model. Predvsem opozarjajo, da stanje, kot ga je opisoval Montesquieu, ni bilo ravno realno stanje angleškega državno–pravnega sistema.

Razmerje sil naj bi bilo drugačno in Montesquieu ja ta sistem predstavil v preveč idealni luči (Herzog v Šturm, 1999: 15.).

Sodna veja oblasti po klasičnem modelu je doživela še najmanj sprememb. Montesquieu je predlagal, da ne bi smela biti v nobeni zvezi ne s parlamentom ne z monarhom. Sodno funkcijo naj bi izvrševali sodniki, ki naj bi jih izvolilo ljudstvo. Ta model je v evropskem kontinentalnem sistemu doživel nekaj manjših popravkov. Sodišča 19. stoletja so se namreč v organizacijskem smislu ločila od uprave, kar je pripeljalo do dejanske neodvisnosti sodnikov. S tem se je uresničilo načelo delitve oblasti.

Pogled na izvršilno oblast ponuja že precej drugačne rešitve. Nosilec izvršne oblasti ni več monarh, kot je to veljalo v času Montesquieuja, temveč je to načeloma vlada. Spremenilo se je tudi pojmovanje funkcij, nalog in pristojnosti izvršilne oblasti. Danes opravlja vlada dvojno funkcijo: po eni strani opravlja politično izvršilno funkcijo, po drugi pa tudi upravno funkcijo (Grad in drugi, 1996: 154.). Najbrž je razlog za večje pristojnosti in širjenje nabora funkcij iskati tudi v razvoju, ki je s seboj nujno prinesel tudi nova področja, ki so potrebna urejanja. Tudi današnji pomen pojma uprava je popolnoma drugačen, kot si ga je zamislil Montesquieu. To je nekaj razlogov, zakaj klasičnega modela ni možno enostavno preslikati v moderni čas.

Največ sprememb pa je doživelo področje zakonodajne veje oblasti. Prišlo je namreč do popolnega preobrata v razmerju med izvršilno in zakonodajno oblastjo. S tem spremenjenim razmerjem sil pa se pojavi tudi vse večja potreba po ustavno-sodnem nadzoru obeh vej oblasti. Po letu 1918 je v večini evropskih držav prišlo do vzpostavitve parlamentarnih demokracij. Splošne volitve prinesejo poleg osvojitve oblasti v parlamentu tudi možnost oblikovanja vlade. Absolutni vladar torej ne postavlja več vlade, ampak jo izvoli parlament, ki jo ima tudi pravico razrešiti. Prehod iz absolutizma v demokracijo predstavlja konec delitve oblasti, ki je bila v ustavni monarhiji postavljena med monarhom in parlamentom. Ker se v sodobnem parlamentu največkrat odloča na podlagi večine, se parlament in vlada v parlamentarnih sistemih nahajata na isti strani. Kdor ta politični blok moči obvladuje, ali ga vsaj vodi, ima neposredni vpliv na sprejem zakonov, kakor tudi vzvode za celotno izvršilno oblast. Tudi politične stranke so imele pomemben vpliv na razvoj parlamentarnih demokracij. Jasno je, da je cilj vsake politične stranke imeti čim več svojih predstavnikov, izvoljenih na volitvah, v parlamentu. Predstavniki teh strank nato v parlamentu oblikujejo svoje poslanske skupine. Omenili smo že, da vlade ne postavlja več monarh, ampak jo voli ali potrjuje

parlament. Na te procese imajo velik vpliv prav tiste parlamentarne poslanske skupine, ki sestavljajo vladajočo koalicijo. Tako se oblikuje politični blok, ki po moči presega parlament in vlado ter ima vpliv na obe veji oblasti hkrati. »Elita političnega odločanja, ki se oblikuje na ta način, zlahka preskoči meje med izvršilno in zakonodajno oblastjo« (Šturm, 1999: 17.). Še najbolj jasno se to kaže, ko postane ena stranka nosilka večine parlamentarnih sedežev in tako sama upravlja z vzvodi zakonodajne in izvršilne veje državne oblasti (Šturm, 1999: 15 – 17.).

S prikazanim vplivom strankarskega elementa na delovanje parlamentarne demokracije na področju zakonodajne in izvršilne veje oblasti vidimo, da gre za popolnoma drugačno sliko od klasičnega modela delitve oblasti. V tem primeru je nujno potrebno v razlago vključiti tudi sodno vejo oblasti. Ustavno-pravno je sodna oblast sicer neodvisna in zavarovana pred posegi vlade, vendar jo veže zakon. V primeru, ko isti politični akter upravlja z vzvodi zakonodajne in izvršne oblasti, v najslabšem primeru ostane sodnik brez moči; stransko vprašanje namreč postaja ali je določeno sodno odločitev zahtevala vlada, ki tega ne sme, ali pa zakonodajalec, ki ima v tem primeru odprto pot (Herzog v Šturm, 1999: 17.).

Grad govori o pojmu državnih funkcij oziroma funkcij države in pod tem pojmom razume delitev oblasti. Pravi namreč, da ne moremo govoriti o delitvi oblasti, ker je državna oblast na nekem ozemlju lahko le ena, ne pa več hkrati. Če bi bilo več oblasti, potem ne moremo govoriti o suverenosti državne oblasti. Državna oblast se lahko izvaja le prek različnih funkcij države (Grad in drugi, 1996: 35.). Ustavno-pravna teorija pozna več sistemov delitve oblastnih funkcij države, in sicer: (1) dualistična teorija govori o delitvi na funkcijo odločanja in funkcijo izvrševanja, (2) trilateralistična teorija razlikuje med zakonodajno, izvršilno-upravno in sodno funkcijo, (3) kvadrilateralistična teorija pa deli funkcije na zakonodajno, izvršilno, upravno in sodno. V večini sodobnih ustav pa je se vendarle uveljavilo načelo trilateralistične teorije. Zakonodajna funkcija je funkcija države, s katero državna oblast sprejema in izdaja zakone kot (poleg ustave) najvišje pravne akte v državi. S tem ko to stori, postavlja tudi meje in okvir izvajanja drugih državnih funkcij. To funkcijo opravlja v modernih ureditvah večinoma zakonodajno telo, ki je sestavljeno iz voljenih predstavnikov ljudstva.⁸ Izvršilno-

⁸ V polpredsedniških sistemih je položaj predsednika države tako okrepljen, da se močno približuje položaju predsednika v predsedniškem sistemu. Predsednik države v polpredsedniškem sistemu ima izjemen položaj, ki ga na nek način postavlja nad parlament in vlado. Zadolžen je namreč za delovanje obeh vej oblasti in posreduje med njima. Pristojnosti vlade v polpredsedniškem sistemu so dokaj velike. Na podlagi delegirane zakonodaje lahko namreč sprejema ordonanse in dekrete, s katerimi ureja vse kar ni že po ustavi rezervirano za zakonsko urejanje. Francija je predstavnica najbolj dosledno uveljavljenega polpredsedniškega sistema (Grad in drugi, 1996: 43 – 44.).

upravna funkcija oziroma izvršna funkcija je v pristojnosti izvršilnih organov, katerih predstavniki so šef države, vlada in upravni organi. Kot že samo ime pove, je vsebina te funkcije izvrševanje pravnih aktov, ki jih sprejme zakonodajno telo. Izvajanje sodne funkcije pa poteka z avtoritativno ugotovitvijo kršenja pravne norme in njene odprave, predvsem v primeru spora glede tega. Naloga te funkcije ni izdajanje splošnih pravnih aktov, temveč konkretnih aktov v obliki sodb (Grad in drugi, 1996: 36.).

V okviru te funkcije lahko govorimo tudi o ustavno-sodni kontroli⁹, vendar je po drugi strani res tudi to, da nekateri elementi pristojnosti ustavnih sodišč govorijo o posebni državni funkciji oziroma o četrti veji oblasti. Še posebej to velja ob vprašanju, kdo je pristojen razsojati v sporih o pristojnosti med najpomembnejšimi državnimi organi (Grad in drugi, 1996: 36.).

Na zgoraj omenjene funkcije državne oblasti lahko navežemo tudi organizacijo državne oblasti. Pod tem pojmom razumemo položaj državnih organov, ki so nosilci funkcij državne oblasti in njihova medsebojna razmerja. Tako poznamo dve načeli, in sicer: (1) načelo enotnosti oblasti in (2) načelo delitve oblasti. Načelo enotnosti oblasti je konkretizacijo največkrat (poleg Švice) doživelo v sistemih ljudskih demokracij. Načelo delitve oblasti pa je prevladujoče načelo organizacije državne oblasti v veliki večini političnih sistemov. Značilnost tega načela je, da so vsi organi, ki opravljajo temeljne funkcije državne oblasti relativno samostojni in neodvisni v vseh fazah svojega delovanja. To pomeni, da noben organ ne more priti v tak položaj, da bi lahko prevladal nad drugim. To pa ne predstavlja odsotnosti sodelovanja med njimi, ampak vzpostavlja sistem zavor in ravnovesij. Različne države so to načelo bolj ali manj dosledno izvedle. Tipični primer za doslednejšo izvedbo so ZDA, za manj dosledno pa velja Anglija (Grad in drugi, 1996: 35 – 38.). Anglijo bomo v nadaljevanju tudi podrobneje obravnavali, toda najprej se bomo ustavili še pri krajšem pregledu zgodovine sodne veje oblasti.

⁹ Ustavno-sodna kontrola se v širšem in pravnem smislu razume kot reševanje določenih ustavnopravnih vprašanj v sodni obliki, in sicer s ciljem varovanja ustave. V ožjem smislu pa pod ustavno-sodno kontrolo razumemo sodno kontrolo ustavnosti zakonov (Krbek v Grad in drugi, 1996: 196.). Institut ustavnega sodstva je nastal skozi proces boja posameznika proti absolutni in arbitrarni oblasti kot sestavni del in obenem kot rezultat razvoja konstitucionalizma in načela pravne države. Sodna kontrola ustavnosti pomeni končno zmago posameznika tako proti absolutni državi, kot tudi proti supremaciji in suverenosti parlamenta. V razmerah, ko je prevladala ideja konstitucionalizma, da je ustava podlaga in izvor vse državne oblasti, je lahko nastalo ustavno sodstvo. Pojavila se je potreba po posebnem organu, ki bi bil neodvisen od politične oblasti (zakonodajne in izvršilne) s ciljem varovanja najvišjega načela pravne države pred notranjimi skušnjavami oblasti (Kristan in drugi, 1994: 205.).

2.3 ZGODOVINSKI RAZVOJ IN PREOBRAZBA SODNE VEJE OBLASTI

2.3.1 Antika

Na kratko bom orisal glavne poteze antične (grške in rimske) organizacije sodstva. Leta 594 pr. n. št. je bil Solon imenovan za arhonta. V 70. letih je bil pooblaščen, da naj poskuša rešiti politične težave države. Tako je pripravil tudi korenito reformo pravnega sistema. Solon je uvedel nov sistem sodišč, v katera je vključil kot porotnike člane vseh premoženjskih razredov¹⁰ in vsak državljan se je lahko pritožil na ta nova sodišča proti odločitvi enega od arhontov (Thorley, 1998: 25 – 29.). Solonove reforme so ene izmed najpomembnejših reform v zgodovini Aten (Bonner in Smith, 2000: 149.). Solona je nasledil Pejzistrat, ki se je leta 546 pr. n. št. oklical za tirana in tako skoraj dvajset let vladal Atenam. Solonove reforme je dopolnil s tem, da je uvedel okrajne sodnike, ki so presojali v primerih krajevnih sporov (Thorley, 1998: 32 – 33.). Klejsten je še dodatno izpopolnil sistem sodišč, ki ga je vpeljal Solon. *Dikasteriji*¹¹ so bili v zgodnjem 5. stoletju pr. n. št. načeloma prizivna sodišča, saj so bili primeri najprej predani v obravnavo enemu od arhontov. Primeri ropov in nasilnih dejanj so bili predani v obravnavo enajsterici. To so bili vsako leto nanovo imenovani državni uradniki, ki so bili pristojni za državni zapor in policijo 300 skitskih lokostrelcev. Omenjeni uradniki so lahko zlikovcem, ki so jih zasačili pri dejanju, naložili globo ali izrekli drugo ustrezno kazen, vključno s smrtno. V tem času Atene niso poznale plačanih poklicnih sodnikov, niti poklicnih odvetnikov. Celotni postopek je temeljil na retoričnih sposobnostih tožnika in toženca, ki sta imela določen čas, v katerem sta sodišču predstavila svoje argumente. Po govorih so člani sodišča, ki so se imenovali *dikasti*, glasovali brez kakršnekoli formalne razprave. Sodni postopek je lahko sprožil posameznik, ki mu je bila storjena krivica, v primerih javnega interesa pa vsak posameznik. Klejstenove reforme (508/507 pr. n. št.) so vpeljale tudi sistem porotnikov, vendar so slednji delovali tudi kot sodniki. Vsako leto so z žrebom izbrali in registrirali 6000 državljanov, starejših od 30 let. Vsi novo imenovani porotniki so na posebni ceremoniji izrekli *heliejsko prisego*. Sodišča so zasedala vsak dan, razen ob praznikih in ob zasedanjih skupščine. Po letu 370 pr. n. št. so sistem razporejanja

¹⁰ Solon je določil štiri premoženjske razrede: (1) pentakoziomedimni, »petstomernikarji« oziroma tisti, ki lahko na svojih posestvih letno pridelajo vsaj 500 mernikov. To je bila mera za maso in tekočino; en mernik je ustrezal približno 38 kilogramom oziroma 50 litrom; (2) hippeis, »konjeniki« ali »vitezi«, ki so pridelali 300 do 500 mernikov; (3) zevgiti, »vprežniki« ali »jarmovci«, ki so pridelali 200 do 300 mernikov; (4) teti, »težaki« ali »dninarji«, ki so pridelali manj kot 200 mernikov na leto. V ta razred je verjetno spadala vsaj polovica vseh državljanov (Thorley, 1998: 27 – 28.).

¹¹ Gre za poimenovanje sodišč od Klejstenovih reform dalje (Bonner in Smith, 2000: 196.).

porotnikov po sodiščih izpopolnili z napravo za naključen izbor. Porotniki niso bili plačani, in šele leta 451/50 pr. n. št. je Periklej uvedel njihovo plačilo (Thorley, 1998: 50 – 54.).

Stari Rim ima bogato pravno zgodovino. Za začetek kodifikacije pravnega reda Korošec omenja leti 451 – 449 pr. n. št., ko je bil zapisan Zakonik dvanajstih plošč. To je bil čas rimske republike. Zakonik dvanajstih plošč teoretično ostane v veljavi vse do Justinjanove kodifikacije. Zakonik dvanajstih plošč je omogočal Rimljanom začetek pravde zoper drugega občana. Vsak Rimljan je lahko nekoga pozval pred pravosodni magistrat in toženec mu je moral slediti. Če se toženec ni odzval pozivu, je smel tožnik zoper pozvanega uporabiti silo (Korošec, 1997: 2, 4.). Pravosodni magistrat je najprej opravil predhodno zaslišanje, nato pa je obtoženega postavil še pred ljudsko skupščino. Magistrati so predlagali kazen, ljudska skupščina pa je po poslušanju zagovorov glasovala o kazni. Značilnost tega časa je, da ni fiksne kazni za določen prekršek. Višina in oblika kazni je popolnoma odvisna od volje magistratov (Bauman, 1996: 5.). Leta 367 pr. n. št. so uvedli preturo. Naloga pretorja, ki je bil izvoljen za eno leto, je bila skrbeti za delovanje pravosodja. Rimljani so poznali dva pretorja: (1) mestni, ki je skrbel za pravde med državljani, in (2) tujski, ki je deloval v sporih s tujci. Ko je pretorju potekla mandatna doba, se je njegova oblast prenehala in vsi njegovi edikti so izgubili veljavo. Njegov naslednik je tako lahko sam izbiral, če in katere določbe iz prejšnjih ediktov bo ohranil v svojem ediktu (Korošec, 1997: 11 – 12.). V 1. stoletju pr. n. št. se je najbolj uveljavil sistem sojenja s poroto. Stalnim sodiščem je predsedoval magistrat, na sojenju pa je sodelovala tudi porota, ki je štela okrog 50 porotnikov. Porota je odločala o krivdi obtoženega, magistrat pa o kazni. Ta sistem je prenehal delovati v prvi četrtini 3. stoletja. Ta sistem je pomemben zato, ker je uveljavil fiksno kazen. Za prekršek je bila kazen točno predpisana in ni bila več odvisna od volje sodnika (Bauman, 1996: 5, 21, 25.). Leta 27 pr. n. št. je Avgust ustanovil novo vrsto sodišč. To so bila posebna sodišča, ki so se imenovala *cognitio extraordinaria* (Bauman, 1996: 20.). Sodišču je predsedoval magistrat, ki ga je imenoval cesar, in je odločal brez pomoči porote (<http://www.bartleby.com/67/239.html>, 14.2.2005.). Avgust je ustanovil tudi cesarjevo sodišče in sodišča njegovih delegatov. Tako je ustanovil sodišče, ki ga je vodil mestni prefekt in sodišče, na čelu katerega je bil pretorijski prefekt. Ta sodišča so do leta 220 popolnoma nadomestila porotna sodišča (Bauman, 1996: 51.). V času principata je za pravni napredek najbolj pomembno delovanje klasičnih pravnikov. Slednji so bili tesno povezani s prakso in so na podlagi starega prava oblikovali nova pravna pravila, tako v pravnem pouku kot v svojih spisih (Korošec, 1997: 3.). Za zgodovino sodstva je pomembna tudi letnica 529, ko je Justinjan dal zapisati Justinjanov

zakonik, s tem kodificiral rimsko pravo in močno vplival na nadaljnji razvoj evropskega civilnega prava (Korošec, 1997: 3.).

2.3.2 Britansko otočje: Anglija

Zalar pravi, da je bila delitev oblastnih funkcij prvič zahtevana v »Veliki listini svoboščin« leta 1215. Ta listina je zahtevala, naj bo sodna funkcija neodvisna od kralja do te stopnje, da kralj ne bo mogel neomejeno posegati v sojenje posamezni osebi (Zalar, 2002a: 287.). 39. člen »Velike listine svoboščin« govori o tem, da »...noben svobodni posameznik ne bo zaprt ali izobčen ali izgnan ali na kakršen koli način uničen, niti ga ne bomo kazensko preganjali, razen na podlagi zakonite sodbe njemu enakih ali na podlagi zakona zemlje.«, člen 61 pa zagotavlja začetek postopka proti kralju, če slednji ne bi spoštoval »Velike listine svoboščin« (Holt, 2001: 2, 461, 469 – 473, 521, 522.). Zakon je bil s tem postavljen nad kralja v ustavnem smislu (Jones v Kelly, 2001: 133.)¹². Od 12. stoletja dalje je bila glavna vrлина angleškega pravnega sistema sojenje s poroto. Obtoženi se je zagovarjal pred 12-članskim senatom njemu (po družbenem položaju) enakih (http://www.pro.gov.uk/pathways/citizenship/citizen_subject/law.htm, 23. 4. 2004.). Prej se je namreč za dokazovanje uporabljalo preizkuse z ognjem in vodo. Kos vročega železa se je položilo v roko obtoženca, roko obvezalo in če se je roka po nekaj dneh zagnojila, potem je bil to znak, da bog ne verjame obtoženčevi zgodbi. Preizkus z vodo pa je zahteval, da so obtoženca vrgli v vodo in če je nemudoma potonil, potem govori resnico in so ga potegnili na suho (Baker, 2002: 5.). Prvi zametki angleških sodišč¹³ segajo v 10. stoletje, kjer so funkcijo sojenja v smislu reševanja sporov prevzeli zbori prebivalcev določene skupnosti. V tem času niso poznali kraljevega prava, ampak le običaje ljudi. Tudi niso poznali funkcije sodnika, le tožnike in starešino, ki je vodil takšno zborovanje. Sčasoma so začeli lordi pridobivati določene pristojnosti in tako se je razvil vzporedni sistem *sodišč*, poleg že zgoraj omenjenih. Vsak lord je tako lahko imel sodišče za ljudi, ki so živeli na njegovi zemlji. Razvoj sodnega sistema se začne leta 1066 z Williamom, vojvodo Normandije, ki zavzame Anglijo. V naslednjem stoletju nerazvit sistem sodišč anglo saksonskih kraljev zraste v dve državni instituciji (Exchequer – Državna zakladnica ter Chancery – Vrhovno sodišče) in sodni sistem, kjer kraljevo pravico redno izvajajo člani kraljevega sodišča. To je bila podlaga za to, da je

¹² Glej podrobneje o tem Kelly J. M. (2001): »A short history of Western legal theory«. Oxford University Press Inc., New York.

¹³ Na tem mestu razumem besedo sodišče kot kraj, kjer so se reševali spori. V začetku namreč ni bilo posebne institucije za reševanje sporov, ampak se je to reševalo znotraj skupnosti (Baker, 2002:4.).

kraljevo sodišče vedno bolj pridobivalo na pomenu, s tem pa so vedno bolj slabele stare, komunalne institucije (zborovanja prebivalcev skupnosti). 12. stoletje pomeni tudi pojav vrhovnega sodnika in političnega uradnika, ki je bil namestnik kralja, pooblaščen za opravljanje kraljevih poslov. Ukvarjal se je z vsemi zadevami od državnih, administrativnih do sodnih. Poleg vrhovnih sodnikov Anglije je kralj Henrik I. imenoval tudi lokalne vrhovne sodnike, ki so opravljali posle v posameznih okrožjih. Po letu 1234 so vrhovni sodniki ukinjeni zaradi kopičenja moči v njihovih rokah. Namesto njih so postavili sodnike, ki so hodili po okrožjih, ko se je pokazala potreba, drugače pa so delovali na kraljevem sodišču. Vendar tudi to še ni vzpostavilo rednega sistema sodišč. Za časa vladavine Henrika II. (1154 – 1189) so sodnike organizirali v šest okrožij. V vsakem okrožju je delovalo 20 do 30 sodnikov, ki so bili znani kot *potujoči sodniki*. Vzpostavitev stacionarnega kraljevega sodišča, ki deluje neodvisno od kraljeve prisotnosti, pomeni začetek angleškega tradicionalnega sodnega sistema. To naj bi se zgodilo z ukazom kralja Henrika II. leta 1178 (Baker, 2002: 7 – 20.). Normani so namreč kmalu po zavzetju Anglije spoznali, da je potrebno razviti sistem nacionalnega prava in reda. Najbližji svetovalci monarha zbrani v Kraljevem svetu so sčasoma predlagali ustanovitev treh ločenih sodišč s sedežem v Westminsteru. Ta tri sodišča so bila:

- Računsko sodišče (the Court of Exchequer), ki se je ukvarjalo s kraljevimi prihodki, imelo pa je tudi omejene pristojnosti pri civilnih zadevah.
- Sodišče kraljeve klopi (the Court of King's Bench) se je ukvarjalo tako s civilnimi kot kazenskimi zadevami, za katere se je kralj osebno zanimal. Ime tega sodišča izvira iz tega, da je kralj ob začetku delovanja tega sodišča dejansko, skupaj s sodniki sedel v sodnem senatu.
- Civilnopravno sodišče (the Court of Common Pleas) ustanovljeno, da bi obravnavalo zadeve s civilnega področja oziroma spore med posamezniki.

Najstarejše sodišče je Računsko sodišče, ki se je razvilo iz institucije, odgovorne za kraljeve prihodke. Sodišče kraljeve klopi je bilo sestavljeno iz Vrhovnega sodnika in posameznih sodnikov ter je bilo še dolgo časa tesno povezano z monarhom. Po ukazu kralja, je bil sedež teh treh sodišč v Westminsterski palači. Med seboj so se stalno prepirala glede pristojnosti. Del denarja zbranega s sodnimi taksami je šel za plače sodnikov. Več kot je imelo sodišče zadev, več sodnih taks je pobralo, in s tem so bile plače sodnikov večje. Ta sodišča, ki se jim je kasneje pridružilo še Vrhovno sodišče (Court of Chancery), so se šele po 500-ih letih reorganizirala v današnje Vrhovno sodišče s sodnimi akti sprejetimi v letih 1873 – 1875 (Darbyshire, 1996: 247 – 248.).

V 13. stoletju se začne ločevati sodnike od ostalih oseb političnega in javnega življenja in postanejo poklicni sodniki, ki se večino časa ukvarjajo z urejanjem nastajajočega običajnega prava. Po letu 1234 se pojavita dve sodišči običajnega prava: (1) Civilnopravno sodišče (the Common Bench) in (2) sodišče kraljeve klopi (the King's Bench). Okrog leta 1200 se pojavijo tudi prvi odvetniki, ki so zastopali stranke v postopku ob njihovi odsotnosti (Baker, 2002: 7 – 20.). Do 14. stoletja so bile pristojnosti sodišč in delitev pristojnosti med obema sodiščema kar precej razdelane. Sodišče kraljeve klopi je imelo neomejeno pristojnost nad kazenskimi zadevami celotnega kraljestva, bodisi kot sodišče prve stopnje, bodisi kot forum, v katerem so lahko razpravljali o obtožbah vloženi na drugih sodiščih (Baker, 2002: 38.).

Prvo pravo sodišče pa je Anglija dobila leta 1487¹⁴, ko je kralj Henrik VII. ustanovil Sodišče zvezdne sobe (Court of Star Chamber). To sodišče je bilo sodna roka Kraljevega sveta in v njem so sedeli vrhovni državni uradniki in dva vrhovna sodnika. Pristojno je bilo za spore glede lastninskih pravic, preiskovalo pa je tudi sume o korupciji porot, uradnikov in drugih oseb. Sodišče je bilo ukinjeno leta 1640¹⁵ (http://www.pro.gov.uk/pathways/citizenship/citizen_subject/citizenship1.htm, 23. 4. 2004; <http://catalogue.pro.gov.uk/>, 23. 4. 2004.).

2.3.3 Kontinentalni sistem in razvoj v svetu

Francija je leta 1791 postala prva evropska država, ki je z ustavo uveljavila samostojnost sodne funkcije. Izmed dejavnikov, ki so odločilno vplivali na razvoj različnih modelov organizacije in pooblastil nosilcev sodne funkcije je bil najpomembnejši politični dejavnik. Manjši vpliv so imele tudi razlike v pravni filozofiji. V Franciji je bilo v 18. stoletju čutiti odpor proti močni sodni oblasti, ker se je sodstvo postavilo v bran absolutizmu. Na drugi strani pa je bilo sodstvo v ZDA ob istem času dojemano kot zaveznik vladanih, ki je prebivalcem zagotavljalo več pravic kot pa guverner, ki je predstavljal angleško krono. Ameriška ustava sprejeta leta 1787 je bila prva, ki je jamčila neodvisnost sodstva¹⁶.

¹⁴ Nekateri viri omenjajo kot leto nastanka tudi leti 1485 (<http://catalogue.pro.gov.uk/>, 23.4.2004) in 1488 (Kelly, 2001: 233.).

¹⁵ Nekateri viri omenjajo kot leto ukinitve tudi leto 1641 (Kelly, 2001: 233.).

¹⁶ Ameriška ustava je bila namreč napisana v prepričanju, da je potrebno zaščititi manjšino pred nepravilnostjo večine in zato je treba oblast nujno razdeliti na tri med seboj uravnotežene dele. Razdelili so jo na zakonodajno, izvršno in sodno (zapiski iz predmeta Politika človekovih pravic.). Glej tudi http://www.archives.gov/national_archives_experience/constitution_transcript.html.

Nekateri pravni teoretiki opozarjajo, da je potrebno pri krepitvi pomena sodne funkcije upoštevati tudi prispevek razvoja ustavnosodnih in diskrecijskih¹⁷ pooblastil, ki so jih pridobila sodišča. To pomeni, da so sodišča sčasoma postajala tudi subjekti, ki so interpretirali ustavo in zakone ali pa se je oblikovala posebna institucija, katere naloga je bila varovanje ustave in presojanje skladnosti zakonov z ustavo. Tako so splošna sodišča poleg svojih rednih nalog in dolžnosti opravljala tudi naloge ustavne presoje (primer ZDA) ali pa so se razvila posebna sodišča – Ustavna sodišča¹⁸, katerih naloga je presojanje skladnosti zakonov ter ostalih pravnih aktov z ustavo (primer Slovenija). Tretja možnost pa je, da ustavnost zakonov presoja kar zakonodajalec.¹⁹ Diskrecijska pooblastila pa sodniku²⁰ dajejo pravico, da interpretira zakon po svoji lastni presoji vendar v okvirih pravil, ki jih posamezni zakon določa. Zakon je namreč abstraktna materija, ki ga je mogoče interpretirati na več načinov (Perenič, 1993: 78, 85.).

V zadnjih dvajsetih letih se je vedno bolj izpostavljalo spoznanje, da samostojnost in neodvisnost sodnikov ni samo pravni koncept, ampak je obenem tudi upravni koncept v tem smislu, da če se sodstvo ne upravlja samo, potem ne more samostojno in neodvisno izvajati funkcije sojenja. Konceptualna integriranost upravnih in pravnih aspektov ustavnega položaja sodne veje oblasti v razmerju do izvršne in zakonodajne veje oblasti se kaže v ustanovitvi, sestavi in pristojnostih sodnih oziroma pravosodnih svetov. S tem naj bi tudi sojenje kot samostojna državna funkcija postalo pravna in politična realnost (Zalar, 2002a: 287 – 288.).

2.4 SODNA VEJA OBLASTI DANES

Dandanes državna uprava zaseda skoraj vse pore življenja posameznega državljana in to prinaša s seboj nova in nova področja, ki zahtevajo regulacijo, tudi sodno. Zato sodobne demokracije polagajo v roke sodišč vedno več različnih vrst odločitev (Friedman, Garapon v

¹⁷ Diskrecionaren *lat.* prost; *diskrecionarno pravo* pooblastilo sodnika ali oblasti, da ravna po lastni presoji (Bunc, 1987: 105.).

¹⁸ V različnih državah imajo različna poimenovanja za vrsto sodišča, ki mu mi pravimo Ustavno sodišče. Tako ima Francija *Conseil constitutionnel* – Ustavni svet, Nemčija pa *Bundesverfassungsgerichte* – Ustavno sodišče.

¹⁹ Poznamo tri sisteme kontrole ustavnosti. Prvi je *difuzni sistem*; to je sistem, kjer redna sodišča poleg svoje normalne sodne funkcije opravljajo tudi kontrolo ustavnosti veljavnih zakonov. Ta sistem je poznan tudi pod imenom ameriški sistem, ker je bil tam najprej uveden. Drugi sistem se imenuje *koncentriran sistem*; tu opravlja kontrolo ustavnosti posebno sodišče, praviloma ustavno sodišče, ali pa drugi ustrezni organi. Tretji sistem pa prepušča presojo ustavnosti kar *predstavniškemu oziroma zakonodajnemu* organu. Ta sistem je značilen za Veliko Britanijo (Grad in drugi, 1996: 193 – 194.).

²⁰ Na tem mestu termin sodnik razumem v splošnem pomenu besede, kot osebo, ki zaseda sodniški položaj ne glede na to ali gre za sodnika kazenskega sodišča, upravnega sodišča, ustavnega sodišča itd.

Guarneri in Pederzoli, 2002: 1.). Posledica tega je, da sodnik kot razsodnik ne razrešuje le sporov, ampak se ukvarja tudi s problemi, ki jih druge institucije niso sposobne ali pa jih nočejo rešiti učinkovito (Cramton v Guarneri in Pederzoli, 2002: 1.). Skupna značilnost sodobnih demokracij je družbeni in politični pomen sodstva²¹, ki se kaže skozi fenomen imenovan *judicialization of politics* (sodnizacija politike)²². Tukaj je potrebno poudariti, da ta pojav ne prihaja v konflikt z demokratičnimi vrednotami, ampak gre za to, da je demokracija z močnim sodstvom brez dvoma močnejša demokracija²³, ker gre za skupnost, kjer so pravice državljanov boljše zaščitene. Politična pomembnost sodstva v smislu širjenja svojega področja dela se je v različnih državah različno uveljavila in razvijala. To politično pomembnost so si sodišča pridobivala s sprejemanjem sodnih odločitev o zadevah, ki so imele posledice tudi za izvršno ali zakonodajno vejo oblasti. V povojnem obdobju so sodišča v ZDA igrala ključno vlogo pri ukinitvi rasne segregacije, izpostavila so temeljna moralna in družbena vprašanja kot npr.: pravica žensk do splava, redefinirala so temeljne pravice posameznikov in manjšin. Zanimiv primer je gotovo nedavna sodba ameriškega Vrhovnega sodišča, ki je ugotovilo, da Jose Padilla ne sme biti zaprt brez pravic in časovno neomejeno. Zaprt je zaradi suma, da naj bi v ZDA želel aktivirati "umazano" jedrsko bombo (www.24ur.com, 23.2.2004.). Vrhovno sodišče je sprejelo v obravnavo tudi pritožbe glede pristojnosti ameriških sodišč nad ujetniki v vojaškem oporišču Guantanamo na Kubi. Sedaj so se namreč vsa ameriška sodišča izrekla za nepristojna za odločanje v teh zadevah ([http://www.ca9.uscourts.gov/ca9/newopinions.nsf/0E19D5FA5D1D35B088256E0600015A55/\\$file/0355785.pdf?openelement](http://www.ca9.uscourts.gov/ca9/newopinions.nsf/0E19D5FA5D1D35B088256E0600015A55/$file/0355785.pdf?openelement), 30.3.2004; <http://search.access.gpo.gov/supreme-court/SearchRight.asp?ct=SupremeCourt&q1=guantamo&x=41&y=21>, 30.3.2004.).

Vendar že nekaj časa ameriški sodniki niso sami v tem procesu, kajti sledijo jim številne evropske države, še posebej Velika Britanija, Nemčija, Španija in druge. Skozi osemdeseta in

²¹ Družbeni pomen predvsem v smislu učinka, ki jih imajo na družbo. Če vzamemo za primer vprašanje splava. Pri tem vprašanju obstaja veliko zanimanje javnosti in različnih skupin, od verskih skupnosti do združenj za pravice žensk, itd. Nekateri želijo ureditev tega vprašanja pustiti tako kot je, drugi pa ne, ampak odločitev sodstva bo veljala za celotno družbo, ne glede na to, ali se z odločitvijo strinjajo, ali ne. Politični pomen pa se kaže v tem, da sodniki odločajo tudi o vprašanjih, katerih rešitve bodo imele čisto politične posledice. In te posledice bodo eni politični opciji ustrezale, drugi pač ne. Sodniki so namreč tudi del oblastnega ustroja neke države ter se kot taki ne morejo izogniti sprejemanju odločitev političnega značaja (Griffith v Bailey in Gunn, 1994: 226.).

²² Vallinder je definiral ta fenomen kot širjenje področja dela sodišč ali sodnikov na račun politikov ter birokratov. Poleg tega pa gre tukaj tudi za širjenje sodnih *decision-making* metod zunaj običajnih sodnih pristojnosti (Vallinder v Guarneri in Pederzoli, 2002: 1.).

²³ Na tem mestu razumem demokracijo kot jo razume Perenič, ko pravi da »O demokraciji govorimo tedaj, kadar lahko večina prebivalstva v večji ali manjši meri sodeluje pri oblikovanju državne organizacije in vpliva na njeno delovanje in ko so vsaj poprečno varovane temeljne človekove pravice in svoboščine.« (Perenič, 1993: 19.).

devetdeseta leta 20. stoletja si je sodstvo v številnih odmevnih sodnih procesih v različnih evropskih državah okrepilo svoj položaj in postalo eden izmed ključnih akterjev vsakega evropskega političnega sistema. Italija je v 90. letih z odmevno in široko zastavljeno preiskavo *Čiste roke* razkrila mreže politične in birokratske korupcije ter odstranila skoraj celotno povojno politično elito. V nekaj mesecih leta 1992 se je končala skoraj petdesetletna vladavina ene politične elite. Moč sodišč se je s tem izredno povečala. V Španiji je sodna preiskava razkrila umazano vojno španske policije, ki se je borila proti baskovskim teroristom in pripeljala do obsodbe bivšega notranjega ministra. Podrobno je bil v preiskavi obravnavan tudi tedanji ministrski predsednik. Tudi v Franciji so po uvedbi preiskave o sumu korupcije obsodili dva ministra tedanje vlade. V drugem primeru so razkrili distribucijo okužene krvi in postavili pred sodišče bivšega predsednika vlade in dva ministra. V Nemčiji je Ustavno sodišče prišlo v središče politične debate s svojo odločitvijo o omejitvi pravice do splava in prepovedi postavljanja križa v učilnicah javnih šol (Guarneri in Pederzoli, 2002: 1 – 2.).

Tudi evropsko sodstvo se je začelo razvijati v to smer, ne glede na to, da že po tradiciji ni imelo večje politične vloge. Za evropske sodnike je vedno veljalo, da so njihove sodbe le aplikacija zakona. To še posebej velja za kontinentalno Evropo, kjer je bil navadno uveljavljen Napoleonov birokratski model sodstva²⁴ pod vplivom izvršilne veje oblasti. Toda ravno ta Napoleonova zapuščina nam pomaga razložiti rast moči sodstva v evropskih demokracijah. Medtem ko ameriški politični sistem temelji na načelu omejitve moči posameznih vej oblasti (s strani treh vej oblasti samih) in je sodna aktivnost okrepila sistem zavor in ravnovesij, pa je bil v Evropi ta sistem zavor in ravnovesij²⁵ (kjer tri veje oblasti druga drugo nadzorujejo pri svojem delu) zelo šibak, če sploh je obstajal, politična moč pa je bila skoncentrirana v rokah izvršne in zakonodajne veje oblasti (Guarneri in Pederzoli, 2002: 2 – 3.).

²⁴ Natančneje bomo spoznali birokratski model sodstva v nadaljevanju naloge, ko bomo obravnavali neodvisnost in imenovanje sodnikov.

²⁵ V parlamentarnem sistemu, ki se je uveljavil v večini evropskih držav so odnosi neodvisnosti ter medsedbojnega sodelovanja vzpostavljeni skoraj izključno v razmerju med zakonodajno in izvršilno oblastjo, v zelo majhni meri pa med sodno oblastjo ter izvršno in zakonodajno. Tukaj gre iskati tudi razlog za to, da se načelo delitve oblasti v tem sistemu kaže predvsem v dualizmu zakonodajne in izvršilne oblasti (Grad in drugi, 1996: 40 – 41.).

2.5 O PRAVOSODNEM SISTEMU

2.5.1 Pojem pravosodnega sistema

Pojem pravosodni sistem oziroma pravosodje zajema sodišča, državno tožilstvo, odvetništvo in notariat.²⁶ Zajema torej vse tiste organe, ki so neposredno povezani z delovanjem sodne veje oblasti (Rupnik in drugi, 1996: 243.). V teoriji se pojem pravosodni sistem lahko razume na dva načina. Eno je ožje razumevanje, ki vključuje v pravosodje samo sodstvo kot tako, torej organe, ki izvajajo sodno funkcijo. V širšem razumevanju pa pod pravosodje spadajo tudi vsi ostali subjekti, ki niti funkcionalno niti organizacijsko ne spadajo v okvir sodne veje oblasti. To so že zgoraj omenjeni organi tožilstva, odvetništva in notariata. Sodelovanje med organi ne posega v siceršnji položaj subjektov, ki delujejo na posameznem področju. Vsak namreč deluje v okviru svojih pristojnosti in položaja, ki se od organa do organa razlikujejo (Grad in drugi, 1996: 175.).

2.5.2 Sodišča

Sodišča so institucije, s pomočjo katerih se uresničuje sodna oblast, konkretno pa so sodniki tisti, ki opravljajo funkcijo sojenja (Rupnik in drugi, 1996: 244.). Kot sem že zgoraj omenil, se je sodna funkcija skozi čas vedno bolj razvijala in širila svoje področje pristojnosti. Od reševanja sporov, sankcioniranja kršitev, do poseganja državne oblasti v interese posameznika in njegove temeljne pravice in svoboščine. Sodstvo in s tem tudi sodišča²⁷ imajo odločilni pomen pri uresničevanju načela pravne države (Grad in drugi, 1996: 176.).

Kljub temu, da sodišča ravno tako kot vlada izvršujejo zakone, ki jih sprejme zakonodajalec, obstaja bistvena razlika med njima. Sodišča delujejo praviloma le na iniciativo drugih subjektov in njihove odločitve so dokončne. Nihče izven sodne veje oblasti ne more razveljaviti neke konkretne odločbe sodišča. Pri svojem delu so sodišča samostojna in neodvisna od političnih odločitev. Ta položaj so si priborila skozi stoletja razvoja. Obenem so si priborila tudi pravico nadzorovati delo državne uprave skozi institut upravnih sodišč. Z

²⁶ Za potrebe diplomske naloge bom na kratko predstavil le sodišča.

²⁷ Sodstvo ima dvojni pomen, in sicer: (1) funkcionalni in (2) organizacijski. Glede na funkcionalni pomen sodstva, je sodstvo razumljeno kot sodna funkcija. Sodna funkcija je tista funkcija, ki jo opravljajo sodni organi. Glede na organizacijski pomen pa razumemo sodstvo kot subjekte, ki izvajajo sodno funkcijo. Subjekti, ki izvajajo sodno funkcijo so sodišča (Grad in drugi, 1996: 175 – 176.).

ustavnosodno funkcijo sodišča tudi nadzorujejo delo zakonodajne veje oblasti. Pristojna pa so tudi za reševanje kompetenčnih sporov med različnimi državnimi organi (Breznik v Grad in drugi, 1996: 176.).

Sistem sodišč v posamezni državi lahko delimo vertikalno in horizontalno. Pri vertikalni delitvi gre za to, da obstajajo poleg sodišč prve stopnje tudi sodišča druge, lahko pa tudi tretje stopnje. Horizontalna delitev pa pomeni, da poleg splošnega sodnega sistema, ki se ukvarja z običajnimi civilnimi in kazenskimi zadevami, obstaja tudi posebni sodni sistem. Slednji vključuje npr. trgovinska sodišča, administrativna sodišča, delovna sodišča in druga. Poleg tega pa lahko obstaja tudi institut tribunalov, ki se ukvarja s posebnimi primeri. To je sicer tudi v skladu z načelom o instančnosti sodišč. Gre za to, da se lahko stranka v postopku pritoži na višje sodišče, če ni zadovoljna z odločitvijo sodišča, ki je izreklo neko sodbo (Youngs, 1998: 65.).

2.5.3 Vrste sodišč

Sistem sodišč posameznih držav predstavlja zelo zapleteno organizacijo, kar je v največji meri posledica kompleksnosti zadev, ki se rešujejo na sodiščih. To lahko vidimo v teritorialni dimenziji sodnega sistema in razpršenosti sodišč po teritoriju države. Sodni proces se vedno bolj prilagaja sami naravi posameznega primera. Tako imamo naprimer številna specializirana sodišča, ki se ukvarjajo izključno z enim področjem. Nenazadnje pa je kompleksnost sistema povezana tudi z načelom instančnosti – možnostjo pritožbe glede sodbe nižjega sodišča na višje sodišče. S tega zornega kota je horizontalna struktura (teritorialna razpršenost sodišč) sodnega sistema povezana z vertikalno (hierarhična razdelitev) (Shapiro v Guarnieri in Pederzoli, 2002: 78.). Slednja je organizirana na treh stopnjah. Prva stopnja navadno predstavlja veliko število sodišč z omejeno splošno pristojnostjo. Drugo stopnjo predstavljajo sodišča s sodno in pritožno funkcijo, vendar je njihova glavna naloga obravnava pritožb zoper odločbe nižjih sodišč. Tretja in hkrati zadnja stopnja pa zajema vrhovno sodišče, ki ima pristojnost nad celotno državo, a v praksi največkrat deluje kot sodišče druge oziroma tretje stopnje (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 78.).

Sodišča lahko razlikujemo že po tem, ali je pristojnost nad odločanjem o zadevah skoncentrirana v unitarnem sistemu sodišč, ali je to razdeljeno v številna različna sodišča, ki imajo svojo ločeno hierarhično urejenost. Glede na pristojnosti sodišč se bodo pred njimi

pojavi spori, ki spadajo v pristojnost posameznega sodišča. Tako bodo kazenske zadeve predane v presojo splošnim sodiščem (z izjemo vojaških zadev), administrativni in kompetenčni spori pa največkrat sodijo pod jurisdikcijo specializiranih sodišč. To še posebej velja v Evropi. Poleg te horizontalne delitve poznamo v zveznih državah tudi razlikovanje v pristojnosti med sodišči na zvezni ravni in sodišči posameznih zveznih enot (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 79 – 80.).

Sodišča se razlikujejo tudi glede na odnose med različnimi stopnjami sodišč. Gre za vlogo, ki jo ima vrhovno sodišče pri zagotavljanju doslednosti sodnih odločitev. Poznamo dva splošna modela: (1) koordinirani sistem in (2) hierarhični sistem. Koordinirani sistem je značilen za sisteme z običajnim pravom. Pritožbe, ki pridejo do vrha sodne piramide, so prej izjema kot pravilo. V ZDA na primer Vrhovno sodišče sprejme letno v obravnavo le 2% vseh pritožb (Glick v Guarnieri in Pederzoli, 2002: 82.). Nižja sodišča so torej tista, ki odločajo dokončno o veliki večini vseh pritožb. Hierarhični sistem pa se je uveljavil predvsem v Evropi s kontinentalnim pravnim sistemom. Značilnost hierarhičnega sistema je, da so sodbe prvostopenjskih sodišč podvržene redni in temeljiti reviziji višjestopenjskih sodišč. Slednja s tem izvajajo kontrolo nad delom nižjih sodišč (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 80 – 81; Damaška, 1986: 20.).

2.6 O NAČELIH SODSTVA

Skozi zgodovino so se razvila določena načela, ki urejajo delovanje sodstva in so postala tudi nujen element današnjega razumevanja položaja ter delovanja sodstva. Pomembnost teh načel se kaže v tem, da se navadno določajo z zakonom, najpomembnejša med njimi pa ureja kar ustava sama (Grad in drugi, 1996: 177.).

2.6.1 Načelo neodvisnosti sodnikov

To načelo je eno izmed najpomembnejših načel, saj predstavlja garancijo za neodvisno sojenje. Sodišča ne smejo biti pod zunanjim vplivom kateregakoli subjekta, institucije, lobija ipd., ampak morajo biti vezana le na ustavo, zakon in pravičnost. Ustava in zakon morata urejati njihov položaj in predstavljati osnovo za njihovo delovanje oziroma odločitve, ki jih sprejemajo. Nihče ne sme dajati navodil, kako naj odločajo v konkretni zadevi in sodišča ne smejo sprejemati navodil. V praksi se neodvisnost sodišč kaže v neodvisnosti sodnikov, kot

nosilcev sodne funkcije. Načelo neodvisnosti tako velja za sodišča in sodnike. Če želi sodnik uresničevati to načelo, potem je še posebej pomembno, da je pri svojem delu neodvisen od nosilcev ostalih vej oblasti. To velja predvsem za izvršilno oblast in politične stranke (Rupnik in drugi, 1996: 252.).

Pod pojmom neodvisnosti sodnika pa ne razumemo njegove neodvisnosti od veljavnih pravnih norm v državi. Sodnik ne more soditi po svoji volji, ampak se mora pri vodenju postopkov ravnati po ustavi in zakonih, četudi se sam osebno ne strinja s tem, kako je neko področje zakonsko urejeno. Kot vidimo, je potrebno načelo neodvisnosti sodnikov razumeti kot samostojnost in neodvisnost v okviru zakonov in ustave (Rupnik in drugi, 1996: 252.).

Na tem mestu pa moramo opozoriti tudi na dejstvo, da je v vseh demokratičnih sistemih sodstvo tako ali drugače povezano s političnim sistemom, v katerem deluje in je nemogoče popolnoma zavarovati sodstvo pred političnimi pritiski. To še posebej velja, ko se sodstvo ukvarja z večjimi, odmevnejšimi primeri ter se znajde v središču pozornosti različnih političnih skupin, ki iščejo vse možne načine vplivanja na potek dogodkov (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 163.).

2.6.2 Načelo trajnosti sodniške funkcije

Na splošno lahko rečemo, da pomeni trajnost sodniške funkcije to, da slednja ne more prenehati na podlagi administrativne odločitve, ali enostranske odločitve izvršne ali zakonodajne veje oblasti. Ima pa sodnik pravico zahtevati razrešitev s položaja sodniške funkcije oziroma se ji lahko odpove. Velja torej, da sodniška funkcija ne more prenehati proti volji sodnika, razen v posebnih, navadno z zakonom določenih pogojih, lahko pa se sodnik tej funkciji odpove po lastni volji in presoji (Rupnik in drugi, 1996: 252.).

Prenehanje sodniške funkcije načeloma nastopi le v primerih, pod pogoji in na način, kot to predvidevajo zakoni in ustave držav. Ločimo tudi prenehanje in odvzem sodniške funkcije. Razlika med njima je tako v razlogih za ta ukrep kot v institutu, ki tako odločitev sprejme (Rupnik in drugi, 1996: 253.).

2.6.3 Načelo volilnosti sodnikov

To načelo pomeni, da lahko sodno funkcijo opravlja le tisti sodnik, ki je bil imenovan po vnaprej določenih pravilih. Ta pravila so lahko določena z zakonom, sodnim redom ipd. V nekaterih državah, tudi v Sloveniji, voli sodnike zakonodajalec. Po mnenju nekaterih strokovnjakov pa taka ureditev ne predstavlja dosledne izpeljave načela delitve oblasti, saj zakonodajalec s tem posega na področje druge veje oblasti (Rupnik in drugi, 1996: 253 – 254.).

2.6.4 Načelo nezdržljivosti sodniške funkcije

To načelo je povezano z neodvisnim položajem sodnika in sodišča ter njegovo nepristranskostjo, in torej tudi z neodvisnim sojenjem. S tem načelom se želijo preprečiti neposredni politični in drugi vplivi na sodnika (Rupnik in drugi, 1996: 255.). Sodnik kot nosilec sodne funkcije ne more biti hkrati tudi funkcionar v drugih državnih organih, organih političnih strank, gospodarskih družb ipd. Posamezni zakoni pa lahko opredeljujejo še druge funkcije ali dejavnosti, ki niso združljive s funkcijo sodnika (Perenič, 1993: 139.).

2.6.5 Načelo imunitete

Načelo imunitete tudi prispeva k neodvisnemu opravljanju sodniške funkcije. Namen tega načela je zavarovati sodnike pred morebitnimi zlorabami izvršilne veje oblasti. Načelo imunitete ščiti sodnike pred neposrednimi posegi v njihovo osebno svobodo s priporom ali začetkom kazenskega postopka (Rupnik in drugi, 1996: 255.).

2.6.6 Načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti

Številne pravne ureditve po svetu vključujejo v sodni proces tudi državljane kot porotnike. To predstavlja obliko sodelovanja državljanov pri sojenju. Pod pojmom porota oziroma sodniki porotniki razumemo laične sodnike, ki odločajo o krivdi ali soodločajo s sodnikom. Prvi primer je značilen predvsem za anglosaške države, ki imajo uveljavljen sistem običajnega prava. Tu porotniki na podlagi slišanih dejstev samostojno odločajo o tem, ali je obtoženec kriv ali ne. V ostalih evropskih deželah pa je uveljavljen kontinentalni pravni sistem, v katerem državljani kot pravni laiki skupaj s sodnikom sodelujejo pri razpravljanju in sojenju.

V Sloveniji so tako sodni senati sestavljeni iz dveh ali treh sodnikov porotnikov (Rupnik in drugi, 1996: 256.).

2.6.7 Načelo javnosti

Načelo javnosti predstavlja varovanje državljanov pred morebitnim pristranskim in nezakonitim ravnanjem sodišč prav skozi možnost nadzora javnosti nad delom sodišč. Sodne obravnave so tako javne²⁸, prav tako pa se tudi sodbe izrekajo javno. Poleg tega se javnost sodnega dela zagotavlja tudi z dajanjem informacij o sodnih procesih zainteresiranim osebam, obveščanjem medijev o delu sodišč ipd. (Rupnik in drugi, 1996: 257.). Pri zagotavljanju javnosti pa je nujno potrebno v čim večji meri spoštovati načelo neodvisnosti sodstva (Grad in drugi, 1996: 177.).

2.6.8 Načelo pravice do pravnega sredstva oziroma načelo instančnosti

S tem načelom je vsakomur zagotovljena pravica do pritožbe ali drugega pravnega sredstva proti odločbam sodišč. Gre torej za vsaj dvostopenjsko organiziranost sodišč. Navadno je Vrhovno sodišče tisto sodišče, ki na zadnji stopnji odloča o rednih in izrednih pravnih sredstvih²⁹ zoper odločbe vseh sodišč (Rupnik in drugi, 1996: 257.).

²⁸ Zakon lahko določi, v katerih primerih je zaradi različnih vzrokov javnost izključena s sodnih obravnav (Rupnik in drugi, 1996: 257.).

²⁹ V civilnem procesnem pravu se štejejo kot redna in izredna pravna sredstva naslednja sredstva. Redna pravna sredstva so: (1) pritožba proti sodbi in (2) pritožba proti sklepu. Izredna pravna sredstva pa so: (1) revizija proti sodbi ali sklepu, (2) zahteva za varstvo zakonitosti, (3) obnova postopka in (4) tožba za razveljavitev sodne poravnave (<http://www.pravna.net/zapiski/3.%20letnik/Civilno%20procesno%20pravo/zapiski/PPP6%20-%20pravna%20sredstva%20-%205.doc>, 4.11.2004.).

3 PREDSTAVITEV OBIČAJNEGA PRAVA³⁰

Primerjalni politični sistemi ločijo dva sistema sodne oblasti. Prvi je kontinentalni sistem, drugi pa sistem običajnega prava. S slednjim bomo tudi začeli osrednje besedilo naloge. Tudi Byrd pravi, da lahko večino svetovnih pravnih sistemov razdelimo v dve skupini, in sicer v skupino običajnega prava in v skupino rimskega³¹ prava. Pravni sistemi kontinentalne Evrope temeljijo na rimskem pravu, medtem ko pravni sistemi angleško govorečih držav temeljijo na običajnem pravu. Bistveni razliki med obema družinama sistemov ležita v izvoru prava ter v sodnih postopkih posameznih sodišč (Byrd, 2001: 1 – 4.).

Zanimivo je, da je Anglija kljub temu, da je evropska država, ostala relativno imuna na vplive rimskega prava, medtem ko je večina kontinentalnih pravnih sistemov močno oprtih na rimsko pravo. Razlog za to je iskati v neprekinjenem zgodovinskem razvoju angleškega sistema, kjer nikoli ni bilo potrebe, da bi povzemali različna načela iz rimskega prava (Darbyshire, 1996: 245.).

3.1 ANGLIJA IN WALES

Model za razumevanje sistema običajnega prava predstavlja Anglija, ki velja za deželo, v kateri se je oblikoval sistem običajnega prava. Poleg angleškega prava štejemo v družino običajnega prava skoraj vse angleško govoreče države. Vsekakor pa je znaten vpliv zaznati v večini, če ne vseh državah, ki so bile ali so politično povezane z Anglijo³² (David in Brierley, 1985: 307.).

V Angliji 12. stoletja je kralj Henrik II. (1154 – 1189) zmanjšal vpliv lokalnih sodišč in povečal svojo moč z ustanovitvijo Kraljevega sodišča pristojnega za celotno kraljestvo. Prej je bila kraljeva pravica dostopna le eliti, spori ostalih prebivalcev pa so se reševali lokalno, kjer so bili normanski baroni pristojni za reševanje sporov znotraj svojega fevdalnega posestva. Spori so se namreč reševali v skladu s pravom, ki je veljalo na določenem fevdalnem

³⁰ Ko govorimo o zgodovini in razvoju sistema običajnega prava se moramo zavedati, da je to dejansko zgodovina angleškega pravnega sistema vsaj do 18. stol. (David in Brierley, 1985: 307.).

³¹ Nekateri avtorji, kot npr. David in Brierley, govorijo o rimsko – germanski družini pravnih sistemov (David in Brierley, 1985: 300.).

³² To so države Commonwealtha. Ta zveza ima korenine že v 19. stoletju in danes šteje 53 članic (<http://www.thecommonwealth.org/Templates/Internal.asp?NodeID=20724&int1stParentNodeID=20596>, 13.9.2004.).

posestvu. Kralj Henrik II. pa je ustanovil centralno sodišče, katerega sodnike je sam imenoval, ti so se ukvarjali z zadevami celotnega kraljestva. Sedež sodišča je bil v Westminsterški palači, vendar so sodniki kljub temu še vedno potovali po kraljestvu in poslušali pritožbe/spore ljudi (Byrd, 2001: 4.). Zaradi tega popolnoma novega koncepta centralne sodne pristojnosti je trajalo kar nekaj časa, preden so kraljeva sodišča prevzela popolni nadzor nad sodišči posameznih fevdalnih posestev (Darbyshire, 1996: 247.). Pravo, ki se je razvilo z odločitvami Kraljevega sodišča je tako postalo nadrejeno pravu fevdalnih posestev. S tem sta se povečala kraljeva moč in pravna varnost prebivalcev. Tako je pravo, ki je nastalo na Kraljevem sodišču, postalo *običajno* za celotno Anglijo in se zato imenuje običajno pravo Anglije (Byrd, 2001: 4.).

3.1.1 Kratka predstavitev organizacije angleških sodišč

Tako kot vsi pravni sistemi tudi angleški sistem razlikuje med civilnim in kazenskim pravom ter tej distinkciji v glavnem sledi tudi organizacija sodišč. Osnovna razlika med kazenskim in civilnim pravom je v tem, da je v kazenskem pravu država zainteresirana, da uveljavi zakon in red v državi s tem ko skrbi, da je sprejeti način obnašanja spoštovan na področju celotne države. V civilnem pravu pa je vloga države skrčena na to, da zagotavlja pravni okvir, v katerem se rešujejo spori med posamezniki te skupnosti. Enoten angleški sodni sistem ločuje med sodišči civilnega prava in sodišči kazenskega prava (Darbyshire, 1996: 73.).

3.1.1.1 Sodnouppravna sodišča (Magistrates' Courts)

Te vrste sodišč imajo precejšnje pristojnosti v kazenskih zadevah (Darbyshire, 1996: 74.) ter omejene pristojnosti v civilnih zadevah (David in Brierley, 1985: 371.). Sodnouppravna sodišča so v prvi vrsti odgovorna za kazenske in družinske zadeve (Byrd, 2001: 206.) s tem, da se zadeve iz družinskega prava obravnavajo na posebnih sodiščih znotraj sodnoupavnih sodišč imenovanih Družinska postopkovna sodišča (Darbyshire, 1996: 74.). Posebna značilnost sodnoupavnih sodišč je, da je velika večina sodnikov, ki delajo na teh sodiščih, laikov. To pomeni, da niso šolani pravniki (Byrd, 2001: 206.). So dokaj podobni slovenskim sodnikom porotnikom, le da imajo veliko večje pristojnosti. Vendar je potrebno omeniti, da tem sodnikom³³ pomaga sodni uradnik, ki je šolan pravnik ter predstavlja osebo, ki svetuje

³³ V Angliji in Walesu je okrog 30.000 laičnih sodnikov. Kot je bilo že omenjeno, to niso pravniki po izobrazbi, vendar pa opravijo številna usposabljanja pred začetkom svojega dela in se kasneje med delom nenehno

sodniku glede zakonov in sodnega postopka, ki ga mora v določeni zadevi sodnik upoštevati. Poleg laičnih sodnikov deluje tudi okrog 100 poklicnih sodnikov, ki so plačani za delo, ki ga opravljajo ter vodijo sodni proces samostojno. Taki sodniki se imenujejo okrajni sodniki (district judges) (<http://www.magistrates-association.org.uk/>, 22.9.2004.). Velika večina pa je popolnih laikov in vodijo procese skupaj z vsaj še enim kolegom, običajno pa so trije (<http://www.magistrates-association.org.uk/>, 22.9.2004.). Sodnouppravna sodišča predstavljajo ključni del angleškega kazenskega sodnega sistema, kajti praktično vse kazenske zadeve se pričnejo obravnavati na teh sodiščih in več kot 95% teh zadev dobi na sodnoupavnih sodiščih tudi svoj epilog (Byrd, 2001: 206; http://www.courtservice.gov.uk/you_courts/criminal/introduction/magistrates.htm, 22.9.2004.).

Dolžnost sodnikov sodnoupavnih sodišč je, da v povprečju opravijo 35 do 45 poldnevnik zasedanj. Z zakonom je tudi posebej urejena njihova odsotnost z rednega delovnega mesta (<http://www.magistrates-association.org.uk/>, 22.9.2004.). Ta sodišča lahko izrečejo zaporno kazen do šestih mesecev ali pa denarno kazen do višine 5.000 funtov (Byrd, 2001: 206.). Sodnouppravna sodišča odločajo tudi, ali obstaja dovolj dokazov proti posamezniku za vložitev obtožnice ter posledično za sojenje pred poroto na Kraljevem sodišču (Crown Court) ali ne (http://www.wordiq.com/definition/Magistrate%27s_court, 23.9.2004.). Do leta 1933 je to funkcijo opravljala velika porota³⁴, ki je bila s tem letom ukinjena (Byrd, 2001: 38.). Druge pristojnosti sodnoupavnih sodišč so še izdajanje licenc za alkoholne pijače ter izdajanje ali preklic licenc in dovoljenj za stavnice in igralne salone (<http://www.magistrates-association.org.uk/>, 23.9.2004.).

izobražujejo in osvežujejo znanje. Ne dobivajo plače, ampak le nadomestilo oziroma povračilo stroškov, ki so nastali zaradi opravljanja tega dela (http://www.courtservice.gov.uk/you_courts/criminal/introduction/magistrates.htm, 22.9.2004.).

³⁴ Velika porota (Grand Jury) je tip porote značilen za sistem običajnega prava. Odgovorna je za preiskovanje domnevnih kaznivih dejanj, pregledovanje dokazov in vložitev obtožnice. Velika porota lahko zahteva od očitvidcev dogodka, da pred njo pričajo. Med temi postopki obtoženec in njegov zagovornik navadno nista prisotna. Odločitev porote je lahko, da so razlogi za vložitev obtožnice, ali pa da takih razlogov ni. Tam, kjer obstajajo, predstavljajo velike porote del sistema zavor in ravnovesij, ki preprečujejo tožilcem, da bi nadlegovali državljane z neosnovanimi obtožnicami. Obtoženec ima tudi možnost pričanja pred veliko poroto. Večina držav je opustila institut velike porote in ga nadomestila s predhodno obravnavo, kjer se sodniku predstavijo dokazi ter se sodnik na podlagi tega odloči o vložitvi obtožnice. ZDA so obdržale institut velike porote (http://www.wordiq.com/definition/Grand_jury, 23.9.2004.).

3.1.1.2 Okrajna sodišča (County Courts)

Okrajna sodišča že od leta 1846 predstavljajo sistem za obravnavanje zadev civilnega prava, pri katerih gre za sorazmerno majhne tožbene zahteve. Ta sistem velja za območje celotne Anglije in Walesa. Okrajna sodišča ne sledijo več mejam med okraji, ampak se je to poimenovanje sodišč ohranilo iz zgodovine. V Angliji in Walesu je 260 okrajnih sodišč in na vsakem izmed njih je po vsaj en okrožni sodnik (circuit judge) in vsaj en pokrajinski sodnik (district judge). Slednji se ukvarja tudi s proceduralnimi zadevami, ki se pojavijo med sojenjem kot npr.: (1) zahteva po razkritju dokumentov ali pa (2) odloča o prošnjah za preložitev sojenja (Darbyshire, 1996: 74 – 75.). Na okrajnih sodiščih se obravnava velika večina civilnih zadev, do višine 50.000 funtov (http://www.wordiq.com/definition/County_Court, 23.9.2004.). Obravnavo vodi en sodnik, po potrebi se lahko vpokliče tudi osemčlanska porota (Darbyshire, 1996: 75.), pritožbe obravnava Višje sodišče (High Court of Justice) ali pa Pritožbeno sodišče (Court of Appeal) (http://www.wordiq.com/definition/County_Court, 23.9.2004.). Po reorganizaciji sodstva v letu 1990 so okrajna sodišča dobila skoraj vsa pooblastila Višjega sodišča (High Court), tako da je višje sodišče rezervirano le za najbolj zahtevne primere ter primere, kjer so tožbeni zahtevki višji od 50.000 funtov. Okrajna sodišča obravnavajo tudi zapuščinske zadeve do višine 30.000 funtov ter vsak zahtevek nižji od 25.000 funtov, razen če Okrajno sodišče odloči, da bi moral biti obravnavan na Višjem sodišču. Tožbeni zahtevki v višini 25.000 do 50.000 funtov se, ob izpolnjevanju določenih pogojev³⁵, lahko obravnavajo na Okrajnem ali Višjem sodišču. Sodišče lahko tudi kaznuje z denarno kaznijo tistega tožnika, ki je vložil zadevo na Višjem sodišču pa je slednje presodilo, da bi jo moral vložiti na Okrajnem sodišču (Darbyshire, 1996: 76 – 77.).

3.1.1.3 Višje sodišče (The High Court of Justice)

Višje sodišče je del Vrhovnega sodišča Anglije in Walesa³⁶ (http://www.wordiq.com/definition/High_Court_of_Justice, 24.9.2004.), ustanovljenega leta 1873 (http://www.wordiq.com/definition/Supreme_Court_of_Judicature, 24.9.2004.). Sodišče

³⁵ Prvi pogoj je finančna vsebina tožbenega zahtevka; drugi pogoj je pomembnost primera še posebej, če sproža široko polemiko v javnosti; tretji pogoj je zapletenost dejstev, pravnih vprašanj ter postopkov, ki jih tak primer sproža, ter četrti pogoj, kjer mora prenos zadeve na drugo sodišče rezultirati v hitrejšemu zaključku primera (Darbyshire, 1996: 77.).

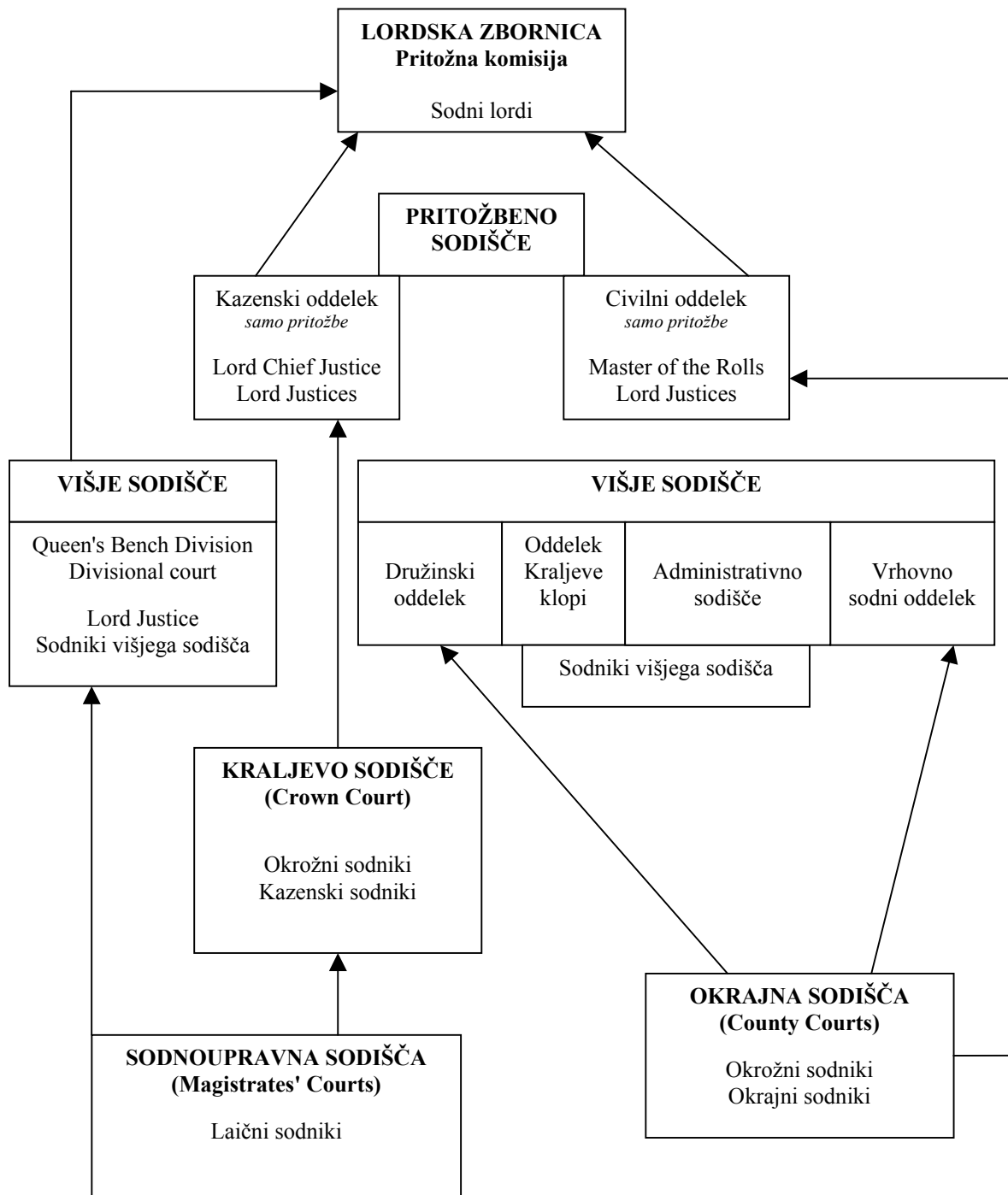
³⁶ Vrhovno sodišče Anglije in Walesa je sestavljeno iz Višjega sodišča (The High Court of Justice), Kraljevega sodišča (The Crown Court) in Pritožbenega sodišča (The Court of Appeal) (David in Brierley, 1985: 368.).

se deli na 3 oddelke, in sicer: (1) Oddelek Kraljeve klopi (Queen's Bench Division), (2) Družinski oddelek (Family Division) in (3) Vrhovno sodni oddelek (Chancery Division). Oddelek Kraljeve klopi obravnava predvsem primere s področja pogodbenega in škodnega prava, toda le, če je tožbeni zahtevek višji od 25.000 funtov. Poleg tega se ukvarja tudi z zadevami pomorskega in trgovinskega prava (Byrd, 2001: 207.). Je največji oddelek in ima tako civilne kot kazenske pristojnosti. Zagotavlja tudi sodnike, ki obravnavajo najtežje zločine na Kraljevem sodišču (Darbyshire, 1996: 79.). Družinski oddelek je pristojen za reševanje zadev s področja ločitev, skrbništva otrok in zdravniške oskrbe. Predvsem glede slednje pristojnosti so bile odločitve velikokrat označene kot kontroverzne³⁷. Družinski oddelek ima izključno jurisdikcijo nad primeri o rejništvu ter ima pravico obravnavati vse primere, ki zadevajo otrokovo dobrobit (Byrd, 2001: 207.). Slednjo pristojnost si deli s Sodnoupornimi in Okrajnimi sodišči. Družinski oddelek ima 16 sodnikov (Darbyshire, 1996: 81.). Vrhovno sodni oddelek pa je pristojen za zadeve s področja intelektualne lastnine. Sem spadajo avtorske pravice, patenti ter tudi zapuščinske zadeve in nelikvidnost podjetij (Byrd, 2001: 207.). Ta oddelek ima 17 sodnikov in dve specializirani sodišči – Sodišče za patente (Patents Court) ter Sodišče za podjetja (Companies Court). Obravnave potekajo ali v Londonu ali pa v enem izmed osmih okrajnih prvostopenjskih sodišč. Vsi trije oddelki pa imajo tudi svoja Oddelčna sodišča (Divisional Courts), ki obravnavajo pritožbe na odločitve nižjih sodišč. Vsako Oddelčno sodišče obravnava le zadeve iz jurisdikcije matičnega oddelka (Darbyshire, 1996: 79 – 82.).

Višje sodišče sestavlja 95 vrhovnih sodnikov, ki so razporejeni med omenjene tri oddelke glede na količino zadev, ki jih posamezni oddelek obravnava. Ob imenovanju mora biti sodnik pripravljen delati na kateremkoli oddelku, vendar je v praksi tako, da sodnik ostane na tistem oddelku, na katerem je začel. Višje sodišče ima svoj sedež v Londonu toda zaradi tega, da ni potrebno strankam in njihovim zastopnikom hoditi v London so v 26 večjih mestih nameščeni sodni centri. Tako je mogoče obravnavati primere na sedežih Okrajnih sodišč (Darbyshire, 1996: 78 – 79.).

³⁷ Eden izmed takih primerov predstavlja dovoljenje bolnišnici, da loči siamska dvojčka brez privoljenja staršev (http://www.wordiq.com/definition/High_Court_of_Justice#The_Supervisory_Role_of_the_High_Court_and_Circuits, 24.9.2004.).

Shema 3.1: Sistem sodišč v Angliji in Walesu

Vir: (2002) The Power of Judges. Oxford University Press Inc., New York.

Pritožbe na odločitve treh oddelkov Višjega sodišča obravnava Pritožbeno sodišče (Court of Appeal). Možno je tudi »preskočiti« Pritožbeno sodišče in pritožbo vložiti direktno na Lordsko zbornico, vendar morajo biti izpolnjeni nekateri pogoji³⁸ (Darbyshire, 1996: 82.).

3.1.1.4 Pritožbeno sodišče (Court of Appeals)

Pritožbeno sodišče je bilo ustanovljeno v letih 1873 – 75, da bi skupaj z Višjim sodiščem tvorilo Vrhovno sodišče. Sprva je bilo mišljeno, da bi Pritožbeno sodišče predstavljalo najvišjo pritožbeno instanco, vendar je Zakon o pritožbeni jurisdikciji iz leta 1876 ponovno prepoznal Lordsko zbornico kot zadnjo pritožbeno instanco (Darbyshire, 1996: 82.). Dandanes je Pritožbeno sodišče drugo najvišje sodišče v državi, nad njim je le Lordska zbornica (http://www.wordiq.com/definition/Court_of_Appeal_of_England_and_Wales, 30.9.2004.).

Sodne postopke na Pritožbenem sodišču vodijo sodniki Pritožbenega sodišča imenovani *Lords Justices of Appeal*. Trenutno ima 32 sodnikov, ki so razporejeni v dva oddelka – (1) civilni in (2) kazenski oddelek. Pritožbeno sodišče je pristojno za reševanje pritožb na sodbe vseh treh oddelkov Višjega sodišča skupaj z njihovimi Oddelčnimi sodišči, ter pritožbe na sodbe Okrajnih sodišč (Darbyshire, 1996: 82 – 83.). Pritožbeno sodišče razpravlja o posameznih primerih v 2 do 5-članski sestavi (Byrd, 2001: 207.). Največkrat je sodni senat sestavljen iz 3 sodnikov, v bolj zapletenih in pomembnih primerih pa je senat sestavljen iz 5 sodnikov Pritožbenega sodišča (Darbyshire, 1996: 83.).

Predsednik Civilnega oddelka Pritožbenega sodišča se imenuje *The Master of the Rolls*, (Darbyshire, 1996: 83.), predsednik kazenskega oddelka pa *Lord Chief Justice* (Byrd, 2001: 208.). Slednjemu pri njegovem delu pomaga Podpredsednik kazenskega oddelka. Predsednik Civilnega oddelka Pritožbenega sodišča velja za najbolj vplivnega sodnika v državi. To pa zaradi tega, ker Pritožbeno sodišče obravnava nesorazmerno več zadev letno, kot pa jih pride pred člane Lordske zbornice (http://www.wordiq.com/definition/Court_of_Appeal_of_England_and_Wales, 30.9.2004.). Slednji obravnavajo le 60 do 80 zadev letno (Kritzer v

³⁸ Ti pogoji so glede na Zakon o sodnem postopku (Administration of Justice Act) iz leta 1969 naslednji: (1) stranke se morajo strinjati za ta korak, (2) sodnik, ki vodi postopek mora to dovoliti, (3) gre za primer, katerega odločitev ima vpliv na širšo javnost ali pa je sodnik primoran to storiti zaradi starejših tovrstnih odločitev Pritožbenega sodišča ali Lordske zbornice, (4) Lordska zbornica dovoli prehod primera v njihove roke. Zaradi teh dokaj ostrih pogojev je v povprečju uspešnih 12 vlog na leto (Darbyshire, 1996: 82.).

Guarnieri in Pederzoli, 2002: 87.). Angleško Pritožbeno sodišče, v primerjavi z ameriškimi, je bolj nagnjeno k razveljavljanju rozsodb nižjih sodišč in odločitve Pritožbenega sodišča so redkeje spremenjene s strani Lordske zbornice (Atkins v Guarnieri in Pederzoli, 2002: 87 – 88.).

Civilni oddelek Pritožbenega sodišča razpravlja vsak dan, in sicer več sodnih senatov naenkrat, ter na leto v povprečju obravnava okrog 900 popolnih pritožb ter 600 začasnih pritožb. Kazenski oddelek pa letno obravnava približno 3.000 pritožb na sodbe nižjih sodišč. Oba oddelka razpravljata le na sedežu sodišča v Londonu (Darbyshire, 1996: 83.).

3.1.1.5 Lordska zbornica (*House of Lords*)

Običajno rečemo, da je Lordska zbornica zadnja sodna instanca v Združenem kraljestvu. Vendar pa to funkcijo opravlja poseben odbor znotraj Lordske zbornice in člani tega odbora so lahko le posamezniki, ki so bili vsaj dve leti nosilci najvišjih sodnih funkcij, ali pa so vsaj 15 let delovali kot odvetniki³⁹. Do leta 1876 so imeli pravico prisostvovati sodnim zasedanjem zbornice vsi lordi (Major, 1990: 23.). Pritožbeni odbor Lordske zbornice (The Appellate Committee of the House of Lords) predstavlja najvišje pritožbeno sodišče v civilnih in kazenskih zadevah vseh sodišč Anglije, Walesa in Severne Irske ter v civilnih zadevah sodišč Škotske (Darbyshire, 1996: 83.). Lordska zbornica je bila pristojna za odpoklic nosilcev javnih funkcij že od svojih začetkov. Pristojnost za odločanje o pritožbah izhaja iz časa vladavine kralja Henrika IV. (1399 – 1413) in se je bolj ali manj obdržala vse do današnjih dni. Večina zadev, ki jih uvrstijo na dnevni red prihaja s civilnega oddelka Pritožbenega sodišča (Major, 1990: 25.).

V odboru sedi 12 sodnih lordov. Od tega sta vedno vsaj dva predstavnika Škotske ter vsaj en predstavnik Severne Irske. Poleg sodnih lordov lahko pri njihovem delu sodelujejo tudi angleški vrhovni sodnik, bivši angleški vrhovni sodniki in predsednik Civilnega oddelka Pritožbenega sodišča (the Master of the Rolls). Po ustavnem običaju pa navadni lordi ne morejo prisostvovati na obravnavah pritožb (Darbyshire, 1996: 83.). Če želi Lordska zbornica

³⁹ Angleški pravni sistem loči med odvetnikom (*barrister*) ter pravnikom (*solicitor*). Razlika med njima je v tem, da ima odvetnik pravico braniti tudi na višjih sodiščih, medtem ko pravnik le svetuje strankam in praviloma ne brani strank na sodišču (izjemoma le na nižjih sodiščih) ter za stranke najema odvetnika (<http://www.wordiq.com/dictionary/Solicitor>, 5.10.2004; <http://www.wordiq.com/dictionary/Barrister>, 5.10.2004.).

obravnavati pritožbo morajo biti prisotni vsaj trije izmed naslednjih sodnih lordov: (1) angleški vrhovni sodnik (the Lord Chancellor of Great Britain), (2) sodni lordi, (3) posamezniki, ki so ali so bili nosilci visokih sodnih funkcij. Eno zadevo obravnavajo torej vsaj trije lordi, vendar pa je v praksi senat večinoma sestavljen iz petih lordov (Major, 1990: 24 – 25.). Senat zaseda v prostorih Lordske zbornice v Westminsteru, sodniki nosijo dnevne obleke (lounge suits) kljub temu, da so zagovorniki oblečeni v tradicionalne halje in lasulje. Vzdušje na obravnavi je navadno zelo neformalno. Obravnavajo zadeve, za katere ocenijo, da so pomembne za celotno družbo, in to je tudi edini razlog, da Lordska zbornica sploh sprejme pritožbo v obravnavo. Naslovitev pritožbe na Lordsko zbornico lahko dovoli nižje sodišče (Pritožbeno sodišče ali oddelek Višjega sodišča) ali pa Lordska zbornica sama. Po končani obravnavi, Sodni lordi pripravijo svoja ločena mnenja (njihova sodba se ne imenuje sodba, temveč mnenje), nato pa večinski pogled na zadevo prevlada. Svoje odločitve pošljejo v Lordsko zbornico, kjer jo sprejmejo. Odločitve Lordske zbornice so obvezujoče za vsa nižja sodišča ter tako predstavljajo najpomembnejše precedense v angleškem pravu. Letno sprejmejo okrog 60⁴⁰ odločitev (Darbyshire, 1996: 84.).

V teoriji naj bi Sodni lordi izražali svoja mnenja le o pravnih zadevah, vendar se je skozi zgodovino pokazalo, da v praksi temu ni tako. Večkrat se je namreč pokazalo, da so Sodni lordi zavzemali stališča do problematik, ki so bile tipično politične⁴¹. Ta njihova aktivnost pa ni pripomogla k dvigu ugleda Sodnih lordov. Zelo malo je tudi pripomogla k zavračanju očitkov, da trenutna ureditev spodkopava temeljni koncept ravnotežja moči ter še bolj okrepila prepričanje, da so Sodni lordi bolj kot ne anahronizem (Stevens, 2002: 93 – 94.).

⁴⁰ Različni avtorji navajajo različne podatke o številu zadev na leto, vendar pa se v povprečju ta številka giblje med 60 in 80.

⁴¹ V 20. letih prejšnjega stoletja je Lord Sumner branil generala Dyerja zaradi njegove vpletenosti v pokol pri Amritsarju; Lord Carson je leta 1922 ostro nasprotoval Irskemu sporazumu; Lord Mackay je v 80. letih 20. stoletja zagovarjal reformo sodstva, ki bi vpeljala tržne mehanizme (Stevens, 2002: 93.).

4 PREDSTAVITEV SISTEMA KONTINENTALNEGA PRAVA⁴²

Pravni sistem je delujoč okvir pravnih pravil, postopkov in institucij. Posamezni sistemi se nato klasificirajo v skupine ali družine. Tako spadajo npr. pravni sistemi Anglije, Nove Zelandije, Združenih držav Amerike v družino običajnega prava, pravni sistemi Švice, Nemčije, Francije, Slovenije; pa spadajo v družino kontinentalnega prava. Pravna tradicija je zbir globoko zakoreninjenih, zgodovinsko pogojenih odnosov o naravi prava, o vlogi prava v družbi in političnem prostoru itd. Pravni sistem postavlja v kulturno perspektivo (Merryman, 1996: 1 – 3.).

Ko govorimo o kontinentalnem pravu moramo omeniti tudi to, da je za razliko od običajnega prava, kontinentalno pravo veliko bolj nehomogeno (Merryman, 1996: 6.). Na razvoj kontinentalnega prava je imelo vpliv rimsko pravo, germanski in lokalni običaji, kanonsko pravo in trgovsko pravo. Skozi zgodovino so se medsebojno dopolnjevali ter preoblikovali in danes imenujemo to »mešanico« kontinentalno pravo (Glendon in drugi, 1994: 44.).

Osnovo kontinentalnega prava vsekakor predstavlja rimsko pravo, kot je bilo kodificirano za časa Justinjana, ki je v 6. stoletju ukazal napisati Justinjanov zakonik. Ta je zajemal pravna pravila s področja celotnega življenja posameznika in je veljal vse do propada Zahodnega rimskega cesarstva (Merryman, 1996: 7 – 8.). Značilnost tega zakonika je, da je bil relativno human glede na to, kar je sledilo kasneje. Po razpadu rimskega cesarstva so namreč ta področja zasedla germanska plemena, ki so s seboj prinesla svoje zakone. Ti zakoni so predvidevali veliko višje in strožje kazni za posamezne kršitve prava, veljali pa so le za Germane. Za prebivalce zasedenih ozemelj pa je še vedno veljal Justinjanov zakonik. Kljub temu pa je prišlo do mešanja med rimskim in germanskim pravom, in posledično je nastalo *barbarsko Rimsko pravo*⁴³ (Glendon in drugi, 1994: 47; Merryman, 1996: 8.). Ob začetku renesanse misleci ponovno odkrijejo rimsko pravo. Ta proces se začne v Bologni, kjer se ustanovi prva moderna evropska univerza, na kateri študirajo izvorno rimsko pravo – Justinjanov zakonik. To znanje se je razširilo po Evropi. S pojavom prvih nacionalnih držav v 15. stoletju se začne zaton običajnega prava v posameznih skupnostih v Evropi. Pojavi se nacionalno pravo, ki je izhajalo iz rimskega prava. Dandanes je rimsko civilno pravo osnovni element tradicije kontinentalnega prava (Merryman, 1996: 8 – 10.). V času med propadom

⁴² V literaturi je zaslediti tudi poimenovanje Rimsko pravo.

⁴³ V literaturi je zaslediti tudi poimenovanje *Rimsko običajno pravo*.

rimskega cesarstva in ponovno oživitvijo rimskega prava je bilo edino univerzalno pravo v množici različnih pravnih sistemov v krščanski Evropi – kanonsko pravo (Glendon in drugi, 1994: 47.). Pred reformacijo ni bilo nič nenavadnega, če so cerkvena sodišča izvajala civilno jurisdikcijo nad družinskimi zadevami, nekaterimi kazenskimi zadevami ter zadevami, ki so zadevale dedovanje (Merryman, 1996: 11.). Številna pravila in postopke, ki so jih taka sodišča razvila, so nato prevzela posvetna sodišča (Glendon in drugi, 1994: 47 – 48.). V Italiji se je v času križarskih vojn in ponovne evropske trgovske dominacije na Mediteranu (Merryman, 1996: 13.) ter vzponom mest, trgov, sejmov, bank (Glendon in drugi, 1994: 49.) začelo razvijati trgovsko pravo (Merryman, 1996: 13.). Italijanski trgovci so ustanovili cehe in pravila trgovanja (Merryman, 1996: 13.), ki so jih kasneje priznala tako posvetna kot cerkvena sodišča. Trgovsko pravo je kmalu prestopilo državne meje ter postalo mednarodno trgovsko pravo (Glendon in drugi, 1994: 49.).

Zgoraj naštetih različnih tipov prava so osnovni zgodovinski viri konceptov, institucij in postopkov modernega sistema kontinentalnega prava (Merryman, 1996: 13.).

4.1 ZVEZNA REPUBLIKA NEMČIJA

Nemško pravo⁴⁴ je ob svojem nastanku temeljilo predvsem na običajih posameznih plemen. Uveljavitev takega nepisanega prava, je potekala v demokratičnem duhu na zboru svobodnjakov določenega plemena. Na tem zboru so sprejemali nova pravila. Pravo je baziralo na skupnosti posameznikov kot viru pravil, ne pa na individualnih pravicah ali zakonih, osnovanih na določenem ozemlju. Sodišča so sklicali le po potrebi in plemenski poglavar je bil tudi predsednik takega sodišča. Ob tem pa velja omeniti tudi to, da se je pravkar opisani sistem razlikoval od plemena do plemena tako po sami obliki kot po stopnji demokratične participacije. Za časa Frankovske države so se germanski običaji prvič srečali z rimskim pravom, nekatera plemena so se tudi pokristjanila. Pisano rimsko pravo je spodbudilo germanske vladarje, da so tudi oni zapisali⁴⁵ svoje običaje oziroma svoje pravo. To zapisano pravo pa ni bilo nadrejeno ostalemu, nepisanemu pravu. Zanimivost tega časa je tudi, da kralj ni imel pravice razglašati novih zakonov brez odobritve zbora svobodnjakov. Tudi če je prišlo do spora med plemeni glede določenega zakona se je vedno poskušalo najti

⁴⁴ Tu bom uporabil to besedno zvezo, čeprav se v času nastanka prvih pravnih pravil ta skupek pravil še ni imenoval nemško pravo.

⁴⁵ Pravo Visigotov je dal zapisati Euric Zahodni Got leta 480, Salijski zakoni so bili zapisani pod vladavino Clovisa (482 – 511), Burgundijski običaji pa pod vladavino Gundobada (474 – 516) (Foster in Sule, 2002: 11.).

neko srednjo pot. Ni bilo zakona, ki bi bil že *a priori* nad katerimkoli drugim zakonom. Za časa dinastije Karolingov je opaziti le eno spremembo glede na preteklost, in sicer da je lahko kralj izdal zakon in ga vsilil podanikom. Pride do prehoda od zakona ljudi do zakona nad ljudmi. Med leti 900 in 1300, ko je obstajalo Sveto rimsko cesarstvo, še vedno ni bilo nekega unitarnega pravnega reda, temveč kopica zakonov in običajev posameznih etničnih skupin oziroma regij. Pojavijo se tudi različne oblike trgovinskega prava. Okrog 13. stoletja pa se pojavijo prvi poskusi urejanja te nepregledne množice različnih zakonov, vendar so z razpadom cesarstva propadli tudi ti poskusi. Šele Habsburžani so to spremenili in cesar Maksimilijan I. uvede v nemških deželah centralizirane organe z namenom povečanja centralnega vpliva. Tako je bilo leta 1495 ustanovljeno Cesarsko pritožbeno sodišče, ki je prepoznalo rimsko civilno pravo kot običajno nemško pravo (Foster in Sule, 2002: 10 – 16.). Podlago za delo sodnika je predstavljalo rimsko civilno pravo, razen v primeru ko je dokazano obstajal lokalni običaj ali zakon, ki je bil v nasprotju z določili rimskega civilnega prava. Takrat se je sodba oblikovala na podlagi takega običaja ali zakona (Glendon in drugi, 1994: 50.). Temelji so bili postavljeni, toda posamezni grofi so še vedno uporabljali svoje zakone in svoja sodišča (Foster in Sule, 2002: 16.). Razvoj sistema je potekal do 19. stoletja v sodelovanju sodnikov s profesorji prava. Takrat je bila namreč pogosta praksa, da so ob bolj zapletenih primerih sodniki zaprosili profesorje za pomoč in razmislek o zadevi (Glendon in drugi, 1994: 50 – 51.). Maksimilijan I. je nadaljeval z uvajanjem nižjih regionalnih sodišč, ki so morala upoštevati odločitve Cesarskega pritožbenega sodišča. Sodniki na teh sodiščih so bili šolani pravniki, ki so zelo dobro poznali rimsko civilno pravo ter tako vedno bolj izrivali pravne komentatorje in interpretatorje, ki niso imeli formalne izobrazbe. Njihova vloga se je skrčila zgolj na porotno službo in ta koncept se je ohranil tudi v današnjem nemškem sistemu, ki temelji na profesionalni sodniški službi in na sodelovanju sodnikov porotnikov (laikov). Do 17. stoletja je bilo na celotnem nemškem ozemlju v večini že uveljavljeno rimsko pravo, ki je popolnoma zasenčilo staro germansko pravo (Foster in Sule, 2002: 16 – 21.). S tem se je začel tudi proces kodifikacije prava. Najprej v Franciji, ko po ukazu Napoleona nastane leta 1804 civilni zakonik (Glendon in drugi, 1994: 52 – 53.). Franciji je sledila Nemčija, ki je leta 1896 izdala Civilni zakonik, ki pa je bil popolno nasprotje francoskega. Nemški je namreč predstavljal zbirko zakonov, ki so nastajali skozi dolga stoletja zgodovine. Tako je predstavljal neko orodje namenjeno predvsem profesionalnim uporabnikom (Merryman, 1996: 31 – 32.). Ti zakoniki predstavljajo temelj pravnega reda tudi še danes (Glendon in drugi, 1994: 58.). Kodifikacija je prinesla jasna pravila, ki so jih sodišča morala aplicirati, ne pa več zgolj interpretirati. Interpretacija zakonov je še vedno potrebna, vendar pa so sodniki

pri tej interpretaciji veliko bolj omejeni. Sodniki se niso več zatekali po nasvete k profesorjem prava, naloga slednjih se je skrčila le na pisanje komentarjev k zakonom. Tudi funkcije sodišč in sodstva so se skrčile. Sodišča niso imela več popolne svobode odločanja kot v preteklosti, ampak je bila ta svoboda omejena z zakoni. Skladno s spremembo političnega stanja in razmer so se spreminjali tudi zakoni. Večje spremembe so bile vpeljane po I. svetovni vojni, po prihodu Hitlerja na oblast ter po II. svetovni vojni. Največkrat so te spremembe zadevale urejenost in delovanje sodišč. Z združitvijo obeh Nemčij v letu 1990 pa je tretja veja oblasti dobila svojo dokončno podobo (Foster in Sule, 2002: 27 – 34.).

4.1.1 Kratka predstavitev organizacije nemških sodišč

Organizacija nemških sodišč je zelo kompleksna predvsem zaradi dveh principov. Prvi princip je specializacija, drugi princip pa decentralizacija. Slednji se je razvil zaradi zvezne urejenosti Nemčije ter zgodovinskega razvoja. Današnji sistem predstavlja kompromis med neodvisnostjo dežel v pravnih in sodnih zadevah ter med pravno enotnostjo Nemčije kot celote. Glede na specializacijo so sodišča razdeljena na pet enot, vsaka enota se ukvarja z drugačnimi zadevami. Teh pet enot je: (1) sodišča splošne pristojnosti, (2) administrativna sodišča, (3) delovna sodišča, (4) socialna sodišča ter (5) računsko ali davčna sodišča. Glede na specializacijo je potemtakem pet zveznih sodišč. Glede na decentralizacijo pa so sodišča razdeljena na: (1) zvezna sodišča ter (2) deželna sodišča. Glavna funkcija zveznih sodišč je, da delujejo kot zadnja pritožbena instanca za deželna sodišča ter da skrbijo za enotno interpretacijo in razvoj prava v Nemčiji. Sodišča posameznih dežel imajo svojo lastno strukturo v skladu s splošnim modelom, ki ga predpisuje zakon. Dežele so odgovorne za nemoteno delovanje teh sodišč (Foster in Sule, 2002: 66 – 68.).

4.1.1.1 Sodišča splošne pristojnosti

Ta sodišča se v glavnem ukvarjajo s tožbami posameznikov ter s kazenskimi zadevami. Od vseh nemških sodišč obravnavajo daleč največ zadev ter so posledično tudi največja. Ta sodišča imajo tudi največji spekter pristojnosti, saj se ukvarjajo z vsemi zadevami, ki niso v pristojnosti specializiranih sodišč. Tako npr. vodijo tudi centralni register pravnih oseb ter

skrbijo za uveljavitev svojih sodb⁴⁶. Hierarhija teh sodišč je tudi veliko bolj decentralizirana, saj so prve tri stopnje v pristojnosti dežel (glej shemo 4.1) (Foster in Sule, 2002: 69.).

4.1.1.1 Lokalna sodišča (Amtsgerichte)

Lokalna sodišča predstavljajo najnižjo ali prvo stopnjo sodišč. Na ozemlju celotne Nemčije jih je 693, to pomeni, da jih je najti skoraj v vseh mestih. Ukvarjajo se s civilnimi zadevami majhnih vrednosti (do višine 5.000 €⁴⁷). V družinskem pravu ter lastniških zadevah pa višina zahtevka ni določena (Foster in Sule, 2002: 69.). Sodno obravnavo vodi en sodnik (Youngs, 1998: 68; <http://mitglied.lycos.de/harueckner/de-courts/index.htm>, 21.10.2004.). Pred letom 1970 so bili sodni senati tričlanski (Glendon in drugi, 1994: 123).

Lokalna sodišča so pristojna tudi za lažja kazniva dejanja, kjer je zagrožena kazen nižja od enega leta. Tudi te obravnave vodi en sodnik. Za kazniva dejanja, ki se kaznujejo z zaporno kaznijo do štirih let, je pristojen kazenski oddelek lokalnega sodišča. Sodni senat je sestavljen iz enega poklicnega sodnika ter dveh sodnikov porotnikov. V manjših mestih pa je lahko sodni senat sestavljen le iz poklicnega sodnika in se lahko ukvarja z vsemi zgoraj naštetimi zadevami (Foster in Sule, 2002: 69.).

Pred letom 2002 je bila pritožba na sodbo možna le v primeru, če je tožbeni zahtev presegal vrednost 800 €. S 1. januarjem 2002 pa so to opustili ter omogočili možnost pritožbe na vse sodbe, razen na tiste, za katere Pritožbena komisija ugotovi, da so brez osnove in s tem prepreči nepotrebno zasipanje sodišč s takimi pritožbami (Foster in Sule, 2002: 70.).

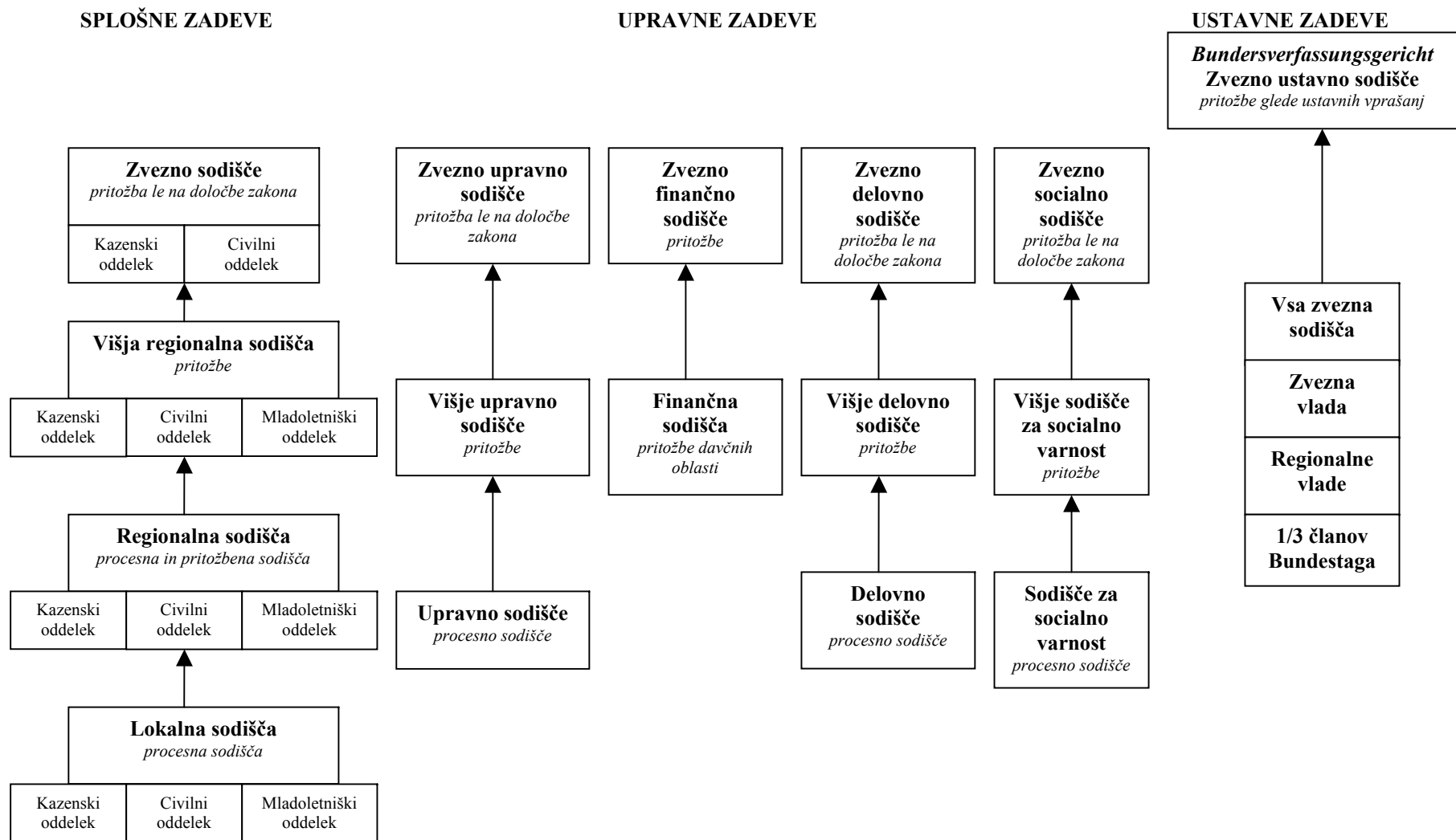
4.1.1.2 Regionalna sodišča (Landgerichte)

Po večjih mestih Nemčije je razporejenih 116 regionalnih sodišč. Poleg tega, da ta sodišča odločajo o pritožbah na odločitve lokalnih sodišč (Foster in Sule, 2002: 70.), so tudi prvostopenjska sodišča za civilne in trgovinske zadeve, ki jih ne obravnavajo lokalna sodišča (Youngs, 1998: 69.) ter presegajo vrednost 5.000 €. Pristojna so tudi za težje kazenske zadeve (Foster in Sule, 2002: 70.).

⁴⁶ V osnovi je za to pristojna posebna institucija *Gerichtsvollzieher* – Sodni sluga, vendar zakon določa kdaj lahko sodišča opravijo to delo (Foster in Sule, 2002: 69.).

⁴⁷ To je preračunana vrednost iz 10.000 bivših nemških mark. Preračun opravljen s pomočjo spleta, in sicer <http://www.oanda.com/site/euro.shtml>, dne 21.10.2004.

Shema 4.1: Organizacijska shema nemških sodišč

Vir: (2002) The Power of Judges. Oxford University Press Inc., New York.

V nezapletenih civilnih zadevah je sodni senat sestavljen iz enega sodnika, v kompleksnejših pa iz treh sodnikov. V trgovinskih zadevah je sodni senat tričlanski: en poklicni sodnik ter dva sodnika porotnika iz trgovinske stroke, ki sta po statusu in pooblastilih enakopravna poklicnemu sodniku. V najtežjih kazenskih zadevah je sodni senat sestavljen iz treh poklicnih sodnikov ter dveh sodnikov porotnikov, za vse ostale kazenske zadeve pa je senat sestavljen iz enega poklicnega sodnika ter dveh sodnikov porotnikov (Foster in Sule, 2002: 70.).

Pritožbe na odločitve regionalnih sodišč se lahko vložijo na Višja regionalna sodišča ali celo na Zvezno sodišče. V civilnih zadevah ni omejitev glede vlaganja pritožb, vendar so pritožbe lahko že v postopku vložitve zavrnjene, če je jasno videti, da nimajo možnosti za uspeh (Foster in Sule, 2002: 71.). Regionalna sodišča delujejo v primeru pritožb na odločitve lokalnih sodišč v civilnih zadevah kot sodišča zadnje instance (Youngs, 1998: 69.).

4.1.1.3 Višja regionalna sodišča (Oberlandgerichte)

Število višjih regionalnih sodišč se je povzpelo s 16 (po eno v vsaki zvezni deželi) (Youngs, 1998: 69.) na 24 višjih regionalnih sodišč nameščenih v 24 večjih mestih. Kot sodišče prve instance delujejo ta sodišča v primeru najtežjih kazenskih zadev, kot npr. veleizdaja (Foster in Sule, 2002: 71.).

V večini primerov delujejo ta sodišča kot sodišča zadnje instance. Sodni senati višjih regionalnih sodišč so sestavljeni iz treh sodnikov, razen v civilnih zadevah, kjer se stranke lahko dogovorijo, da o njihovi zadevi odloča le en sodnik. Običajna pot pritožbe poteka iz lokalnega sodišča preko regionalnega ter se zaključi na višjem regionalnem sodišču (Foster in Sule, 2002: 71.).

4.1.1.4 Zvezno sodišče (Bundesgerichtshof)

Sedež Zveznega sodišča je v mestu Karlsruhe⁴⁸ in je bilo ustanovljeno 1. oktobra leta 1951. Ukvarja se izključno s pritožbami na odločitve nižjih sodišč (<http://www.germanembassy-india.org/news/may97/15gn05.htm>, 21.10.2004.). Pritožbo na odločitev višjega regionalnega sodišča bo Zvezno sodišče obravnavalo le v primeru, da se višje regionalno sodišče s tem

⁴⁸ Samo pet kazenskih senatov tega sodišča ima sedež v Leipzigu (Foster in Sule, 2002: 71.).

strinja ter da pritožba vsebuje novo interpretacijo zakona ali se razlikuje od že obstoječe odločitve Zveznega sodišča (Foster in Sule, 2002: 71.). V vsakem primeru pa se pritožba obravnava, če je tožbeni zahtevek višji od 30.000 € (Youngs, 1998: 71.).

Sodišče je sestavljeno iz 12 civilnih senatov (Youngs, 1998: 71.), 5 kazenskih (Foster in Sule, 2002: 71.) ter 8 senatov za specializirana pravna področja (Youngs, 1998: 71.). Skupno je zaposlenih na Zveznem sodišču 123 sodnikov (<http://www.germanembassy-india.org/news/may97/15gn05.htm>, 21.10.2004.). Vsak senat je sestavljen iz štirih zveznih sodnikov in enega predsednika. Poleg že omenjenih senatov obstajata še dva posebna Velika senata ter Kombinirani veliki senat. Nemško Zvezno sodišče je izredno preobremenjeno, tako da prihaja do resnih zaostankov pri reševanju pritožb (Foster in Sule, 2002: 71.).

4.1.1.2 Upravna sodišča (*Verwaltungsgerichte*)

Upravna sodišča so se začela postopoma ustanavljati konec 19. stoletja. Njihova popolna uveljavitev na področju Nemčije s točno določenimi nalogami je uspela šele v letu 1949. Ta sodišča so pristojna za reševanje sporov med javno oblastjo in posamezniki, ki izvirajo iz izvajanja javnih pooblastil. Vsak spor, ki izvira iz odločitve nekega javnega organa se lahko rešuje pred temi sodišči, saj so pokrita vsa področja javnega življenja (Foster in Sule, 2002: 72; http://en.wikipedia.org/wiki/Judiciary_of_Germany, 21.10.2004.).

Preden se začne postopek na Upravnem sodišču, se poda pritožba na posebno komisijo, ki nato ponudi možnost upravnemu organu, da svojo odločitev ponovno pregleda ter odpravi nepravilnosti (Youngs, 1998: 79.). V primeru, da upravni organ ne spremeni odločitve ima posameznik mesec dni časa, da vloži tožbo (Foster in Sule, 2002: 73.).

Upravna sodišča so tristopenjska. Večina zadev se reši že na prvostopenjskih sodiščih. Sodne senate teh sodišč sestavljajo trije poklicni sodniki ter dva sodnika porotnika. Število prvostopenjskih Upravnih sodišč je 52. Drugo stopnjo predstavlja 16 Višjih upravnih sodišč⁴⁹. Ukvarjajo se s pritožbami na sodbe nižjih upravnih sodišč, sodni senati so sestavljeni iz treh poklicnih sodnikov, v nekaterih deželah sta lahko prisotna še dva sodnika porotnika. Tretjo stopnjo pa predstavljata dve Zvezni upravni sodišči v Berlinu in Leipzigu. Sodni senat teh

⁴⁹ Po eno sodišče na vsako zvezno deželo.

dveh sodišč je sestavljen iz petih poklicnih sodnikov, v izjemnih primerih pa se lahko to število poveča tudi na sedem (Foster in Sule, 2002: 73; Youngs, 1998: 79.).

K zveznemu upravnemu sodišču spadajo tudi državni tožilci, k višjim upravnim sodiščem pa štejemo tudi tožilce imenovane s strani lokalnih oblasti (Foster in Sule, 2002: 73.).

4.1.1.3 Delovna sodišča (*Arbeitsgerichte*)

Zametki teh sodišč segajo v leto 1926, ko so bila pod pritiskom sindikatov ustanovljena prva specializirana sodišča. Kot popolnoma samostojna sodišča pa jih vzpostavi šele Zakon o delovnih sodiščih iz leta 1953. Skupno je delovnih sodišč 123 (Foster in Sule, 2002: 73.). Pristojna so za vsa delovna razmerja in spore med delojemalci in delodajalci ter med sindikati in delodajalci (Youngs, 1998: 81.). Letno obravnavajo okrog 650.000 zadev, 90% vseh zadev se nanaša na posameznike in le 10% na sindikate (<http://www.fedee.com/labcourts.html#germany>, 21.10.2004.).

Sodišča prve stopnje so navadna delovna sodišča, katerih sodni senat sestavlja en profesionalni sodnik ter dva sodnika porotnika. Sodnika porotnika sta izbrana iz vrst delojemalcev in delodajalcev (Foster in Sule, 2002: 74.). Prvostopenjskih sodišč je 123 (Foster in Sule, 2002: 73.). Drugo stopnjo predstavlja 19 višjih delovnih sodišč z isto sestavo sodnega senata kot nižje sodišče. Če gre za spor med sindikati in delodajalci, potem se senat poveča še za dva sodnika porotnika (Foster in Sule, 2002: 74.). Drugostopenjska delovna sodišča so pristojna tudi za reševanje pritožb prvostopenjskih sodišč (Youngs, 1998: 81.). Zadnjo instanco predstavlja Zvezno delovno sodišče s sedežem v Erfurtu. Sodni senat je sestavljen iz treh poklicnih sodnikov in dveh sodnikov porotnikov (Foster in Sule, 2002: 74.). Pred tem sodiščem je za razliko od nižjih dveh obvezna zastopanost strank s strani odvetnikov (<http://www.fedee.com/labcourts.html#germany>, 21.10.2004.).

4.1.1.4 Socialna sodišča (*Sozialgerichte*)

Socialna sodišča so pristojna za vse zadeve, ki se dotikajo socialnih zavarovanj, nadomestila za brezposelnost, nadomestila za bolezni, invalidnosti, nesreče, pokojnine, otroških dodatkov, zdravstvenega zavarovanja itd., skratka, vseh državnih pomoči (Foster in Sule, 2002: 74; Youngs, 1998: 82.).

69 socialnih sodišč je razdeljenih na specializirane oddelke, katerih sodni senati so sestavljeni iz enega poklicnega sodnika ter dveh sodnikov porotnikov. Sodniki porotniki so izbrani iz različnih organizacij (socialnih, zdravstvenih, itd.) ter so glede na obravnavano zadevo lahko zdravniki, socialni delavci in drugi. Pritožbe se lahko vložijo na 16 višjih socialnih sodišč. Senati teh sodišč so sestavljeni iz treh poklicnih sodnikov ter dveh sodnikov porotnikov. Tretjo stopnjo predstavlja Zvezno socialno sodišče s sedežem v Kasslu. Razdeljeno je na 12 oddelkov, sodni senati pa so tako kot na višjih socialnih sodiščih, sestavljeni iz treh poklicnih sodnikov ter dveh sodnikov porotnikov (Foster in Sule, 2002: 74 – 75; Youngs, 1998: 82.).

4.1.1.5 Računska ali davčna sodišča (*Finanzgerichte*)

Ustanovljena po I. svetovni vojni, rešujejo spore s področja davkov, dohodkov, sukcesije in carinskega prava. Računska sodišča so urejena dvostopenjsko, kajti spor najprej obravnava posebna komisija lokalne davčne uprave in šele na njeno odločitev je možna pritožba na prvostopenjsko sodišče. 19 prvostopenjskih sodišč ima sodne senate sestavljene iz treh poklicnih sodnikov ter dveh sodnikov porotnikov. Pritožbe na odločitve prvostopenjskih sodišč obravnava Zvezno računsko sodišče s sedežem v Münchnu. Sodni senat je sestavljen iz petih poklicnih sodnikov (Foster in Sule, 2002: 75.).

4.2 REPUBLIKA SLOVENIJA

Sodstvo na Slovenskem je bilo do srede 18. stoletja za največji del prebivalstva v rokah zemljiških gospodov. Za nižje sodstvo pa je taka ureditev veljala celo do srede 19. stoletja. To je bilo patrimonialno sodstvo⁵⁰. V taki ureditvi je nosilec sodne oblasti taka oblast prinašala dobiček, saj je del glob ali kazni pripadal sodnemu gospodu. Absolutistična država je sicer

⁵⁰ Zemljiški gospodi so s sodno pravico razpolagali kot z osebnim premoženjem.

želela sodstvo poddržaviti, vendar za to ni imela potrebnega denarja. Tako je bila njena intervencija omejena le na nadzor, ki so ga izvrševale kresije ter omejevanje v kaznovanju. V tem času tudi ne moremo še govoriti o ločevanju sodstva od uprave, saj je bilo največkrat tako, da so isti organi ali celo isti ljudje opravljali tako upravne kot sodne funkcije. Sodni organ je praviloma tudi tožil, preiskoval in sodil za razliko od današnjega sodstva, ko je le organ, ki razsoja med nasprotnima strankama. Na območjih, ki so v začetku 19. stoletja prišla pod francosko oblast, je bilo patrimonialno sodstvo odpravljeno. Dokončno pa je bilo odpravljeno s cesarskim patentom 4. marca 1849 (Simič v »Pravo – zgodovina – arhivi«, 2000: 29 – 31.).

Za razliko od nepriviligiranega podeželskega prebivalstva pa so meščanom sodila mestna sodišča. Na odločitve teh sodišč je bila možna pritožba na vicedomsko sodišče. Mestna sodišča so bila odpravljena ob koncu 18. ter v začetku 19. stoletja z ustanovitvijo novih mestnih in deželnih sodišč, ki so bila pristojna za vse kazenske in civilne zadeve celotnega prebivalstva – tudi plemstva in duhovščine na svojem območju (Simič v »Pravo – zgodovina – arhivi«, 2000: 31.).

Meščanska revolucija je zahtevala odpravo patrimonialnih sodišč ter sodstvo kot neodvisno vejo oblasti, ločeno od uprave (Simič v »Pravo – zgodovina – arhivi«, 2000: 31.). Marčna revolucija leta 1848 je pospešila ločitev pravosodja od izvršne oblasti na vseh stopnjah ter centralizacijo v tem smislu, da je sodstvo tudi na najnižji ravni prešlo v roke državnih organov (Ogrizek v »Pravo – zgodovina – arhivi«, 2000: 139.). Po letu 1868 se je izoblikovala štiristopenjska organizacija sodišč, pri čemer je bil mogoč postopek le na treh stopnjah. Istega leta so ustanovljena okrajna prvostopenjska sodišča, na katerih je sodil sodnik posameznik. Za težja kazniva dejanja je sodil senat treh sodnikov. Okrožna sodišča⁵¹ s sodnim senatom petih sodnikov so predstavljala drugo stopnjo za odločitve prvostopenjskih okrajnih sodišč. Sodišča druge stopnje za sodbe okrožnih sodišč so bila višja deželna sodišča. Tretjo instanco pa je predstavljalo Vrhovno sodišče na Dunaju (Simič v »Pravo – zgodovina – arhivi«, 2000: 31 – 32.).

⁵¹ Okrožna sodišča na Slovenskem so bila v Ljubljani, Novem mestu, Celju in Mariboru (Simič v »Pravo – zgodovina – arhivi«, 2000: 31.).

Po nastanku Države Slovencev, Hrvatov in Srbov⁵² je Narodna vlada, 14. novembra 1918, izdala Naredbo o prehodni upravi na ozemlju Narodne vlade SHS. Ta naredba je ohranila staro sodno ureditev z okrajnimi, okrožnimi in višjima deželnicima sodiščema v Trstu ter novo ustanovljenim v Ljubljani. Ko je Trst izpadel iz ozemlja SHS sta bili za Slovenijo predvideni le dve sodni instanci, s tem, da bi bilo ljubljansko sodišče vrhovno in kasacijsko sodišče nad okrožnimi sodišči. 28. novembra 1919 pa je bil na željo dalmatinske pokrajinske vlade ustanovljen nov oddelek B pri *Stolu sedmorice* v Zagrebu in postal tretjeinstančno vrhovno sodišče za ozemlje nekdanjega avstrijskega dela Avstro-Ogrske, ki je prišlo v Kraljevino SHS. Tako je bil zopet vzpostavljen sistem štirih stopenj sodišč, ki delujejo na treh instancah (Simič v »Pravo – zgodovina – arhivi«, 2000: 32 – 33.).

Po II. svetovni vojni je bilo obnovljeno sodstvo s starimi imeni sodišč. Leta 1946 je prvi zakon o organizaciji sodišč postavil okrajna sodišča kot sodišča prve stopnje, ki so sodila v premoženjskih sporih ne glede na vrednost (Simič v »Pravo – zgodovina – arhivi«, 2000: 33; Bizjak v »Pravo – zgodovina – arhivi«, 2000: 278.). S sprejetjem zveznega Temeljnega zakona o splošnih sodiščih leta 1965 so se okrajna sodišča spremenila v občinska sodišča in temu primerno se je spremenila tudi njihova krajevna pristojnost. Še večje spremembe uvede republiški Zakon o rednih sodiščih, ki uvede temeljna sodišča kot redna sodišča prve stopnje v vseh zadevah. Na drugi stopnji so okrožna sodišča reševala pritožbe na odločbe okrajnih sodišč. Leta 1977 se drugostopenjska sodišča prekvalificirajo v štiri Višja sodišča. Na tretji stopnji pa je odločalo Vrhovno sodišče Slovenije (Simič v »Pravo – zgodovina – arhivi«, 2000: 33 – 34.).

4.2.1 Kratka predstavitev organizacije slovenskih sodišč

126. člen Ustave RS določa, da ureditev in pristojnosti sodišč predpisuje zakon ter da je Vrhovno sodišče najvišje sodišče v državi, ki odloča o rednih in izrednih pravnih sredstvih⁵³ (Rupnik in drugi, 1996: 245.). Zakon o sodiščih ureja organizacijo sodišč ter ureditev položaja sodstva, njegove funkcije in razmerja do drugih nosilcev državne oblasti (Kocjančič in drugi, 1998: 215.). Zakon ureja tudi temeljna vprašanja položaja sodnika (Grad in drugi, 1996: 181.). Poleg tega zakona se na organizacijo slovenskih sodišč nanašajo še Zakon o sodniški

⁵² V nadaljnjem besedilu Država SHS.

⁵³ Za razlago glej opombo številka 29, stran 33 te diplomske naloge.

službi, Zakon o delovnih in socialnih sodiščih ter Zakon o upravnem sporu⁵⁴ (Kaučič in Grad, 2000: 290.).

V Sloveniji so sodišča organizirana po: (1) stvarni pristojnosti ter (2) krajevni pristojnosti. Stvarna pristojnost se nanaša na vse zadeve, o katerih je sodišče pristojno odločati. Krajevna pristojnost pa se navezuje na ozemlje, na katerem izvaja svojo oblast (Kocjančič in drugi, 1998: 215 – 216; Kaučič in Grad, 2000: 291.).

Slovenska sodišča se delijo na: (1) sodišča splošne pristojnosti in (2) specializirana sodišča. Specializirana sodišča izvajajo sodno oblast samo na posameznih pravnih področjih ter v okviru posebne z zakonom določene pristojnosti (Kaučič in Grad, 2000: 292.). V grobem pa lahko ločimo troje vrst pravnih področij, in sicer: (1) civilnopravno področje, (2) kazenskopravno področje ter (3) upravnopravno področje (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 3.11.2004.).

4.2.1.1 Sodišča splošne pristojnosti

Sodišča s splošno pristojnostjo so organizirana na štirih ravneh, in sicer: (1) okrajna sodišča, (2) okrožna sodišča, (3) višja sodišča ter (4) Vrhovno sodišče Republike Slovenije (Kaučič in Grad, 2000: 292.).

4.2.1.1.1 Okrajna sodišča

Okrajna sodišča so najnižja sodišča. Pristojna so za sojenje na prvi stopnji v civilnopravnih in kazenskopravnih zadevah manjšega pomena⁵⁵ (Kaučič in Grad, 2000: 292; http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 3.11.2004.). Tako so npr. pristojna za obravnavanje: (1) kaznivih dejanj, katerih najvišja zagrožena kazen ne presega treh let zapora, (2) premoženjskih zadev, v katerih vrednost spornega zahtevka ne presega dveh milijonov tolarjev, (3) sporov o zakonitem preživljanju, (4) zapuščinskih in nepravdnih zadev ter (5) vodenje zemljiške knjige in za opravljanje izvršb (<http://www.sodisce.si/default.asp?idall=42&showin=all>, 3.11.2004.). V pristojnost okrajnih

⁵⁴ Ta zakon ureja položaj, organizacijo in pristojnosti upravnega sodišča.

⁵⁵ Točneje določa pristojnosti okrajnih sodišč 99. člen Zakona o sodiščih (Uradni list RS št. 19/94.).

sodišč spadajo tudi taki spori, za katere niso pristojna okrožna sodišča (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 3.11.2004.).

Vse postopke na okrajnih sodiščih vodi in v njih odloča oziroma sodi sodnik posameznik. Na tej stopnji ni predvidena udeležba sodnikov porotnikov (Kocjančič in drugi, 1998: 217.). V Republiki Sloveniji je trenutno 44 okrajnih sodišč⁵⁶ (<http://www.sodisce.si/default.asp?idall=42&showin=all>, 3.11.2004.).

4.2.1.1.2 Okrožna sodišča

Tudi okrožna sodišča so pristojna za odločanje na prvi stopnji, vendar s to razliko, da prevzemajo pomembnejše zadeve. Tako sodijo zlasti v kazenskih in civilnih zadevah za katere niso pristojna okrajna sodišča (Kocjančič in drugi, 1998: 217.). Okrožna sodišča so npr. pristojna za⁵⁷: (1) sojenje o kaznivih dejanjih mladoletnikov, (2) dovolitev posegov v človekove pravice in temeljne svoboščine, (3) spore iz družinskih razmerij, (4) vodenje sodnega registra oziroma registra podjetij (<http://www.sodisce.si/default.asp?idall=42&showin=all>, 3.11.2004.).

Postopke na okrožnem sodišču vodi in v njih sodi oziroma odloča sodnik posameznik ali senat, ki ga praviloma sestavljajo poklicni sodnik in dva sodnika porotnika. Postopek na okrožnem sodišču le izjemoma vodi petčlanski senat (Kaučič in Grad, 2000: 292 – 293.). 102. člen Zakona o sodiščih določa, da je petčlanski senat sestavljen iz dveh poklicnih sodnikov (od katerih je eden predsednik senata) ter treh sodnikov porotnikov (Uradni list RS št. 19/94.). V Sloveniji je 11 okrožnih sodišč⁵⁸, ki so pristojna za območja posameznih sodnih okrajev (Uradni list RS št. 19/94.).

4.2.1.1.3 Višja sodišča

Višja sodišča so glede na njihovo nalogo in pristojnosti v bistvu pritožbena sodišča (<http://www.sodisce.si/default.asp?idall=42&showin=all>, 3.11.2004.). Pristojna so za odločanje na drugi stopnji o pritožbah zoper odločbe okrajnih in okrožnih sodišč (Kocjančič

⁵⁶ Vsa okrajna sodišča so navedena v 114. členu Zakona o sodiščih (Uradni list RS št. 19/94.).

⁵⁷ Podrobneje o tem glej 101. člen Zakona o sodiščih (Uradni list RS št. 19/94.).

⁵⁸ Vsa okrožna sodišča so navedena v 115. členu Zakona o sodiščih (Uradni list RS št. 19/94.).

in drugi, 1998: 218.). To je njihova najpomembnejša pristojnost. Poleg tega pa odločajo tudi v sporih o pristojnosti med okrajnimi oziroma okrožnimi sodišči s svojega območja ter o prenosu pristojnosti na drugo stvarno pristojno prvostopenjsko sodišče s svojega območja (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 3.11.2004.).

Postopke na višjih sodiščih vodi in v njih sodi oziroma odloča senat, ki je sestavljen iz treh poklicnih sodnikov. Eden izmed njih je predsednik senata, eden je poročevalec in eden je član senata. V Sloveniji imamo štiri višja sodišča s sedeži v Celju, Ljubljani, Kopru in Mariboru (Uradni list RS št. 19/94.).

4.2.1.1.4 Vrhovno sodišče

Vrhovno sodišče predstavlja najvišje sodišče v okviru sodne organizacije. Sodi na tretji stopnji (Kaučič in Grad, 2000: 293.) in je najvišje pritožbeno sodišče v državi. Je pritožbena instanca v civilnih, kazenskih, gospodarskih, upravnih ter delovnih in socialnih zadevah (<http://www.sodisce.si/default.asp?id=10>, 3.11.2004.). Na tretji stopnji sodi o rednih pravnih sredstvih zoper odločbe sodišč druge stopnje ter praviloma tudi o izrednih pravnih sredstvih zoper odločbe sodišč. Na prvi stopnji sodi v upravnih sporih⁵⁹ ter na drugi stopnji o pritožbah zoper odločbe v upravnem sporu, izdane na prvi stopnji. Odloča tudi v vseh sporih o pristojnosti med vsemi nižjimi sodišči (Kocjančič in drugi, 1998: 218.).

Zaradi pomembnosti odločitev, ki jih sprejema Vrhovno sodišče, slednje praviloma odloča v senatu petih sodnikov. Zakon lahko določi, kdaj lahko vrhovno sodišče odloča v senatu treh sodnikov. Najpomembnejše odločitve pa sprejema v senatu sedmih sodnikov. Vrhovno sodišče skrbi tudi za enotno sodno prakso vseh sodišč v državi (Kaučič in Grad, 2000: 293.).

4.2.1.2 Specializirana sodišča

Kot specializirana sodišča so v naši državi ustanovljena delovna in socialna sodišča (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 3.11.2004.) ter upravno sodišče. Organizacijo in delovanje specializiranih sodišč urejajo posebni zakoni o teh sodiščih (Kaučič in Grad, 2000: 293.).

⁵⁹ To so spori naperjeni zoper odločitve upravnih organov (Kaučič in Grad, 2000: 293.).

4.2.1.2.1 Delovna in socialna sodišča

Organizacijo in pristojnosti delovnih in socialnih sodišč ureja Zakon o delovnih in socialnih sodiščih. Za delovna in socialna sodišča ravno tako veljajo določbe prvega dela Zakona o sodiščih, za sodnike teh sodišč pa določbe Zakona o sodniški službi. Zakon o sodiščih v svojem 97. členu tudi določa, da so specializirana sodišča pristojna za odločanje samo v tistih zadevah, glede katerih zakon njihovo pristojnost izrecno določa (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 4.11.2004.).

Delovna in socialna sodišča so ustanovljena kot sodišča prve stopnje in kot sodišče druge stopnje. Kot delovna sodišča prve stopnje so ustanovljena štiri taka sodišča s sedeži v Ljubljani, Mariboru, Celju in Kopru. Kot socialno sodišče pa je ustanovljeno le eno sodišče prve stopnje, in sicer Delovno in socialno sodišče v Ljubljani (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 4.11.2004.). Na tem sodišču sta organizacijsko združeni prvostopenjsko delovno sodišče z omejeno krajevno pristojnostjo⁶⁰ in socialno sodišče prve stopnje za območje celotne države (Kaučič in Grad, 2000: 294.). Prvostopenjska delovna sodišča so organizirana tako, da del svojih funkcij opravljajo na zunanjih oddelkih. Te dislocirane organizacijske enote imajo sedeže v krajih, ki jih določa zakon⁶¹. Tako so organizirana predvsem zaradi lažjega dostopa strank v sporu do teh sodišč (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 4.11.2004.).

Delovna in socialna sodišča so specializirana za sojenje o individualnih in kolektivnih delovnih sporih ter o socialnih sporih. 4. in 6. člen Zakona o delovnih in socialnih sodiščih (Uradni list RS št. 19/94) natančno določata, kateri so individualni spori ter kateri so kolektivni spori. 5. člen zgoraj omenjenega zakona pa določa, o katerih sporih je pristojno odločati Višje delovno in socialno sodišče v Ljubljani. Tudi na delovnih in socialnih sodiščih sodelujejo pri sojenju na prvi stopnji sodniki porotniki (Kaučič in Grad, 2000: 294.). Te sodnike porotnike pa imenuje državni zbor in ne predsednik višjega sodišča, ki imenuje sodnike porotnike, ki sodelujejo pri sojenju na okrožnih sodiščih. Sodniki porotniki na delovnih in socialnih sodiščih vedno sodelujejo pri sojenju po paritetnem načelu, to pomeni, da je v senatu poleg poklicnega sodnika enako število predstavnikov delodajalcev in enako

⁶⁰ Na področju delovnih sporov je Delovno in socialno sodišče v Ljubljani pristojno le za območja sodnih okrožij Kranj, Krško in Ljubljana (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 4.11.2004.).

⁶¹ Podrobneje o tem glej 8. člen Zakona o delovnih in socialnih sodiščih (Uradni list RS št. 19/94.).

število predstavnikov delojemalcev (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 4.11.2004.).

Za reševanje pritožb zoper odločbe delovnih in socialnega sodišča prve stopnje je kot sodišče druge stopnje pristojno Višje delovno in socialno sodišče v Ljubljani. To sodišče vedno odloča v tričlanskem senatu, ki ga sestavljajo poklicni sodniki. Za odločanje o izrednih pravnih sredstvih vloženi zoper pravnomočne odločbe delovnih in socialnih sodišč pa je pristojno Vrhovno sodišče Republike Slovenije (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 4.11.2004.).

4.2.1.2.2 Upravno sodišče

Ena izmed pomembnejših funkcij sodstva je tudi upravnosodna kontrola. To je nadzor nad zakonitostjo aktov in delovanjem upravnih organov države. Ta funkcija je tudi posebej urejena v ustavi, in sicer v njenem 157. členu (Kocjančič in drugi, 1998: 219.). Do konca leta 1997 je bilo sojenje v upravnih sporih v pristojnosti vrhovnega sodišča. Z zakonom o upravnem sporu (Uradni list RS št. 50/97) pa je bila stvarna pristojnost za sojenje v upravnih sporih razdeljena med Vrhovno sodišče Republike Slovenije in Upravno sodišče Republike Slovenije. Upravno sodišče je pristojno za vse upravne spore, razen v zadevah, ki so po 10. členu Zakona o upravnem sporu ostale v pristojnosti Vrhovnega sodišča⁶². Za odločanje o upravnih sporih na drugi stopnji pa je v celoti pristojno Vrhovno sodišče. Slednje odloča tudi o izrednih pravnih sredstvih ter o sporu o pristojnosti med upravnim in drugimi sodišči (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 4.11.2004.).

Upravno sodišče je organizirano kot enovit državni organ s sedežem v Ljubljani (Kaučič in Grad, 2000: 295.), vendar pa svojo funkcijo izvaja tudi na treh zunanjih oddelkih v Celju, Mariboru in Novi Gorici (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 4.11.2004.). Po 11. členu Zakona o upravnem sporu (Uradni list št. 50/97) upravno sodišče praviloma odloča v senatu treh sodnikov. Ta isti zakon lahko določi tudi drugačno sestavo senata.

⁶² Podrobneje o tem glej 10. člen Zakona o upravnem sporu (Uradni list RS št. 50/97.).

5 NAČELO UDELEŽBE DRŽAVLJANOV PRI IZVAJANJU SODNE OBLASTI

Načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti si bomo ogledali v luči porot in sodnikov porotnikov. Predstavil bom urejenost tega vprašanja v sistemu običajnega prava ter v kontinentalnem sistemu. Prvi je namreč zagovornik porotnega načina sojenja, drugi pa sojenja s pomočjo sodnikov porotnikov. Vendar pa, kot bomo v nadaljevanju videli, vse le ni tako enostavno kot se zdi na prvi pogled.

5.1 ANGLIJA IN WALES

Lord Blackstone⁶³ je dejal, da je porota »branik naših svoboščin«, Lord Devlin⁶⁴ pa pravi, da »je porota luč, ki kaže, da svoboda živi« (Darbyshire, 1996: 55.).

Če sodimo po tem, kakšno razburjenje nastane ob predlogu omejitve pravice do porote, potem lahko trdimo, da porota predstavlja enega izmed tradicionalnih draguljev angleškega kazenskega prava (Lyll, 2002: 207.). Porota kot angleški pravni institut ima zelo dolgo zgodovino, skozi katero pa je popolnoma spremenila svojo vlogo. V začetnih obdobjih angleškega pravnega sistema je bila vloga porote nekje vmes med lokalno policijo in tožilcem. Pred uvedbo organiziranih policijskih sil je bila namreč za varnost skupnosti odgovorna skupnost sama. Tako je lokalna »porota« lovila prestopnike in jih predajala potujočemu sodniku v obravnavo. Ta porota je nato pred sodnikom prisegla kot priča tožilstva in pričala o obtoženčevi krivdi. To za tiste čase ni bilo nič nenavadnega. Poroto se je pogostokrat uporabilo tudi pri reševanju sporov glede lastništva in upravičenosti do zemlje ter pravice do dohodka cerkvenega posestva (Darbyshire, 1996: 64 – 65.).

Šele skozi stoletja, ki so sledila, se je izoblikoval moderni koncept porote kot nepristranskega sodnika dejstev (Darbyshire, 1996: 65.) oziroma instituta, ki se ukvarja zgolj z dejstvi, ki so postavljena predenj (Lyll, 2002: 208.). Toda kljub temu je v zavesti ljudi ostal tudi stari

⁶³ Sir William Blackstone (1723 – 1780) je bil angleški pravnik, prvi angleški profesor, ki je poučeval angleško pravo na Oxfordu. Kasneje je postal član parlamenta in sodnik. Njegovo najbolj znano delo so »Komentarji« (<http://www.blupete.com/Literature/Biographies/Law/Jurists.htm>, 30. 9. 2004.). To delo je dosegljivo na spletnem naslovu <http://www.la.utexas.edu/research/poltheory/blackstone/cle.int.s02.html>. Na stran sem dostopil 30. 9. 2004.

⁶⁴ Lord Patrick Devlin je ugledni angleški pravnik in politični filozof, poleg pravnih ga zanimajo tudi vprašanja povezana z moralo (<http://www.washingtontimes.com/commentary/20040106-093956-1160r.htm>, 30.9.2004.).

pomen porote in to se je kazalo v obstoju velike in male porote. Veliko poroto je sestavljalo 24 članov in se je sestala še pred začetkom glavnega sojenja, da bi potrdila ali ovrgla obtožnico. Tako je bila prvotna vloga te porote vlaganje obtožnice proti kršitelju prava. Uporabo velike porote v Angliji so znatno omejili z zakonom iz leta 1933, dokončno pa so jo odpravili leta 1948 z Zakonom o kazenskem postopku. 12-članska mala porota ima svoje korenine v 13. stoletju, ko je nadomestila sojenje s preizkusom⁶⁵. Šele v 15. stoletju pa je mala porota dobila današnji pomen kot nepristranski sodnik dejstev. Uporaba porote v civilnih zadevah ima svoje korenine v Claredonskem porotnem sodišču iz leta 1166 ter v Northamptonsem porotnem sodišču iz leta 1176, ki sta posebjala veliko in malo porotno sodišče. Tudi tukaj je porota šele skozi stoletja postala nepristranski sodnik dejstev. Sojenje je potekalo v dveh delih. Najprej je porota obravnavala primer, nato pa je svoje ugotovitve in zaključke predala v obravnavo sodnikom v Westminsteru, kjer je bila sprejeta končna sodba. Sojenje s poroto se je dolga stoletja uporabljalo za sojenje tako v kazenskih kot v civilnih zadevah. Drastičen upad uporabe porote v civilnih zadevah je opaziti šele od leta 1854 dalje, ko je bil sprejet Zakon o postopkih v običajnem pravu. Dandanes je pojav porote v civilnih zadevah zelo redek (Darbyshire, 1996: 65 – 66.). V tem se angleški sistem razlikuje od ameriškega, kjer igra mala porota v civilnih zadevah veliko večjo vlogo. V angleškem sistemu ni absolutne pravice posameznika do sojenja pred poroto, temveč je ta možnost omejena le na določene vrste tožb ter škodnih zahtevkov, in sicer: (1) nezakonito priprtje, (2) zlonamerni kazenskopravni pregon, (3) javno žaljenje in obrekovanje ter (4) prevara. Sodnik pa ima še vedno pravico izključiti poroto tudi v zgoraj naštetih primerih, če presodi, da je primer prezapleten, da bi se lahko porotniki učinkovito spopadli z njim. Prav tako ima sodnik pravico, da ukaže sojenje s poroto tudi v drugih primerih, vendar je v praksi zelo težko prepričati sodnika v sojenje s poroto (Byrd, 2001: 66.). Razloge za opuščanje sojenja s poroto v civilnih zadevah gre iskati predvsem v cenejšem in hitrejšem sojenju, če to poteka samo pred sodnikom ter v nagnjenosti porot, da prisojajo nesorazmerno velike odškodnine v korist tožnikov (Bailey in Gunn, 1994: 703 – 704.).

Člani porot so tudi upravičeni do povračila izpada dohodka ter stroškov, ki so nastali z opravljanjem porotne dolžnosti. Sem se štejejo potni stroški in hranarina (Darbyshire, 1996: 57.). Višina povračila izpada dohodka znaša do 60 funtov na dan (<http://www.wordiq.com/definition/Jury>, 6.10.2004.). Člani porot tudi ne morejo biti

⁶⁵ Gre za sojenje, kjer se je krivda obtoženca dokazovala z ognjem ali vodo. Angleški izraz za to vrsto sojenja je *Trial by Ordeal* (Darbyshire, 1996: 65.).

kaznovani, če sprejmejo takšno odločitev, ki ni v skladu s pričakovanji sodnika⁶⁶ ali javnosti (Darbyshire, 1996: 57.). V angleškem pravu pa velja tudi zaupnost razprav, ki potekajo med porotniki v porotni sobi in kakršnokoli razkrivanje tovrstnih informacij je po zakonu kaznivo dejanje. Določbe zakona pa so tako široke, da onemogočajo tudi izvajanje raziskav o načinu odločanja porot (Darbyshire, 1996: 71.). Kljub temu pa je nekaterim uspelo izvesti take raziskave⁶⁷.

5.1.1 Izbira porote

Potencialne porotnike se izbira iz volilnih imenikov okraja, kjer bo potekalo sojenje (<http://www.wordiq.com/definition/Jury>, 5.10.2004.). V splošnem velja, da je za porotnika lahko izbran vsak registriran angleški volivec, ki je neprekinjeno živel v državi vsaj pet let od njegovega dopolnjenega trinajstega leta starosti dalje, da je star med 18 in 70 let, da ni umsko prizadet ter da ne obstajajo razlogi za njegovo diskvalifikacijo (Major, 1990: 36; Darbyshire, 1996: 55; <http://www.legislation.hms.gov.uk/acts/acts2003/30044-cc.htm#sch33>, 5.10.2004; http://www.sixthform.info/law/01_modules/mod2/11_6_lay_people/juries/01_jury_selection.htm, 5.10.2004.). Pripadniki oboroženih sil lahko odložijo porotno službo na kasnejši čas, če njihov nadrejeni poveljnik potrdi, da bi odsotnost vojaka z dolžnosti ohromila njegovo enoto (<http://www.legislation.hms.gov.uk/acts/acts2003/30044-cc.htm#sch33>, 6.10.2004.). Zaradi različnih razlogov je lahko določenim osebam prepovedano opravljanje porotne službe za določen čas ali pa za vedno. Tako ne morejo biti porotniki osebe, ki so na pogojnem izpustu. Doživljenjsko prepoved opravljanja porotne službe imajo osebe, ki: (1) so bile obsojene na dosmrtno ječo, (2) so obsojene na zaporno kazen daljšo od petih let ali so za isto dobo poslane v popravni dom, (3) jim je bila izrečena kazen podaljšana, (4) so priprte iz razlogov javne varnosti. Desetletna prepoved opravljanja porotne službe velja za vse, ki so v zadnjih desetih letih (1) prestajali kakršno koli zaporno kazen, (2) bili obsojeni na pogojno kazen, (3) jim je bilo s sklepom sodišča ukazano odvajanje od drog, rehabilitacija, zdravljenje z zdravili ali so bili poslani v popravne domove ali Borstal⁶⁸

⁶⁶ Za podrobnejše razumevanje glej »Bushell's Case 1670« na elektronskem naslovu http://www.sixthform.info/law/02_cases/mod2/11_6_cases_juries.htm#Bushells%20Case%201670. Celotni primer se nahaja na <http://www.constitution.org/trials/penn/penn-mead.htm>, komentarji tega primera pa so na <http://www.chrononhotonthologos.com/lawnotes/juryrul2.htm>. Na vse strani sem dostopil 6.10.2004.

⁶⁷ Glej <http://www.kingston.ac.uk/~ku00596/elsres01.pdf>, 6.10.2004.

⁶⁸ Institucija, ki je bila v Angliji ustanovljena z namenom prevzgoje prestopnikov starih 16 do 21 let. Leta 1902 je bil ustanovljen zapor Borstal v Kentu, kot prva taka institucija. Glavne prvine tega sistema so bile vzgoja, redno delo, oblikovanje osebnosti, disciplina, ubogljivost, spoštovanje avtoritete. Te cilje se je dosegalo s

(http://www.sixthform.info/law/01_modules/mod2/11_6_lay_people/juries/01_jury_selection.htm, 6.10.2004.). Ker je porotna služba za angleške državljane obvezna in ker je bilo vedno več posameznikov, ki so bili upravičeni do odloga ali oprostitev opravljanja te službe, so leta 2003 sprejeli nov kazenski zakonik, v katerem so zelo omejili možnosti za odložitev ali oprostitev porotne službe. Povod za spremembo je bila tudi raziskava »Oprostitev in odložitev porotne službe«, ki jo je opravilo notranje ministrstvo. Njegove ugotovitve so predstavljene v nadaljevanju (<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/r102.pdf>, 6.10.2004.).

Raziskava notranjega ministrstva iz leta 1999⁶⁹ je pokazala, da je bilo izmed 50.000 porotnikov 13% takih, ki so bili neprimerni, kaznovani ali oproščeni, ker so že sodelovali kot porotniki v zadnjih dveh letih. 15% se jih ni javilo na dan sojenja ali so bili njihovi pozivi vrnjeni pošiljatelju, 38% pa jih je bilo oproščenih zaradi zdravstvenih razlogov (40%) ter zaradi negovanje otrok ali starejših (20%). Tako je ostalo le še 34% porotnikov na voljo za porotno službo in skoraj polovici teh je bila ugodena prošnja za odložitev službe na kasnejši čas (<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/r102.pdf>, 5.10.2004.). Od septembra 2000 poteka izbiranje porotnikov s pomočjo računalnika, ki potencialne porotnike izbira popolnoma naključno. Centralna izbirna pisarna po izboru preveri tudi kakršne koli zabeleške o kaznovanosti izbranih porotnikov, izda pozive ter od sodišč pridobi informacijo o številu porotnikov, potrebnih za sojenje. Na ta postopek ne more vplivati ne sodnik, ne tožilec in ne zagovornik. Zaradi naključnega izbora porotnikov se lahko zgodi, da je posameznik večkrat klican na dolžnost, medtem ko nekdo drugi ne bo nikoli. Verjetnost, da bo posameznik klican na dolžnost za časa njegovega življenja je približno ena proti šest (http://www.sixthform.info/law/01_modules/mod2/11_6_lay_people/juries/01_jury_selection.htm, 5.10.2004.). Pred letom 1980 so imeli uradniki pri izbiri porotnikov proste roke in so jih izbirali po svoji volji, bodisi na podlagi abecede bodisi na podlagi naslovov. Ker ta sistem ni bil popolnoma naključen, nas ne čudi podatek, da je prihajalo do pritožb glede sestave porote. Pogosto se je namreč zgodilo, da porota ni predstavljala reprezentativnega vzorca prebivalstva (Darbyshire, 1996: 56.).

Izbirni proces najprej oblikuje preliminarno skupino porotnikov in iz te skupine se izbere 12 posameznikov, ki bodo dejansko sodelovali pri sojenju. Na tej stopnji imajo zagovorniki

pretepanjem prestopnikov s šibo in usnjenimi pasovi ter drugimi metodami. Borstalski sistem je bil ukinjen leta 1982 (<http://www.borstal.skinheads.co.uk/>, 5.10.2004.).

⁶⁹ Za podrobnejše podatke glej *Research Findings No. 102 »Jury excusal and deferral«*, ki jo je izdal Home Office Research, Development and Statistics Directorate.

možnost zavrnitve posameznega porotnika na podlagi pristranskosti ali neprimerne ravnanja izbirnega uradnika⁷⁰, vendar so te možnosti dosti bolj omejene v Angliji kot pa v Združenih državah Amerike (Darbyshire, 1996: 59; Byrd, 2001: 66.). Pred začetkom sojenja dobita odvetnika seznam porotnikov, na katerem so njihova imena, naslovi ter datumi, kdaj se morajo porotniki zglasiti na sodišču. Na podlagi tega seznama se razišče njihova preteklost. To nalogo opravi državni tožilec ter zbrane podatke posreduje tožilcu in zagovorniku (Byrd, 2001: 66.). Ta praksa pa je bila nemalokrat zelo sporna⁷¹ predvsem zaradi razkritja navodil, ki jih je izdal državni tožilec, po katerih ni bilo potrebno razkriti pridobljenih podatkov o porotnikih zagovorniku obtoženca (Darbyshire, 1996: 58.). Sodni sluga ob začetku sojenja premeša kartončke z imeni porotnikov, jih položi na mizo ter z vrha vleče po en kartonček. Ko prebere ime, se porotnik napoti na prostor za poroto, kjer zapriseže. Če hočeta zagovornika posameznega porotnika izključiti morata to storiti, preden le-ta priseže. Obramba lahko ugovarja izbranemu porotniku le z utemeljenim vzrokom. Tožilstvo pa ima ob tej pravici še eno, in sicer lahko zahteva od porotnika, da gre v »čakalnico« (juror to stand by for the Crown). To lahko zahteva brez utemeljenega razloga in kartica s porotnikovim imenom se postavi pod še preostale kartice. Če še ni izbranih 12 porotnikov, ko so vse kartice razkrite, mora tožilstvo sprejeti tudi tiste porotnike, ki jih je prej postavilo v »čakalnico«. Ko je 12 porotnikov izbranih, le-ti prisežejo in sojenje se dejansko prične (Byrd, 2001: 66 – 67; Darbyshire, 1996: 58 – 61.).

5.1.2 Odločanje porote

Običajno mora biti odločitev porote soglasna (Lyll, 2002: 208.). Dolga stoletja se je to pravilo uporabljalo v angleškem pravnem sistemu. Če porotniki niso mogli sprejeti soglasne odločitve, potem se je sojenje razveljavilo in začelo se je novo. V 60. letih prejšnjega stoletja pa so le sprejeli možnost večinske odločitve porote (Darbyshire, 1996: 64.), kar je danes stalna praksa. Večinsko načelo se uporablja, če se število porotnikov med sojenjem zmanjša

⁷⁰ Tak primer se je zgodil leta 1982 na Kraljevem sodišču v Nottinghamu, ko je črni obtoženec oporekal poroti sestavljeni iz samih belcev, češ, da ne odraža etnične sestave skupnosti. Njegova pritožba ni uspela, kljub temu da so črni prebivalci predstavljali 10 odstotkov celotne populacije Nottinghama ([http://www.sixthform.info/law/02_cases/mod2/11_6_cases_juries.htm#Danvers,%20R%20v%20\[1982\]%20Crown%20Court](http://www.sixthform.info/law/02_cases/mod2/11_6_cases_juries.htm#Danvers,%20R%20v%20[1982]%20Crown%20Court), 5.10.2004.).

⁷¹ Najbolj je bila ta praksa na udaru leta 1978, med takoimenovanim ABC sojenjem (zaradi priimkov obtožencev – Aubrey, Berry, Campbell), ko je The Times objavil ta skrivna navodila. Za kratek opis sojenja glej [http://www.sixthform.info/law/02_cases/mod2/11_6_cases_juries.htm#ABC%20Trial%20\(1978\)](http://www.sixthform.info/law/02_cases/mod2/11_6_cases_juries.htm#ABC%20Trial%20(1978)), za omenjena navodila, ki so bila kasneje popravljena in je bil uveden nadzor nad njihovo uporabo, pa glej http://www.sixthform.info/law/06_miscellaneous_originals_definitions/statutes/attorney_general_guidelines_juries.htm.

na devet članov. Tako je odločitev porote veljavna, če jo sprejme deset od dvanajstih ali enajstih članov, ali če jo sprejme devet od desetih članov. Če je samo še devet članov porote, potem mora biti odločitev soglasna (Byrd, 2001: 67.), vendar za sojenja na okrajnih sodiščih velja, da lahko sedem izmed devetih članov porote sprejme večinsko odločitev (Major, 1990: 36.). V vseh omenjenih primerih odločitev velja, če je bila sprejeta po več kot dveurni⁷² razpravi v porotni sobi (Darbyshire, 1996: 64.). Omenil sem že, da se lahko število porotnikov zmanjša, in sicer v primeru, ko sodnik porotnika odslovi iz zdravstvenih razlogov ali drugih razlogov, ki jih sodnik razume kot dovolj tehtne (Byrd, 2001: 67.). Zgodilo se je tudi, da je sodnik odslovil celotno preliminarno skupino potencialnih porotnikov in kasneje tudi samo poroto, ker je odločila, da obtoženi ni kriv⁷³ (Darbyshire, 1996: 61.).

Ob koncu sojenja sodnik pouči člane porote o dokazih, ki so bili predstavljeni ter o nekaterih pravnih vprašanjih, ki se nanašajo predvsem na poroto in njeno delo (Byrd, 2001: 67.). Še posebej jih opozori na to, ali je bila obtožencu brez utemeljenega dvoma dokazana krivda (Lyll, 2002: 208.). Sodnik poda tudi lastno mnenje o predstavljenih dokazih in o celotnem primeru. Ta pravica angleških sodnikov je dosti širša od njihovih ameriških kolegov. Angleški sodniki lahko podajo mnenje o vrednosti dokazov in kredibilnosti prič ter celo izrazijo svoja pričakovanja glede odločitve porote (Byrd, 2001: 67.). Ko sodnik zaključi svoj povzetek, se porota umakne v svoje prostore na razpravo. Odločitev porote sporoči predsednik porote in se glasi »kriv« ali »nedolžen«. Če je obtoženec nedolžen, lahko zapusti sodišče. V nasprotnem primeru pa sodnik določi kazen ob upoštevanju njegove kartoteke in olajševalnih okoliščin (Darbyshire, 1996: 61 – 62.).

5.2 ZVEZNA REPUBLIKA NEMČIJA

Nemčija ima bogato zgodovino pri vključevanju laikov v delo sodišč in tudi danes igra element laičnosti pomembno vlogo v široki paleti sodišč (Foster in Sule, 2002: 106.).

Zgodovinsko gledano izstopata kot osnovna primera sodišč s participacijo laikov predvsem dve instituciji. Prva institucija so sodišča interpretatorjev prava. Ta vrsta sodišč ima svoje

⁷² Byrd pravi, da je ta čas dve uri in deset minut (Byrd, 2001: 67.).

⁷³ To se je zgodilo v Angliji leta 1979 na sojenju skupini anarhistov (Darbyshire, 1996: 61.). Šest anarhistov je bilo obtoženih zarotništva. Skupaj s policiji znanimi in neznanimi osebami naj bi podtikali bombe. Po nekaj mesecih pripora je bila obtožnica ovržena in vložena nova, zopet zaradi zarotništva. Namen mladih anarhistov naj bi bil uničenje družbe. Na sojenju jih je porota spoznala za nedolžne. Sodni proces je poznan tudi pod imenom »Sojenje neznanim osebam« (<http://www.eskimo.com/~recall/bleed/0929.htm>, 9.2.2005.).

korenine v participaciji članov lokalne skupnosti pri reševanju sporov. Predsedujoči sodišča ni sodeloval pri odločanju, temveč je le vodil celotni postopek. Sčasoma so te interpretatorje prava zamenjali ustrezno šolani sodniki, vendar so razne oblike takih sodišč obstajale vse do 19. stoletja (Foster in Sule, 2002: 106.).

Druga taka institucija pa so bila porotna sodišča. Uporabljalo se jih je v kazenskih zadevah, vpeljana pa so bila na ozemljih pod Napoleonom. Ohranila so se tudi po padcu Napoleonovega režima ter se razširila po celotnem ozemlju nemških držav. Ta sodišča pa se niso dolgo obdržala in kmalu so jih zamenjala mešana sodišča, kjer so bili sodni senati sestavljeni iz poklicnih sodnikov ter sodnikov porotnikov (Foster in Sule, 2002: 106.).

V letu 1879 pa so bili položeni temelji za organizacijo sodišč, ki so ostali skoraj nespremenjeni vse do današnjih dni. Poleg mešanih sodišč so bila vpeljana tudi porotna sodišča za težje zločine, a so bila ukinjena za časa Tretjega Rajha. Današnja kazenska sodišča niso več popolna porotna sodišča, ampak so mešana sodišča, kjer so sodni senati sestavljeni iz poklicnih sodnikov in sodnikov porotnikov. Sodniki porotniki imajo različne nazive, glede na vrsto sodišča, na katerem delajo. Samo na kazenskih sodiščih dela okrog 40.000 sodnikov porotnikov (Foster in Sule, 2002: 106.).

Kot je iz literature razvidno, je laična participacija v Nemčiji zelo pomemben del sodnega sistema. V predstavitvi organizacije nemških sodišč sem že opisal, kako so sestavljeni senati posameznih sodišč. Sodniki porotniki so prisotni skoraj na vseh stopnjah sodnih procesov.

Izbira sodnikov porotnikov poteka na podlagi seznamov prebivalcev lokalnih skupnosti, glede na socialno in izobrazbeno strukturo te skupnosti. Izbirni proces poteka vsaka štiri leta, sezname pa se posreduje lokalnim sodiščem (Foster in Sule, 2002: 107.). Sodnik porotnik lahko postane vsak nemški državljan, star med 25 in 69 let (<http://www.margaret-marks.com/Transblawg/archives/000395.html>, 26.10.2004.). Poseben odbor sestavljen iz sodnika, sodnega uslužbenca ter desetih izvoljenih lokalnih prebivalcev izvoli sodnike porotnike iz zgoraj omenjenih seznamov. Vsak sodnik porotnik mora biti izvoljen z dvotretjinsko večino, to funkcijo pa opravlja štiri leta. Prisoten mora biti vsaj na dvanajstih obravnavah letno. Za to pa dobi povračilo stroškov ter manjše plačilo (Foster in Sule, 2002: 107.). Sodnik porotnik sedi v sodnem senatu vedno z istimi sodniki, tako da se spozna in lahko čimbolj nemoteno dela skozi vsa ta štiri leta (<http://www.margaret->

marks.com/Transblawg/archives/000395.html, 26.10.2004.). Sodniki porotniki so, ravno tako kot njihovi kolegi, profesionalni sodniki, popolnoma neodvisni ter opravljajo svoje dolžnosti pod istimi pogoji (Foster in Sule, 2002: 107.). Pri odločanju so sodniki porotniki enakopravni s poklicnimi sodniki. Po zaključnih govorih se sodni senat umakne v svoje prostore, kjer odloča o zadevi. Posvetovanje vodi predsedujoči sodnega senata, ki je poklicni sodnik. V primeru, da sodni senat ne more priti do soglasne odločitve, se izvede glasovanje. Za sprejem odločitve je potrebna navadna večina, razen v kazenskih zadevah, kjer je potrebna dvotretjinska večina za obsodbo in višino kazni. Posvetovanje in glasovanje sodnega senata je tajno. Na tem posvetovanju se ne vodi zapisnika. Poleg sodnega senata je lahko pri posvetovanju prisoten še sodnik med preizkusno dobo. Odločitev sodnega senata ne izraža števila glasov za in števila glasov proti. Člani sodnega senata ne smejo razkriti informacij posvetovanja, niti ne smejo razkriti, kako je posamezni član sodnega senata glasoval. V tej točki se kaže razlika med anglo-ameriško tradicijo, kjer se mnenja, nasprotna večinski odločitvi, javno objavijo. Sodba je podpisana s strani vseh sodnikov, članov sodnega senata, razen sodnikov porotnikov, ki navadno ne podpisujejo sodb (Heyde, 1994: 34 – 35, 81.).

5.3 REPUBLIKA SLOVENIJA

Podobno kot v Nemčiji tudi v naši ustavni ureditvi obstaja sistem sodnikov porotnikov. Z njihovim sodelovanjem pri sojenju je zagotovljeno neposredno sodelovanje državljanov pri izvajanju sodne oblasti (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 5.11.2004.).

Sodnike porotnike je pravna ureditev poznala tudi v bivši Jugoslaviji. Sodniki porotniki so lahko sodelovali tudi pri odločanju samem, to je pri uporabi pravnih pravil in izrekanju pravnih sankcij. Na glavni obravnavi je bil sodnik porotnik po statusu enakopraven poklicnemu sodniku (Ude, 1998: 112.).

V slovenski pravni ureditvi je sodelovanje sodnikov porotnikov omejeno le na okrožna sodišča (Kaučič in Grad, 2000: 297 – 298.). To izrecno določa tudi 41. člen Zakona o sodiščih (Uradni list št. 19/94.). Na vseh ostalih sodiščih sodijo poklicni sodniki, bodisi kot posamezniki, bodisi kot člani sodnih senatov (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 5.11.2004.). Velikost sodnih senatov z udeležbo sodnikov porotnikov je odvisna od teže kaznivega dejanja. Senat v sestavi en poklicni sodnik in dva

sodnika porotnika se uporablja zlasti v civilnih sporih in kazenskih zadevah, kjer je zagrožena manjša zaporna kazen. Veliki senat ali senat peterice, ki ga sestavljata dva poklicna sodnika ter trije sodniki porotniki pa se uporablja pri sojenju o najtežjih kazenskih zadevah, kjer so zagrožene najvišje zaporne kazni (http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 5.11.2004.).

Sodniki porotniki so v svojih dolžnostih in pravicah pri sojenju izenačeni s poklicnimi sodniki (Kaučič in Grad, 2000: 298.). Na glavni sodni obravnavi sodelujejo pri odločanju samem, tako pri uporabi pravnih pravil kot tudi pri izrekanju pravnih sankcij. Sodnik porotnik pa ne more: (1) sodelovati pri pripravah glavne obravnave, (2) predsedovati sodnemu senatu, (3) nastopati kot sodnik posameznik ter (4) biti pooblaščen za opravljanje posameznih procesnih dejanj (http://www.geocities.com/matejamavric/PPP3_procesnisubjekti.doc, 5.11.2004.; http://www.mnz.si/si/upl/upr_akad/Pravosodni_sistem.pdf, 5.11.2004.). V določenih zadevah, zlasti pri odločanju o pravnih sredstvih pa odločajo praviloma samo poklicni sodniki (http://www.geocities.com/matejamavric/PPP3_procesnisubjekti.doc, 5.11.2004.). Da ne bi kršili načel laičnosti, se sodnikov porotnikov posebej ne usposablja in se jim da na vpogled le osnovno literaturo. Ta literatura pa zajema celotno procesno in sodno zakonodajo ter vso potrebno materialno zakonodajo za zadevo, na kateri konkretno delajo (<http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/311-70/>, 5.11.2004.).

Za sodnika porotnika je lahko izvoljen vsak državljan Republike Slovenije⁷⁴, ki: (1) je dopolnil trideset let starosti, (2) ni bil pravnomočno obsojen za kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, (3) je zdravstveno ter osebno primeren za udeležbo pri izvajanju sodne oblasti ter (4) aktivno obvlada slovenski jezik (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199963&stevilka=3015>, 5.11.2004.). Mandat sodnikov porotnikov traja pet let ter so po izteku mandata lahko ponovno izvoljeni (43. člen Zakona o sodiščih.). Predsednik višjega sodišča imenuje in razrešuje sodnike porotnike pri okrožnih sodiščih s sodnega območja višjega sodišča. Pred ponovnim imenovanjem sodnika porotnika, pridobi predsednik višjega sodišča mnenje predsednika pristojnega okrožnega sodišča o njegovem dosedanjem opravljanju funkcije sodnika porotnika (44. člen Zakona o sodiščih.). 45. člen Zakona o sodiščih pravi, da lahko kandidate za sodnike porotnike predlagajo: (1) predstavniški organi občin z območja sodišča pri katerem bodo sodniki porotniki delovali ter

⁷⁴ Glej tudi 42. člen Zakona o sodiščih (Uradni list št. 19/94.).

(2) interesne organizacije, ki so kot društva ali združenja registrirana in delujejo na tem območju. Zakon tudi določa, da politične stranke ne morejo neposredno predlagati kandidatov. Sodnike porotnike imenuje predsednik višjega sodišča (Uradni list št. 19/94.). V skladu s 50. členom Zakona o sodiščih so sodniki porotniki upravičeni do nagrade in povračila stroškov nastalih z opravljanjem porotne službe. Sodnikom porotnikom pripada nagrada v višini 300 tolarjev za vsake začete pol ure sodelovanja pri sojenju. Sodniku porotniku se povrnejo tudi naslednji stroški: (1) potni stroški, (2) stroški za prehrano in prenočišče ter (3) nadomestilo plače oziroma izgubljeni zaslužek (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200188&stevilka=4469>, 5.11.2004.).

5. 4 PRIMERJAVA MED DRŽAVAMI GLEDE NA NAČELO UDELEŽBE DRŽAVLJANOV PRI IZVAJANJU SODNE OBLASTI

Moja hipoteza, da je udeležba državljanov kot članov porot ali sodnikov porotnikov pri izvajanju sodne oblasti bolj dosledno izpeljana v sistemu običajnega prava, se je potrdila. Izvajanje sodne oblasti, kjer državljanji sodelujejo kot porotniki, je bližje staremu načelu, da naj obtoženemu sodijo njemu enaki. Porota je namreč sodnik v posameznem primeru, saj odloča o krivdi obtoženca oziroma razsoja v korist tožnika ali toženca. Naloga poklicnega sodnika v postopku je, da vodi postopek ter v primeru, da porota obtoženca spozna za krivega, določi višino kazni. V civilnih zadevah pa je tudi ta pristojnost v rokah porote, saj je določitev višine odškodnine v pristojnosti porote.

V kontinentalnem sistemu pa so sodniki porotniki člani sodnih senatov, kjer skupaj s poklicnimi sodniki sodelujejo pri sojenju. Formalno gledano, so po pravicah in dolžnostih izenačeni s poklicnimi sodniki, vendar se tukaj postavlja vprašanje dejanske enakopravnosti med člani sodnega senata. Vprašati se moramo, kolikšen vpliv ima strokovno znanje poklicnega sodnika na oblikovanje mnenja sodnika porotnika. Problem vidim namreč v tem, da bi sodniki porotniki, kot pravni laiki, določen primer drugače ovrednotili, če bi o njem razpravljali sami, brez navzočnosti poklicnih sodnikov.

Anglija ima, kot država s sistemom običajnega prava, predvsem v kazenskih zadevah vpeljan sistem porot. Uporaba porote v civilnih zadevah se vztrajno zmanjšuje, in odločanje v civilnih zadevah je vedno bolj v pristojnosti angleškega sodnika, ki ima poleg tega tudi pravico prepovedati uporabo porote v posameznih zadevah. Med študiranjem literature sem spoznal,

da ima Anglija dobro zasnovan način uporabe porot pri sojenju ter da se dobro prilagaja novim razmeram in potrebam sodstva. To se kaže predvsem v ukinjanju porotnega sojenja v civilnih zadevah, saj so porote začele tožnikom prisojati astronomske odškodnine. Na drugi strani, ima Nemčija v kontinentalnem pravnem sistemu dolgo tradicijo sodelovanja sodnikov porotnikov pri sojenju. Sodniki porotniki so prisotni skoraj na vseh sodiščih, izjema so višja regionalna sodišča ter zvezno sodišče. Nemčija se v tem pogledu močno razlikuje od Slovenije, ki pozna sodnike porotnike le na okrožnih sodiščih ter na delovnih in socialnih sodiščih prve stopnje. Na vseh ostalih sodiščih so sodni senati sestavljeni izključno iz poklicnih sodnikov. Menim, da je s tako ureditvijo načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti v Sloveniji okrnjeno. Sodno oblast namreč sestavljajo sodišča z različnimi pristojnostmi, ki odločajo na različnih stopnjah, zato bi morali biti sodniki porotniki prisotni tudi na teh sodiščih. Primerno bi bilo razmisliti o podobni ureditvi glede sodnikov porotnikov kot jo ima Zvezna Republika Nemčija.

V Angliji se za vsako sojenje posebej izbere nova porote. Poroto se izbira s pomočjo naključnega računalniškega izbora iz baze potencialnih porotnikov. Pri izboru in sestavi porote se veliko pozornosti namenja etnični in izobrazbeni raznolikosti porote. Nemčija je uvedla za sodnike porotnike štiriletni mandat. Vsaka štiri leta se glede na potrebe izvoli nove sodnike porotnike. Za razliko od Anglije, opravlja nemški sodnik porotnik svoje delo pri istem sodniku skozi vsa štiri leta svojega mandata. Po eni strani je to dobra rešitev, saj lahko delo poteka nemoteno in ne prihaja do nepotrebnih zaostankov zaradi nevednosti sodnikov porotnikov. Po drugi strani pa se lahko vprašamo, ali je sodnik porotnik ob koncu svojega mandata še vedno laik, ali ne. Formalno gledano je še vedno laik, saj nima formalno pravne izobrazbe, dejansko pa je zelo dobro spoznal način dela in postopke, ki se v posameznih sodnih obravnavah uporabljajo. Slovenija, ravno tako kot Nemčija, pozna mandatno dobo sodnikov porotnikov, ki je leto dni daljša kot v Nemčiji, torej traja pet let. Po izteku mandata so sodniki porotniki lahko ponovno izvoljeni na položaj, vendar le po predhodnem pozitivnem mnenju predsednika okrožnega sodišča, pri katerem je sodnik porotnik opravljal svojo funkcijo. Iz literature je razvidno, da je namen pozitivnega mnenja predsednika okrožnega sodišča, ponovno imenovati le tiste sodnike porotnike, ki so svoje delo opravili vestno in pošteno.

Glede na načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti bi rekel, da ima Anglija to načelo izpeljano najbolj dosledno, sledi ji Nemčija, medtem ko gre v Sloveniji za dokaj nedosledno izpeljavo tega načela.

6 NAČELO NEODVISNOSTI SODNIKOV

Tako kot smo obravnavali načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti, bomo obravnavali tudi načelo neodvisnosti sodnikov. Kot je bilo pojasnjeno že v uvodnih straneh diplomske naloge, je načelo neodvisnosti sodnikov eno izmed najpomembnejših načel sodstva. Je tudi eno izmed načel, pri katerem prihaja do najmanjših razlik med državami ter med posameznimi pravnimi sistemi. Pomembnost tega načela izkazujejo tudi ustavni členi, ki govorijo o neodvisnosti sodniške funkcije. Angleški vrhovni sodnik Brooke je definiral neodvisnost sodstva kot sposobnost sodnika, da opravlja svoje delo popolnoma svobodno ter da ni izpostavljen pritiskom s strani izvršne oblasti, strank na sodišču ali različnih skupin pritiska (<http://www.jc.nsw.gov.au/fb/fbbrook.htm>, 12.10.2004.).

Tabela 6.1: Rekrutacija, kariera, napredovanje in razrešitev sodnikov v izbranih državah

	<i>Anglija</i>	<i>Nemčija</i>	<i>Slovenija</i>
Rekrutacija	imenovan s strani izvršne veje oblasti	praktično usposabljanje in javni razpis	izvoli jih državni zbor na predlog sodnega sveta
Kariera*	ne	da	da
Kdo določa napredovanje, premestitve, itd.	Lord Chancellor	Minister za pravosodje in zakonodajalec**	avtomatsko, sodni svet in državni zbor na predlog sodnega sveta***
Razrešuje	zakonodajalec	disciplinsko sodišče	zakonodajalec na predlog sodnega sveta

*Države s sistemom običajnega prava nimajo formalnega sistema napredovanja sodnikov.

**To velja za sodnike zveznih sodišč. Na nivoju regij (*Land*) je vloga ministrstva veliko večja.

***Navedeni podatki se nanašajo na napredovanje znotraj plačilnih razredov, na napredovanje na višje sodniško mesto ter napredovanje na mesto vrhovnega sodnika.

Vir: (2002) *The Power of Judges*. Oxford University Press Inc., New York.

Na neodvisnost sodnikov vpliva: (1) celoten proces šolanja, izbora in imenovanja kandidatov, (2) obstoj garancij, ki zagotavljajo zavarovanje sodnikovega neodvisnega statusa.⁷⁵

Imenovanje sodnikov lahko poteka po enem izmed dveh modelov: (1) birokratski model in (2)

⁷⁵ Na sodnikovo neodvisnost vplivajo tudi drugi elementi, vendar se bomo v nalogi osredotočili le na zgoraj omenjena elementa.

profesionalni model. Birokratski model je značilen za kontinentalno Evropo in kontinentalni pravni sistem, slednji pa za anglo-saksonske dežele in sistem običajnega prava (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 18 – 20.).

6.1 IMENOVANJE SODNIKOV

6.1.1 Anglija in Wales

Kot sem že omenil je za Anglijo značilen profesionalni model izbire sodnikov. Postati sodnik v Angliji pomeni bolj višek kariere, kot pa ustvarjanje nove kariere. Zelo malo sodnikov se vrne nazaj v odvetniški poklic. Če se sodnik odloči, da obesi sodniško haljo na klin, sproži njegovo dejanje negativne odzive v sodniški zbornici (Glendon in drugi, 1994: 591.). Nasploh je za države običajnega prava značilno, da so sodniki imenovani ali izvoljeni na položaj tudi na podlagi njihovega uspeha v odvetništvu, ugleda med kolegi ter političnega vpliva (Merryman, 1996: 34.).

Angleški sistem imenovanja sodnikov je specifičen in se razlikuje od sistema drugih držav. Za razliko od držav kontinentalnega prava, Anglija ne pozna formalnega sistema napredovanja sodnikov. Posameznik ne more narediti poklicne kariere kot sodnik (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 46.). To je ključna razlika glede na druge države, še posebej države Evrope, kjer posameznik začne sodniško kariero kot sodnik na najnižjih sodiščih in se z leti vzpenja po lestvici navzgor (Darbyshire, 1996: 28.). Posameznik tudi ne more postati sodnik s političnim imenovanjem ali z volitvami, kot je to primer v Združenih državah Amerike, temveč je pot do škrlatne, s hermelinom obrobljene halje ter neudobne lasulje nekoliko drugačna (Glendon in drugi, 1994: 590.).

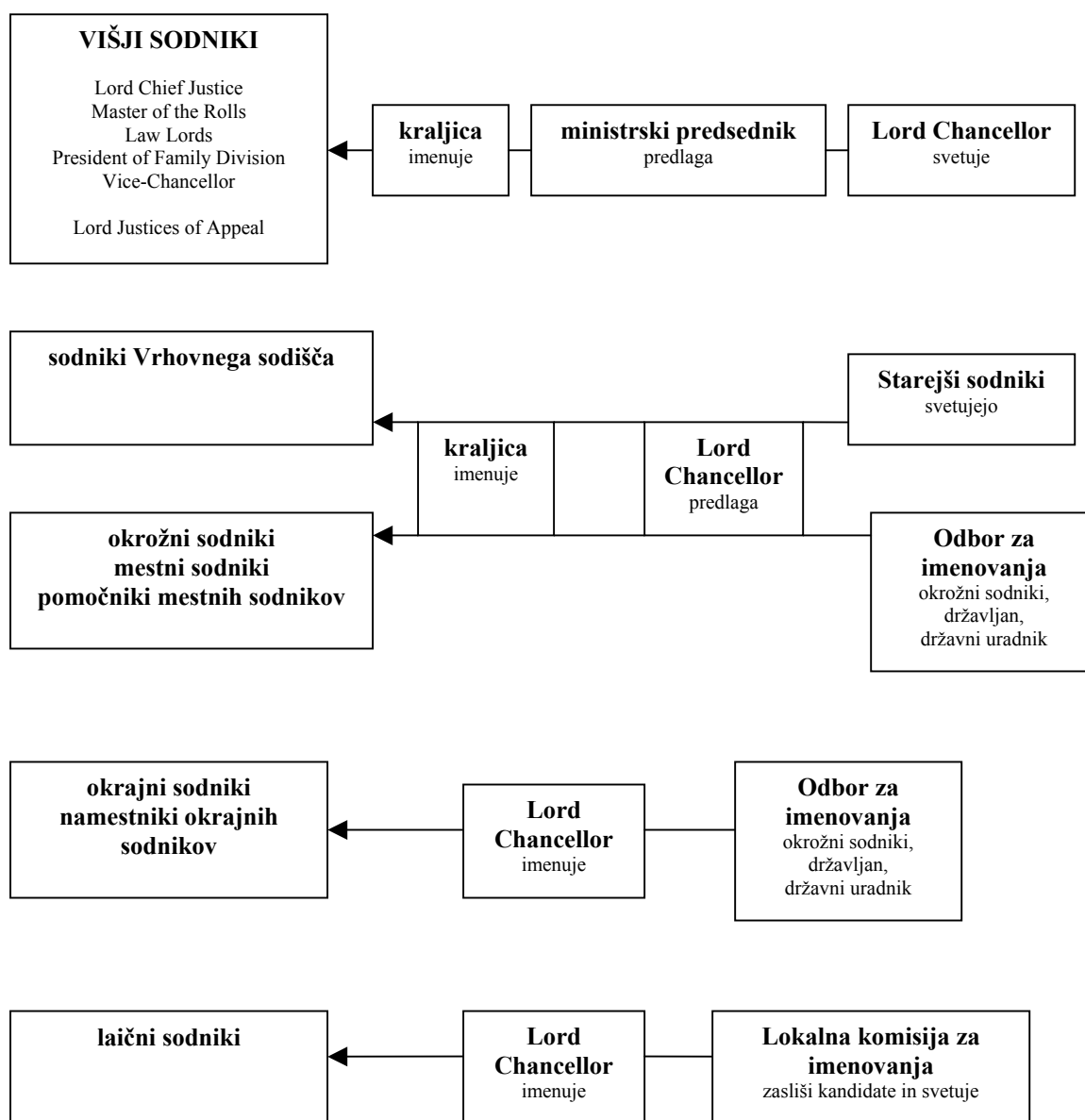
Angleži radi govorijo, da so imenovanja sodnikov v njihovi deželi nepolitična ali celo apolitična (Stevens, 2002: 95.). Ko govorimo o imenovanju sodnikov, načeloma še vedno velja staro določilo običajnega prava, ki pravi, da je monarh izvir pravičnosti. Sodišča so še vedno kraljičina sodišča in sodniki so še vedno sodniki Njenega veličanstva. Današnja sprememba ustavne vloge monarha je v tem, da sedaj kraljica imenuje sodnike na predlog predstavnikov vlade (Darbyshire, 1996: 27.). Značilnost imenovanja angleških sodnikov je, da

slednji prihajajo skoraj izključno iz vrst aktivnih odvetnikov, ki imajo dolgoletne izkušnje⁷⁶ na svojem področju dela (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 20.) ter so redkokdaj mlajši od 40 let (Glendon in drugi, 1994: 590.). Od leta 1990 se lahko pravnik kvalificira kot zagovornik na Vrhovnem sodišču. Tako ima teoretične možnosti, da je imenovan na eno izmed višjih sodniških funkcij, vendar se to zgodi v zelo redkih primerih. V letu 2001 sta bila le 2 izmed 107 sodnikov Vrhovnega sodišča bivša pravnik. Izmed 565 okrožnih sodnikov je bilo takih primerov le 81 (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 24.). Leta 2001 je bila ustanovljena Komisija za imenovanja sodnikov, vendar pa ta Komisija dejansko nima pristojnosti za njihovo imenovanje (http://www.sixthform.info/law/01_modules/mod2/11_5_judges/08_process_of_appoint2.htm, 11.10.2004; Guarnieri in Pederzoli, 2002: 26.). Naloge Komisije so sledeče: (1) raziskuje pritožbe na izbirni postopek, (2) nadzira javne razpise za delovna mesta sodnikov ter (3) pripravlja letna poročila o dejavnostih Komisije (<http://www.cja.gov.uk/254.htm>, 11.10.2004; Guarnieri in Pederzoli, 2002: 26.). Trenutno sestavlja Komisijo 8 članov, izmed katerih nihče ni bil nikoli odvetnik, niti ni bil nosilec nikakršne funkcije v sodstvu (<http://www.cja.gov.uk/18.htm>, 11.10.2004.). Tako ima Lord Chancellor⁷⁷ še vedno glavno besedo pri imenovanju sodnikov. Imenuje ga ministrski predsednik izmed uglednih pravnih strokovnjakov (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 21.) ter se z njim posvetuje o kandidatih za mesto: (1) predsednika Vrhovnega sodišča, (2) predsednika Civilnega oddelka Pritožbenega sodišča (the Master of the Rolls), (3) Sodnega lorda, (4) predsednika Družinskega oddelka Vrhovnega sodišča, (5) namestnika Lorda Chancellorja ter (6) sodnika Pritožbenega sodišča. Ministrski predsednik nato predlaga kraljici imenovanje teh kandidatov. Običajno pa se Lord Chancellor pred sestavo seznama imenovanj najvišjih sodnih funkcij posvetuje s starejšimi člani sodne veje oblasti ter z obstoječimi Sodnimi lordi (Darbyshire, 1996: 27; Guarnieri in Pederzoli, 2002: 22.).

⁷⁶ Za sodnika Višjega sodišča so potrebne 10 letne delovne izkušnje, za Sodnega lorda pa 15 letne (Darbyshire, 1996: 28.).

⁷⁷ Lord Chancellor sedi na treh stolčkih hkrati: (1) je član vlade, (2) predsednik Lordske zbornice in (3) sodnik (predseduje Pritožbenemu odboru Lordske zbornice in navadno predstavi sodbo). Torej je ena oseba hkrati član izvršne, zakonodajne in sodne veje oblasti (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 21.). Najbrž ni potrebno omeniti, da takšna ureditev sproža številne kritične pomisleke.

Shema 6.1: Imenovanje sodnikov v Angliji in Walesu

Vir: (2002) The Power of Judges. Oxford University Press Inc., New York.

Sodnike Vrhovnega sodišča, okrožne sodnike, mestne sodnike in njihove pomočnike ter veliko število laičnih sodnikov imenuje kraljica na predlog Lorda Chancellorja (Darbyshire, 1996: 27.). Za imenovanje na funkcijo mestnega sodnika ali njegovega pomočnika je potrebnih vsaj sedem let delovnih izkušenj s področja odvetništva. Trenutno je v Angliji 900 mestnih sodnikov in 400 njihovih pomočnikov. To funkcijo opravljajo od 4 do 10 tednov na leto, preostali čas pa delujejo kot odvetniki ali pravniki. Lordu Chancellorju pri izboru svetujejo starejši sodniki, sodeluje pa tudi odbor, ki opravi razgovore s kandidati. V tem odboru sedijo (1) okrožni sodnik, (2) državni uradnik in (3) navaden državljan (lay person).

Ta odbor predlaga Lordu Chancellorju imenovanje okrožnih sodnikov in njihovih namestnikov. Oboji morajo imeti vsaj sedem let delovnih izkušenj kot advokati (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 26.). Okrožnih sodnikov, zaposlenih s polnim delovnim časom je 350, njihovih namestnikov, zaposlenih s polovičnim delovnim časom pa je 750 (http://www.sixthform.info/law/01_modules/mod2/11_5_judges/08_process_of_appoint.htm, 11.10.2004.). Pri imenovanju laičnih sodnikov (Lay Magistrates) posebna Lokalna komisija za imenovanja zasliši kandidate ter predlaga Lordu Chancellorju njihovo imenovanje (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 23.). Lokalna komisija za imenovanja je sestavljena iz laičnih sodnikov (Lay Magistrates) in predstavnikov lokalne skupnosti. Pri izboru kandidatov komisija upošteva število prostih mest, primernost posameznika za funkcijo ter skuša zagotoviti, ali je seznam predlaganih kandidatov reprezentativen, glede na sestavo lokalne skupnosti (<http://www.dca.gov.uk/judicial/appointments/lmagist.htm>, 12.10.2004.). Kandidati naj bi imeli naslednje osebnostne značilnosti: (1) ustrezen karakter, (2) komunikativnost in razumljivost, (3) socialna občutljivost, (4) zrelost in poštenost, (5) zdrava presoja ter (6) prizadevnost in zanesljivost⁷⁸. Kandidati morajo biti mlajši od 65 let, v pokoj pa gredo pri starosti 70 let (<http://www.dca.gov.uk/magist/mag2fr.htm>, 12.10.2004.).

Komaj leta 1994 so v Angliji prvič uvedli javni razpis za prosta delovna mesta okrožnih sodnikov. Temu je leta 1998 sledila še uvedba javnih razpisov za sodnike Vrhovnega sodišča (http://www.sixthform.info/law/01_modules/mod2/11_5_judges/08_process_of_appoint.htm, 11.10.2004.). Izbira kandidatov, prijavljenih na javni razpis, poteka v šestih fazah: (1) priprava javnega razpisa in njegova objava, (2) sprejem prijavnice, (3) posvetovanje, (4) sestava ožjega kroga kandidatov, (5) zasliševanja in ocenjevanje ter (6) imenovanje⁷⁹ (<http://www.dca.gov.uk/judicial/process.htm#step6>, 12.10.2004.). Vendar pa so kljub uvedbi javnih razpisov, nekatera sodniška mesta dosegljiva le s povabilom in na osnovi svetovanja ter dobre besede aktivnih sodnikov in uglednejših odvetnikov (http://www.sixthform.info/law/01_modules/mod2/11_5_judges/08_process_of_appoint.htm, 11.10.2004.).

Anglija razume neodvisnost sodstva kot neodvisnost sodnika posameznika. Med glavne značilnosti neodvisnosti angleškega sodstva štejemo: (1) varnost pred izgubo položaja, (2) fiskalna neodvisnost, (3) nepristranskost in (4) zaščita pred pritiski izvršne veje oblasti

⁷⁸ Bolj podrobno o tem glej na <http://www.dca.gov.uk/magist/mag2fr.htm>.

⁷⁹ Bolj podrobno o tem glej na <http://www.dca.gov.uk/judicial/process.htm#step6>.

(Stevens, 2002: 79.). Sodniki morajo biti zaščiteni tudi pred pritiski strank v postopku ter različnih skupin pritiska (Bailey in Gunn, 1994: 225.).

Medtem, ko bomo razrešitev sodnikov obravnavali v kasnejših poglavjih, si bomo sedaj поблиže ogledali neodvisnost sodnikov v povezavi s plačilom za opravljeno delo. Neodvisnost sodstva je namreč tesno povezana s finančno neodvisnostjo sodnikov. Sodniki so za svoje delo zelo dobro plačani zaradi prepričanja, da je slabo plačan sodnik bolj nagnjen k sprejemanju podkupnin. Zdi se, da ta miselnost izhaja iz zgodovine, ko je bila sodniška funkcija dobra priložnost za bogatenje (Stevens, 2002: 81.). Da bi še utrdili neodvisnost sodstva, se v Angliji denar za sodniške plače zagotavlja iz t.i. Združenega fonda (Consolidated Fund), o katerem parlament ne glasuje, tako kot npr. o proračunu. S privolitvijo predsednika vlade in ministra za javno upravo se sodniške plače lahko povečajo, ne morejo pa se zmanjšati. To določa 12. člen Zakona o vrhovnem sodišču. Najbrž gre iskati vzrok tudi v višini plač, da že več stoletij ni bilo nobene obtožbe na račun korupcije med angleškimi sodniki. Celoposkus podkupovanja sodnikov so zelo redki. Da bi še bolj utrdili neodvisnost sodstva, je angleškemu sodnikom prepovedano opravljanje kateregakoli drugega poklica ali ukvarjanje s pridobitno dejavnostjo (Bailey in Gunn, 1994: 226.).

V primeru, da je na sodniško mesto izvoljen posameznik, ki je član parlamenta, kot tak ne more biti več član zakonodajnega telesa. Sodniki, ki so člani Lordske zbornice, lahko sodelujejo v debatah znotraj zbornice, vendar se glede na dogovor ne spuščajo v politične debate oziroma v njih sodelujejo le s tehničnimi pripombami pravne narave. Prav tako ne morejo sodniki zasedati ministrskih položajev. V zgodovini je bilo nekaj takih primerov⁸⁰, vendar so bili vsi močno kritizirani (Bailey in Gunn, 1994: 227.). Kljub temu pa v Angliji zelo radi imenujejo sodnike za predsednike raznih preiskovalnih komisij, predvsem zaradi prepričanja v sodniško nepristranskost, objektivnost in pravičnost (Stevens, 2002: 82 – 83.). Od angleških sodnikov se tudi pričakuje, da se bodo vzdržali izjav s političnim nabojem. Sicer lahko argumentirano kritizirajo delo parlamenta, ne smejo pa izrekati žaljivk na račun parlamenta. Prav tako pa se ne smejo člani izvršne veje oblasti spuščati v kritiziranje dela sodišč in njihovih odločitev. Neodvisnost sodnika se zagotavlja tudi z zaščito sodnika pred

⁸⁰ Lord Mansfield in Lord Ellenborough sta bila višja sodnika in obenem tudi člana kabineta. Lord Mansfield je deloval v dvojni vlogi med leti 1756 in 1770, Lord Ellenborough pa med leti 1806 in 1818. To je povzročilo hude polemike in številne kritike v javnosti (http://en.wikipedia.org/wiki/Lord_Mansfield, 3.2.2005; http://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Law%2C_1st_Baron_Ellenborough, 3.2.2005.). Lord Reading je med I. svetovno vojno opravljal tudi funkcije za potrebe angleške vlade (Bailey in Gunn, 1994: 227.).

odškodninskimi tožbami za dejanja, ki: (1) spadajo v njegovo pristojnost ali (2) za katera utemeljeno misli, da spadajo v njegovo pristojnost (Bailey in Gunn, 1994: 229 – 230.).

Neodvisnost angleškega sodstva se zagotavlja tudi tako, da se izloči sodnika iz sodnega postopka v primeru ko je z zadevo, ki jo obravnava neposredno ali posredno povezan (pozna priče, udeležence v postopku, je delničar podjetja v postopku, itd.). Tudi če obstaja utemeljen sum, da bi sodnik lahko bil pristranski, se ga iz postopka nemudoma izloči (Bailey in Gunn, 1994: 231.).

V tristoletni zgodovini neodvisnosti angleškega sodstva je bilo zelo malo nedovoljenih posegov v sodnikovo neodvisnost. Največ zaslug za to gre pripisati konstantni kvaliteti angleškega sodstva (Stevens, 2002: 79.).

Kot zanimivost naj omenim, da veliko število garancij sodnikove neodvisnosti nima formalne potrditve v zakonih ali drugih aktih, temveč temeljijo na tradiciji in sprejetih dogovorih o ravnanjih posameznih funkcionarjev.

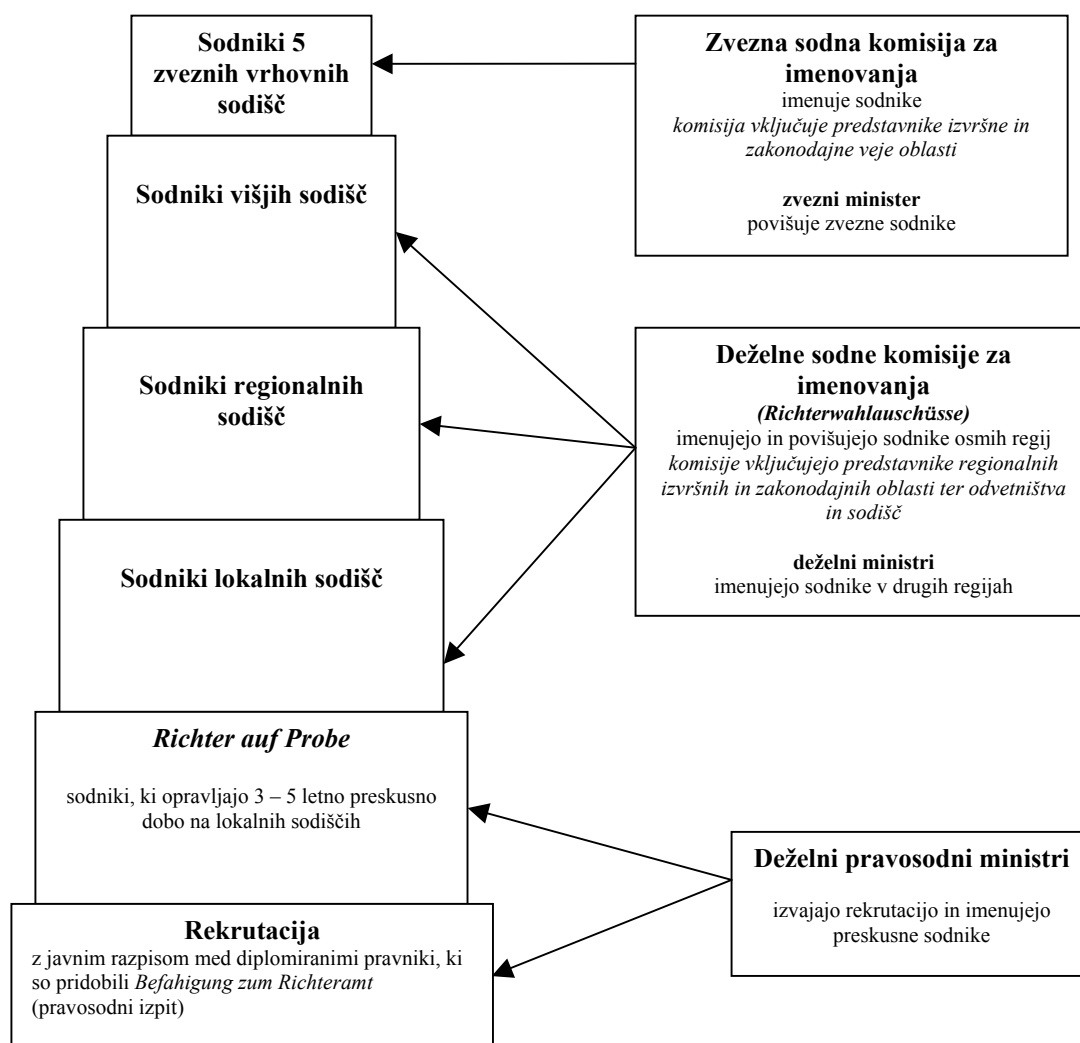
6.1.2 Zvezna republika Nemčija

Zvezna republika Nemčija ima kot država s kontinentalno pravno tradicijo birokratski model izbire sodnikov. Za poklicno pot sodnika se diplomirani pravniki odločajo po zaključku študija. Vstop v sodniški poklic v kasnejših letih je neobičajen, razen za npr. sodnike ustavnega sodišča, kjer so funkcije odprte tudi za izkušene odvetnike in ugledne profesorje prava. Nemški diplomirani pravnik, ki želi postati sodnik se najprej prijavi na javni razpis za prosto delovno mesto sodnika (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 35.). Če je izbran opravi pripravništvo, nato še državni izpit ter nastopi funkcijo s triletno poskusno dobo. Po uspešnem zaključku te dobe je imenovan na sodniško funkcijo za stalno (Glendon in drugi, 1994: 155 – 156.). Tako imenovan sodnik pa začne svojo kariero na dnu poklicne lestvice in se z leti, izkušnjami ter uspehom počasi dviguje oziroma napreduje – tako po finančni plati kot po poklicni plati. Sodnik ni kreator prava, temveč je le njegov interpretator. Nekateri avtorji pravijo tudi, da je sodniška funkcija na kontinentu mehanična in nekreativna (Merryman, 1996: 35 – 38.).

V Nemčiji je imenovanje sodnikov odvisno od dveh kriterijev: (1) kandidatova uspešnost na državnih izpitih (to je najpomembnejši kriterij) ter (2) poročila o kandidatovem odnosu in uspešnosti med pripravniško dobo. Samo posamezniki z najvišjimi ocenami lahko upajo na to, da bodo izbrani. To pa zato, ker je število prostih mest veliko manjše od števila prijavljenih kandidatov. Na imenovanje in napredovanje sodnikov pa ima velik vpliv tudi izvršna oblast, še posebej zvezni pravosodni minister (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 39, 51, 95.).

Kot sem že omenil, se sodniška kariera začne na dnu lestvice, zato so najprej imenovani na lokalna ali regionalna sodišča. Ko je sodnik imenovan na sodniško mesto pa njegovo delovno mesto še ni zagotovljeno, saj je imenovan le za preizkusno dobo treh do petih let (Foster in Sule, 2002: 89.). Med preizkusno dobo je njihova neodvisnost omejena. Lahko so premeščeni na druga delovna mesta in so še vedno podvrženi nadaljnjim ocenjevanjem. Šele, ko se vsi ti postopki zaključijo, so lahko imenovani na sodniško mesto za stalno (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 39.).

Shema 6.2: Imenovanje sodnikov v Zvezni republiki Nemčiji

Vir: (2002) The Power of Judges. Oxford University Press Inc., New York.

Za imenovanja in napredovanja so pristojni deželni pravosodni ministri, v nekaterih regijah pa mora dati svoje privoljenje tudi Deželna sodna komisija za imenovanja⁸¹. Deželne sodne komisije za imenovanja so sestavljene iz predstavnikov izvršne ter zakonodajne oblasti, predstavnikov sodišč ter odvetnikov. Navadno so predstavniki sodstva v manjšini. Po pravilu predseduje tem komisijam pravosodni minister le v primerih, ko gre za imenovanja sodnikov splošnih ali upravnih sodišč. Za ostala imenovanja pa predseduje minister s področja, za katerega je pristojno sodišče. Tako predseduje komisiji minister za delo, ko se imenuje sodnike delovnih sodišč. Predsedujoči nima pravica glasovanja, ima pa pravico veta na

⁸¹ Za njeno sestavo glej Shemo 6.2.. Take komisije so ustanovili v 8 deželah (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 51.).

izglasovano odločitev. V vseh primerih pa pri odločanju sodeluje tudi Sodni svet, sestavljen izključno iz sodnikov, katerega naloga je podati strokovno mnenje (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 51.). Napredovanje na višje sodniško mesto (npr. sodnik deželnega pritožbenega sodišča) je možno šele po najmanj desetletnem delu na enem izmed prvostopenjskih sodišč. Napredovanje ni avtomatično, temveč je odvisno predvsem od kvalitete dela ter starosti (Foster in Sule, 2002: 89.). Vse odločitve o napredovanju namreč temeljijo na evalvaciji posameznih sodnikov, ki se izvaja vsaka štiri leta s strani nadrejenih, višjih sodnikov (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 51.). Deželne sodne komisije za imenovanja so pristojne za imenovanja sodnikov lokalnih, deželnih ter višjih sodišč (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 38.).

Pri imenovanju sodnikov zveznih sodišč pa obstaja ena pomembna razlika glede na zgoraj opisani postopek. Sodna veja oblasti nima nobenega vpliva na izbiro zveznih sodnikov (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 52.). Zvezna sodna komisija za imenovanja namreč vključuje le zveznega pravosodnega ministra, deželne pravosodne ministre ter enako število predstavnikov *Bundestaga* (Foster in Sule, 2002: 89.). Tej komisiji predseduje zvezni pravosodni minister. Napredovanje temelji predvsem na usposobljenosti, pomembna pa je tudi zastopanost dežel, zato so sodniki izbrani iz različnih koncev Nemčije. Na tej stopnji pride do izraza tudi politična naklonjenost posameznemu sodniku (Guarnieri in Pederzoli, 2002: 52.).

Nemški sodnik postane popolnoma neodvisen in njegovo delovanje samostojno šele, ko se ga potrdi za stalnega sodnika z vsemi dolžnostmi in pravicami, ki sodijo k njegovemu delovnemu mestu. Zagotovljeno ima plačo, ki se z napredovanjem in starostjo ustrezno večja (Foster in Sule, 2002: 89.). Po 97. členu ustave je sodnikom zagotovljena popolna neodvisnost pri njihovem delu (<http://www.constitution.org/cons/germany.txt>, 26.10.2004.). Vezani so le na zakon in njegove določbe (Youngs, 1998: 35.). Ustava kot najvišji pravni akt ima nalogo varovati ustavni red. Ustavni red se varuje s pomočjo sodstva. Sodnik je v postopku nepristranska tretja oseba, ki med vodenjem postopka ne sme biti dojemljiva za nobeno obliko vpliva – biti mora neodvisen. Glede na ustavo je sodnik neodvisen tako od organov zakonodajne veje oblasti kot organov izvršilne veje oblasti (Heyde, 1994: 20.). Po zakonu o sodstvu morajo sodniki delovati na takšen način, da v nobenem pogledu ne škodujejo zaupanju v njihove sposobnosti in neodvisnost (Foster in Sule, 2002: 89.). Nemški sodniki so lahko člani političnih strank, vendar morajo zagotoviti, da se zaupanje javnosti v njihovo neodvisnost in nepristranskost ne zmanjša (Heyde, 1994: 78.). Sodniki niso vezani na sodbe višjih sodišč, razen na sodbe Zveznega ustavnega sodišča. Formalno sodniki tudi niso

vezani na navodila višjih sodnikov. Ker pa je napredovanje odvisno tudi od ocen nadrejenih sodnikov, se v praksi velikokrat posluša oziroma upošteva »nasvete« višjih sodnikov (Foster in Sule, 2002: 90.). Pri vodenju postopka ne smejo sodniki upoštevati nobenih navodil. Sodnikova neodvisnost glede upoštevanja navodil pa ni dovolj, da bi zagotovili sodnikovo popolno neodvisnost in nepristranskost. Sodnik bi lahko bil prestavljen na drugo delovno mesto ali bi celo ostal brez službe, če bi sprejel sodbo, ki ni v skladu s pričakovanji vladajoče elite. Zato drugi odstavek 97. člena ustave pravi, da redni sodniki, ne morejo: (1) biti prestavljeni na drugo delovno mesto proti njihovi volji, (2) biti za stalno ali začasno suspendirani, (3) biti odstavljene ali predčasno upokojeni, razen v primerih, ki jih določa zakon ter na podlagi sodnega odloka (Heyde, 1994: 20.). Podrobneje urejajo položaj sodnikov posebni zvezni zakoni ter zakoni posameznih dežel. (Heyde, 1994: 78.).

Glede na načelo o delitvi oblasti, je sodnikom prepovedano delati za izvršno vejo oblasti ali pa za zvezni ali deželni parlament. Lahko so člani mestnih in občinskih svetov. Sodniki tudi ne smejo biti avtorji strokovnih pravnih mnenj in analiz, lahko pa poučujejo pravo na nemških univerzah (Heyde, 1994: 78.).

Kljub temu, da so sodniki neodvisni, so lahko predmet službenega nadzora. Opravljanje službenega nadzora ne sme v nobenem primeru priti v navzkrižje s sodnikovo neodvisnostjo. 26. člen Zakona o sodnikih jasno pravi, da je sodnik lahko podvržen službenemu nadzoru le do trenutka, ko tak nadzor začne posegati v neodvisnost sodnika. Sodnik je tako npr. lahko kritiziran zaradi nepravilnega obnašanja v njegovem profesionalnem življenju (neprimeren odnos do strank v postopku, zamujanje...), službeni nadzor pa nikoli ne sme preverjati, ali je sodnik pravilno apliciral določbe zakona v določenem primeru, ali ne. Zakon o sodnikih predstavlja vitalno garancijo za sodnikovo neodvisnost, predvsem v interakciji s sodno administracijo in pristojnimi ministrstvi. V primeru, da je sodnik mnenja, da službeni nadzor posega v njegovo neodvisnost, se lahko pritoži na disciplinsko razsodišče, ki lahko tak nadzor razglasi za nedovoljen in ga tudi ukine (Heyde, 1994: 78 – 79.).

Neodvisnost ni osebni privilegij sodnikov, temveč je posebna lastnost sodniškega mesta. Ta lastnost je podeljena sodniškemu mestu v interesu ljudstva, za kogar in v čigar imenu sodniki sodijo (Heyde, 1994: 20.).

6.1.3 Republika Slovenija

Ustava RS je vzpostavila moderna načela, ki označujejo položaj sodne veje oblasti znotraj organizacije in delovanja državne oblasti. Tako je v tem pogledu zelo pomembno, da zagotavlja ustava sodnikom trajni mandat. 130. člen Ustave pravi, da so sodniki voljeni s strani državnega zbora na predlog sodnega sveta (Grad, 2000: 8.). Takšna ureditev je precej nenavadna, še posebej ob upoštevanju dejstva, da imajo sodniki trajen mandat (Grad in drugi, 1996: 179.). Na tem mestu se ne bomo ukvarjali s sporno ureditvijo volitev sodnikov, ki jo v številnih strokovnih člankih omenjajo nekateri avtorji⁸².

Zakon o sodniški službi določa, da je za sodnika lahko izvoljen, kdor izpolnjuje naslednje pogoje: (1) da je državljan Republike Slovenije in aktivno obvlada slovenski jezik, (2) da je poslovno sposoben in ima splošno zdravstveno zmožnost, (3) da je dopolnil 30 let starosti, (4) da ima v Republiki Sloveniji pridobljen strokovni naslov diplomirani pravnik ali v Republiki Sloveniji nostrificirano v tujini pridobljeno diplomo pravne fakultete, (5) da je opravil pravniški državni izpit ter (6) da je osebnostno primeren za opravljanje sodniške funkcije (Rupnik in drugi, 1996: 254.). Poleg teh pa zakon uvaja še negativen pogoj za izvolitev sodnika. Za sodnika ne more biti izvoljen tisti sodnik, ki sicer izpolnjuje vse zakonske pogoje, če je pri svojem prejšnjem opravljanju sodniške funkcije sodil ali odločal v preiskovalnih in sodnih postopkih, v katerih so bile s sodbo kršene temeljne človekove pravice in svoboščine (Kaučič in Grad, 2000: 296.).

Zakon o sodniški službi pravi, da prosta sodniška mesta razpiše ministrstvo, pristojno za pravosodje (15. člen Zakona o sodniški službi, Uradni list RS št. 19/94.). Po zaključku razpisnega roka personalni sveti, ki so ustanovljeni pri vseh sodiščih razen pri okrajnih, oblikujejo svoje mnenje o primernosti (zlasti strokovni) vseh prijavljenih kandidatov na sodniško mesto (Kaučič in Grad, 2000: 296.). Svoje mnenje o kandidatih izdelata tudi ministrstvo za pravosodje, ki nato vse skupaj predloži sodnemu svetu (Kocjančič in drugi, 1998: 220.).

⁸² Podrobneje o tem glej Kaučič, I.: »Predsednik republike in sodstvo«. Podjetje in delo 6 – 7/2002/XXVIII, Gospodarski vestnik, Ljubljana, strani 1249 - 1254 in Grad, F. (2000): »Problematika imenovanja oziroma volitev sodnikov«. Zbornik Dnevi slovenskega sodstva, Portorož, strani 8 – 9.

Kljub temu, da sodnike voli državni zbor, slednji to stori le na predlog sodnega sveta. Sodni svet je zelo pomemben organ, ki naj bi prispeval k samostojnosti in neodvisnosti sodne funkcije. Sodni svet je poseben organ, ki mu že ustava podeljuje pristojnost, da predlaga državnemu zboru izvolitev in razrešitev sodnikov (Rupnik in drugi, 1996: 257 – 258.). Sestavlja ga enajst članov (Rupnik in drugi, 1996: 258.), katerih mandatna doba je pet let in po poteku te dobe ne morejo biti takoj ponovno imenovani (18. člen Zakona o sodiščih, Uradni list RS št. 19/94.). Pet članov izvoli državni zbor na predlog predsednika republike izmed univerzitetnih profesorjev prava, odvetnikov in drugih pravnikov. Ostalih šest pa izmed sebe izvolijo sodniki, ki trajno opravljajo sodniško funkcijo (Rupnik in drugi, 1996: 258.). 22. člen Zakona o sodiščih pravi, da je potrebno pri kandidiranju članov sodnega sveta upoštevati enakomerno zastopanost članov z območij vseh višjih sodišč v Republiki Sloveniji (Uradni list RS št. 19/94.). Poleg osnovnih nalog predlaganja kandidatov za sodnike ter njihove razrešitve opravlja sodni svet še številne druge funkcije.⁸³

Sodnik z izvolitvijo v državnem zboru ni izvoljen za sodnika nasploh, temveč za določeno sodniško mesto, in sicer mesto: (1) okrajnega, (2) okrožnega, (3) višjega ali (4) vrhovnega sodnika (Kaučič in Grad, 2000: 296.).

6.2 RAZREŠITEV SODNIKOV

6.2.1 Anglija in Wales

Imenovanje in odstavljanje sodnikov je bila dolga stoletja izključna pristojnost monarha. Sodniki so bili na položaju toliko časa, kolikor je to ugajalo monarhu. Odstavljaj in imenoval jih je po svoji volji. Rezultat take ureditve je bil, da so bile sodbe, za katere je izkazal interes, praviloma skladne z njegovimi pričakovanji (Darbyshire, 1996: 31.).

Temeljni koncept neodvisnosti sodstva in višjih sodnikov se je v Angliji pojavil s sprejetjem Zakona o nasledstvu leta 1701 (<http://www.jc.nsw.gov.au/fb/fbbrook.htm>, 12.10.2004.). Slednji je zagotavljal, da sodniki ne morejo biti odstavljani po volji monarha, temveč ostanejo na funkciji, dokler jo vestno opravljajo. Odstavljani so lahko šele na zahtevo obeh domov parlamenta (Darbyshire, 1996: 31.). Zakon o Vrhovnem sodišču iz leta 1981 je le dodatno

⁸³ Podrobneje o tem glej v Rupnik, J. in drugi (1996): »Ustavno pravo Republike Slovenije«. Pravna fakulteta v Mariboru, Maribor, str. 258.

uveljavil pravkar omenjeno zagotovilo (<http://www.jc.nsw.gov.au/fb/fbbrook.htm>, 12.10.2004.). Zahteva po odstavitvi sodnika s strani obeh domov parlamenta ni bila uporabljena za odstavitev angleškega sodnika vse od leta 1701, ko je bila prvič uveljavljena (Darbyshire, 1996: 31 – 32, 35.).

Zanimivo je, da se člen, ki govori o odstavitvi sodnikov na zahtevo obeh domov parlamenta nanaša le na sodnike Vrhovnega sodišča, sodnike Pritožbenega sodišča ter Sodne lorde. Za vse ostale sodnike (sodnike nižjih sodišč) pa velja, da jih odstavlja Lord Chancellor. Razlogi, zaradi katerih jih lahko odstavi, so naslednji: (1) nesposobnost ter (2) neprimerno vedenje. Laičnega sodnika lahko odstavi brez navedbe razloga za tako odločitev. Največkrat pa se to zgodi zaradi nepravilnega ravnanja ali zaradi neopravljanja dolžnosti, ki jih taka funkcija nalaga. Leta 1994 je Lord Chancellor pojasnil, katera dejanja se štejejo kot neprimerno vedenje. Navedel je: (1) vožnjo pod vplivom alkohola, (2) prekrške, ki vključujejo nasilje, (3) nepoštenost ali moralno sprijenost, (4) spolno nadlegovanje in nasilje, (5) versko ali rasno nestrpnost (Darbyshire, 1996: 32, 47.).

Kljub vsemu temu, pa bode v oči dejstvo, da ni formalnega sistema za obravnavanje pritožb o sodnikih. Kljub nenehnim kritikam in številnim predlogom s strani raznih komisij in posameznikov se na tem področju ni še nič premaknilo na bolje (Darbyshire, 1996: 32.).

6.2.2 Zvezna republika Nemčija

Po ustavi je sodnik dokaj zaščiten pred izgubo delovnega mesta. Samo na podlagi zakona je lahko proti svoji volji razrešen, stalno ali začasno suspendiran, prestavljen na drugo mesto ali predčasno upokojen (<http://www.constitution.org/cons/germany.txt>, 26.10.2004.). Zakon pa določa, da mora biti za zgoraj naštete ukrepe izdan tudi poseben sodni ukaz (Foster in Sule, 2002: 90.). Določila zakona pa ne veljajo v primeru prestrukturiranja sodišč. V tem primeru so lahko sodniki prestavljeni na druga sodišča brez njihove privolitve. Lahko so tudi prestavljeni na nižje delovno mesto od prejšnjega, vendar v tem primeru še vedno prejemajo isto plačo, ki so jo prejeli na višjem delovnem mestu (Youngs, 1998: 35.).

Za zvezne sodnike veljajo nekoliko spremenjena pravila za razrešitev. Na tej stopnji se vključi v proces tudi zakonodajalec. Če zvezni sodnik prekrši določbe zvezne ustave ali ustavni red posamezne dežele, potem lahko Zvezno ustavno sodišče na predlog *Bundestaga* z

dvotretjinsko večino premesti sodnika na drugo delovno mesto ali ga predčasno upokoji. Če se mu dokaže, da je namenoma kršil ustavni red, pa se takega sodnika razreši. Posamezne dežele lahko tudi na podoben način urejajo način razrešitve sodnikov deželnih sodišč (Youngs, 1998: 35 – 36.).

6.2.3 Republika Slovenija

Ustava predvideva dva primera oziroma dve vrsti razlogov za razrešitev sodnika (Rupnik in drugi, 1996: 253.). Ustava tako določa, da je sodnik lahko razrešen le, če pri opravljanju sodniške funkcije krši ustavo, ali huje krši zakon. Razreši ga lahko državni zbor na predlog sodnega sveta (132. člen Ustave.). V tem primeru je državnemu zboru prepuščeno, da sam oceni ali gre za tako hude kršitve, ki bi sodniku onemogočale, da še naprej opravlja svojo funkcijo. Državni zbor pa mora razrešiti sodnika, če slednji stori naklepno kaznivo dejanje z zlorabo sodniške funkcije. Pri tem ni potreben predlog sodnega sveta (Grad in drugi, 1996: 180.), saj gre za obvezno oziroma avtomatično razrešitev (Rupnik in drugi, 1996: 253.). 78. člen Zakona o sodniški službi⁸⁴ navaja kot razlog za razrešitev sodnika tudi primer, ko je sodnik obsojen na zaporno kazen daljšo od šestih mesecev. V tem primeru sodni svet predlaga državnemu zboru sodnikovo razrešitev. Če je sodnik obsojen na zaporno kazen krajšo od šestih mesecev ali na neprostostno kazen⁸⁵, potem sodni svet predlaga državnemu zboru razrešitev takega sodnika le, če gre za kaznivo dejanje, zaradi katerega je osebnostno neprimeren za opravljanje sodniške funkcije (Uradni list RS št. 19/94.). Razrešeni sodnik ne more več kandidirati za izvolitev v sodniško funkcijo (Rupnik in drugi, 1996: 253.).

6. 3 PRIMERJAVA MED DRŽAVAMI GLEDE NA NAČELO NEODVISNOSTI SODNIKOV

Na najmanj razlik med državami sem naletel ravno pri primerjavi držav glede na načelo neodvisnosti sodnikov. To sem nekako tudi pričakoval, vendar je potrebno omeniti, da se države razlikujejo v načinu urejanja načela neodvisnosti sodnika.

⁸⁴ Ta določba je zapisana že v 3. odstavku 132. člena Ustave Republike Slovenije.

⁸⁵ 34. člen Kazenskega zakonika Republike Slovenije opredeljuje kot neprostostno kazen tri vrste kazni: (1) denarna kazen, (2) prepoved vožnje motornega vozila ter (3) izgon tujca iz države (Uradni list RS št. 95/2004.).

Anglija ne pozna formalnega sistema napredovanja sodnikov, predvsem iz enega razloga. Sodniki bi lahko svoje odločitve oblikovali v skladu s pričakovanji višjih sodnikov in politikov, pristojnih za sodniška imenovanja in povišanja. Kljub temu je v današnjem času mogoče opaziti porast števila sodnikov, ki so napredovali na višje sodniško mesto (Bailey in Gunn, 1994: 219.). V Angliji se odvetnik ne more odločiti za sodniško kariero, ker so za sodnike imenovani le tisti odvetniki, ki so prej dolga leta zelo uspešno opravljali odvetniški poklic. Imenovanje na sodniški položaj je v Angliji prej nagrada za svoje dosedanje delo, kot pa začetek neke nove kariere. Sodniška funkcija v Angliji prinaša s seboj tudi velik ugled in spoštovanje v javnosti. Nemčija in Slovenija poznata tako sodniško kariero kot formalni sistem napredovanja sodnikov. V obeh državah se lahko diplomirani pravnik z opravljenim državnim pravniškim izpitom prijavi na razpis za prosto delovno mesto sodnika. Sodnik začne svojo kariero na najnižjih sodiščih. V skladu z delovno dobo in uspešnostjo sodnik napreduje na višja sodniška mesta ter v višje plačilne razrede. V Nemčiji in Sloveniji je zelo redek pojav, da bi odvetnik po dolgoletni odvetniški karieri prestopil v sodniške vrste, za razliko od Anglije, kjer je ravno to ključna značilnost sodniškega poklica. V Angliji prestop iz sodniških vrst v druge poklice sprejmejo z velikim neodobravanjem in kritiziranjem.

Glede neodvisnosti sodnikov pri njihovem delu, razlik med posameznimi državami takorekoč ni, nekoliko bode v oči le ureditev Nemčije, kjer so sodniki lahko člani političnih strank. V vseh treh državah so sodniki pri svojem delu vezani le na ustavo in zakon. Za svoje delo prejemajo primerno veliko plačo. Tu je zanimiva ureditev Anglije, ki denar za sodniške plače zagotavlja iz posebnega sklada, o višini katerega parlament nima pristojnosti glasovati. V Nemčiji in Sloveniji se denar za plače sodnikov zagotavlja iz proračuna, proračun pa potrjuje parlament in tako lahko posredno vpliva na višino sredstev. Za vse tri analizirane države so značilni tudi dokaj zapleteni postopki za odstavitev sodnikov. V Angliji tako od uvedbe Zakona o nasledstvu, leta 1701, še ni bil sprožen postopek za odstavitev sodnika. Posebnost Anglije je tudi v tem, da je formalno urejena le odstavitev sodnikov Vrhovnega in Pritožbenega sodišča, ter Sodnih lordov. Nemške in slovenske sodnike že ustava varuje pred izgubo delovnega mesta, podrobneje pa to področje ureja zakon.

Hipoteza, da sta za sodnikovo neodvisnost ključnega pomena način njegovega imenovanja in razrešitve, se je potrdila. Že literatura navaja način imenovanja in razrešitve, kot ključna elementa pri zagotavljanju sodnikove neodvisnosti, na katera se ostale garancije navezujejo in dodatno utrjujejo neodvisnost sodnika.

7 ZAKLJUČEK

Skozi diplomsko nalogo sem poskušal opozoriti na razlike med praktično izpeljavo dveh načel sodstva v različnih pravnih sistemih. Pri tem sem si pomagal z dvema hipotezama in sicer: (H1) »Udeležba državljanov kot članov porot ali sodnikov porotnikov pri izvajanju sodne oblasti je bolj dosledno izpeljana v sistemu običajnega prava« ter (H2) »Za sodnikovo neodvisnost sta ključnega pomena način njegovega imenovanja in razrešitve«.

Opazil sem, da do največjih razlik med vsem tremi izbranimi državami prihaja prav na področju udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti. Ob vprašanju, ali se je moja prva hipoteza potrdila, se moj odgovor glasi da. Med študijem literature in pisanjem naloge sem prišel do ugotovitve, da je sodelovanje državljanov pri izvajanju sodne oblasti v sistemu običajnega prava, kjer državljani nastopajo kot porotniki, bližje staremu načelu, da naj obtoženemu sodijo njemu enaki. Pri poroti gre vendarle za to, da je, praktično gledano, porota sodnik. Porota odloča o krivdi ali nedolžnosti posameznega obtoženca. Poklicni sodnik je v sodni dvorani le za to, da vodi postopek, poziva priče na prostor za pričanje, odloča o ugovorih zagovornikov, tožilcev, določa višino kazni v primeru krivde obtoženca itd. Porota torej predstavlja tisti jeziček na tehtnici, ki odloča o tem, čigavi dokazi so bolj trdni in kredibilni. Odloča o tem, ali verjame tožniku ali tožencu. Številni avtorji so zelo kritični do uporabe porot predvsem v civilnih zadevah, kjer se je začela kazati tendenca, da so porote prisojale astronomske odškodnine v korist tožnikov. Zakaj je temu tako, si tudi strokovnjaki niso enotni, bi bilo pa vsekakor zanimivo poiskati odgovor na to vprašanje. V sistemu kontinentalnega prava pa gre pri sojenju s pomočjo sodnikov porotnikov ravno tako za načelo, da naj obtoženemu sodijo njemu enaki, vendar je izpeljano na drugačen način. Na tej točki moram reči, da kljub sodelovanju sodnikov porotnikov v sodnih senatih ne gre za dosledno izpeljavo načela o sodelovanju državljanov pri izvajanju sodne oblasti. Zakaj? Glavni razlog vidim v tem, da sodniki porotniki niso udeleženi na vseh sodiščih, kar še posebej velja za Republiko Slovenijo, ki udeležbo sodnikov porotnikov pozna le na okrožnih sodiščih. V tem pogledu je Nemčija veliko bolj naklonjena sodnikom porotnikom, saj jih pozna skoraj na vseh stopnjah sojenja ter celo na zveznih sodiščih. Sicer so sodniki porotniki, člani sodnih senatov, po statusu enaki poklicnim sodnikom in imajo enake pravice in dolžnosti, vendarle pa se je potrebno vprašati, v kolikšni meri so njihove odločitve res samostojne oziroma neodvisne od

pogledov in argumentov poklicnega sodnika. Zato se moram strinjati, da je načelo udeležbe državljanov pri izvajanju sodne oblasti bolj dosledno izpeljano v sistemu običajnega prava.

Pri potrjevanju druge hipoteze pa velikih in bistvenih razlik med državami nisem opazil. Ta hipoteza se je potrdila, vendar je potrebno omeniti, da ima vsaka država svoj način urejanja tega področja. Na tem mestu izstopa Anglija, za katero je značilno, da ne pozna formalnega sistema napredovanja sodnikov. V Angliji praviloma ni mogoče napraviti kariere kot sodnik, saj so slednji imenovani na višku njihove kariere na drugih poklicnih področjih. Največjo vlogo pri imenovanju angleških sodnikov ima Lord Chancellor. Ta ureditev pa je v zadnjem času precej kritizirana predvsem zaradi političnega vpliva na izbiro sodnikov. Lord Chancellor je namreč član kabineta in je torej politična osebnost. Spornost pri imenovanju predstavlja tudi izbiranje kandidatov le iz vrst odvetnikov kar nekateri kritiki označujejo kot elitizem. Odvetnikov je v Angliji sorazmerno malo v primerjavi z ostalimi pravniki. Tako se iz ozke elite izbira še ožja elita – sodniki. Precej bolj so stvari urejene na kontinentu, kjer se mladi pravniki, po zaključku šolanja lahko odločijo za sodniško kariero. Tak način izbiranja sodnikov je veliko manj podvržen političnim pritiskom. Slednji se v večji meri pojavljajo ob napredovanjih na višje sodniško mesto. Diplomirani pravniki kandidirajo za sodniška mesta na javnih razpisih. Nemčija daje pri izbiri kandidatov velik poudarek na strokovno usposobljenost. Pri izbiri kandidatov imajo pomembno vlogo različna telesa, ki dajejo mnenja o primernosti kandidatov ter jih tudi predlagajo v imenovanje. Ta telesa so praviloma strokovna oziroma sestavljena tako, da imajo strokovnjaki s področja prava v teh telesih večino. V osnovi je ta način zelo dober, vendar je zopet odločilna izpeljava. Tako so v Sloveniji vse glasnejše kritike, da je trenutna ureditev, ko Sodni svet predlaga državnemu zboru sodnike v izvolitev, slaba. Služba za zakonodajo Vlade Republike Slovenije v svojih Izhodiščih za spremembe Ustave Republike Slovenije predlaga novo ureditev, kjer bi Sodni svet predlagal predsedniku republike imenovanje novih sodnikov. S tem bi se okrepila vloga sodnega sveta ter dodatno zavarovalo institut imenovanja sodnikov pred političnimi vplivi.

Na področju razrešitve sodnikov zopet prednjači Anglija, ki ima formalno urejeno razrešitev sodnikov na zahtevo obeh domov parlamenta le za sodnike Vrhovnega sodišča, Pritožbenega sodišča ter Sodne lorde. Vse ostale sodnike zopet odstavlja Lord Chancellor. Glede na vse to, se nam lahko zdi, da je sodnik v Angliji dokaj lahko zamenljiv. Dejansko temu ni tako, saj je Anglija kot država zelo tradicionalistična in ogromno stvari je urejenih na načelni ravni. Tako je tudi na področju sodstva, kjer veljajo številna starodavna nepisana pravila in gentlemanski

dogovori. Tako Anglija, kljub pomanjkanju formalnih pravil, predstavlja zgleden primer neodvisnosti sodnikov. Na kontinentu je sodniška funkcija sodnika zelo zaščitena in možnosti za njegovo razrešitev zelo omejene. Formalno gledano, ustave in zakoni določajo primere in načine za razrešitev sodnikov. Praktično gledano pa sodnik izgubi svoje mesto šele z upokojitvijo, smrtjo ali odstopom. V taki ureditvi lahko izluščimo staro načelo, ki je govorilo o tem, da sodnik ostane na položaju toliko časa, kolikor svoje delo opravlja korektno in v skladu z zakonom.

Kot vsaka diplomska naloga je tudi ta odprla številna nova vprašanja, porodila dvome, spodbudila misli o tretji veji oblasti. Upam, da je vsaj malo pripomogla k podiranju mita, da je tretja veja oblasti izključno področje zanimanja in dela pravne znanosti. Mislim, da je mogoče z načinom mišljenja, s katerim smo oboroženi družboslovci in s količino znanja, s katero so oboroženi pravniki, odstirati nova in nova področja akademskega raziskovanja. In naj zaključim z mislijo, ki jo je izrekel gospod Adlai E. Stevenson Jr.: »If we value the pursuit of knowledge, we must be free to follow wherever that search may lead us. The free mind is not a barking dog, to be tethered on a ten-foot chain«.

8 LITERATURA

- (2002) Politični sistem Velike Britanije; zbornik. Visokošolsko središče v Kopru, Koper.
- Bailey, S. H.; Gunn, M. J. (1994): *Smith and Bailey on the Modern English Legal System*. Sweet & Maxwell, London.
- Baker, John H. (2002): *An Introduction to English Legal History*. Butterworths LexisNexis, London.
- Bauman, Richard A. (1996): *Crime and Punishment in Ancient Rome*. Routledge, London and New York.
- Bonner, Robert J. (2000): *The Administration of Justice from Homer to Aristotle*. The Lawbook Exchange, ltd., New Jersey.
- Bunc, Stanko (1987): *Slovar tujk*. Založba Obzorja Maribor, Maribor.
- Byme, Klaus von (2002): *Politični sistem Zvezne republike Nemčije*. Visokošolsko središče v Kopru, Koper.
- Byrd, Sharon B. (2001): *Introduction to Anglo – American Law & Language*. Verlag C. H. Beck oHG, München.
- Damaška, Mirjan R. (1986): *The Faces of Justice and State Authority*. Yale University Press, New Haven and London.
- Darbyshire, Penny (1996): *Edey on the English Legal System*. Sweet & Maxwell, London.
- David, Rene; Brierley, John E. C. (1985): *Major legal systems in the world today*. Stevens & sons, London.
- Foster, Nigel G.; Sule Satish (2002): *German Legal System & Laws*. Oxford University Press, Oxford.
- Glendon, Mary Ann; Gordon, Michael Wallace; Osakwe, Christopher (1994): *Comparative Legal Traditions*. West Publishing, St. Paul.
- Grad, Franc; Kaučič, Igor; Ribičič, Ciril; Kristan, Ivan (1996): *Državna ureditev Slovenije*. Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
- Guarnieri, Carlo in Pederzoli, Patrizia (2002): *The power of judges*. Oxford University Press Inc., New York.
- Heyde, Wolfgang (1994): *Justice and the Law in the Federal Republic of Germany*. C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg.
- Heywood, Andrew (2000): *Key Concepts in Politics*. Palgrave, New York.
- Höffe, Otfried (2001): *Aristoteles: Politik*. Akademie Verlag, Berlin.

- Holt, James Clark (2001): Magna Carta. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kaučič, Igor in Grad, Franc (2000): Ustavna ureditev Slovenije. Gospodarski vestnik, Ljubljana.
- Kelly John Maurice (2001): A short history of Western legal theory. Oxford University Press Inc., New York.
- Kocjančič, Rudi; Ribičič, Ciril; Grad, Franc; Kaučič, Igor (1998): Ustavno pravo Slovenije. Visoka upravna šola, Ljubljana.
- Korošec, Viktor (1997): Rimsko pravo. Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
- Kristan, Ivan; Ribičič, Ciril; Grad, Franc; Kaučič, Igor (1994): Državna ureditev Slovenije. Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
- Kušej, Gorazd; Pavčnik, Marijan; Perenič, Anton (1992): Uvod v pravo. Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
- Locke, John (1978, 1691): Dve rasprave o vladi. NIP »Mladost«, Beograd.
- Lyall, Francis (2002): An Introduction to British Law. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.
- Major, William Thomas (1990): Basic English Law. The Macmillan Press Ltd, London.
- Merryman, John Henry (1996): The Civil Law Tradition. Stanford University Press, Stanford.
- Montesquieu, Charles de (1989, 1748): O duhu zakona. Filip Višnjić, Beograd.
- Perenič, Anton (1993): Pravo. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Rupnik, Janko; Cijan, Rafael; Grafenauer, Božo (1996): Ustavno pravo Republike Slovenije. Pravna fakulteta Maribor, Maribor.
- Stevens, Robert (2002): The English Judges. Hart Publishing, Oxford.
- Šturm, Lovro (1999): Omejitev oblasti; ustavna izhodišča javnega prava. Nova revija, Ljubljana.
- Thorley, John (1998): Atenska demokracija. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Ude, Lojze (1998): Civilni pravdni postopek. Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
- Vehovar, Urban (2001): Sodstvo na Slovenskem. Znanstvena knjižnica FDV, Ljubljana.
- Youngs, Raymond (1998): English, French and German constitutional law. Cavendish Publishing Limited, London.

- Zalar, Aleš (uredil) (2000): Normativne spremembe na področju sodstva v Republiki Sloveniji. Slovensko sodniško društvo, Portorož.
- Žontar, Jože (glavni urednik) (2000): Pravo – zgodovina – arhivi. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana.

ČLANKI

- Jerovšek, Tone (2001): »Ustavna ureditev sodstva«. VII. dnevi javnega prava, 1/2001, str. 47 – 59.
- Kaučič, Igor (2002): »Ustavnopравни vidiki reforme pravosodja in uprave: predsednik republike in sodstvo«. Podjetje in delo, XXVIII, str. 1249 – 1259.
- Novak, Marko (2001): »Polarnost delitve oblasti«. Pravniki, 56, 9 – 10, str. 505 – 523.
- Zalar, Aleš (2002a): »Imenovanje sodnikov«. VIII. dnevi javnega prava, 3/2002, str. 287 – 304.
- Zalar, Aleš (2002b): »Minister za pravosodje, Sodni svet in sodniki«. Podjetje in delo, XXVIII, str. 1280 – 1292.

VIRI

- Ustava Republike Slovenije, Časopisni zavod UL Republike Slovenije. Ljubljana, 1997.
- Zakon o sodniški službi, Uradni list RS, 19/94.
- Zakon o sodiščih, Uradni list RS, 19/94.
- Zakon o upravnem sporu, Uradni list RS, 50/97.
- Internet 1: Vrhovno sodišče Združenih držav Amerike
<http://www.supremecourtus.gov/>
- Internet 2: iskalnik Search Access Gpo
<http://search.access.gpo.gov/>
- Internet 3:
<http://a257.g.akamaitech.net/>
- Internet 4: spletna stran Commonwealtha
<http://www.thecommonwealth.org/>
- Internet 5: spletna stran časopisne hiše The Washington Times
<http://www.washingtontimes.com/>
- Internet 6: spletna stran pravnika Petra Landry-ja

- <http://www.blupete.com/>
- Internet 7: spletna stran Univerze v Teksasu
<http://www.la.utexas.edu/>
 - Internet 8: spletna stran Bournemouth & Poole Collega
<http://www.sixthform.info/>
 - Internet 9: spletna stran o angleških zakonih
<http://www.legislation.hmso.gov.uk/legislation/uk.htm>
 - Internet 10: spletna stran notranjega ministrstva Velike Britanije
<http://www.homeoffice.gov.uk/>
 - Internet 11: informacijski portal Lycos Tripod
<http://mitglied.lycos.de/>
 - Internet 12: spletna stran o svetovnih valutah
<http://www.oanda.com/>
 - Internet 13: spletna stran nemškega veleposlaništva v Indiji
<http://www.germanembassy-india.org/en/home/index.html>
 - Internet 14: spletna stran Wikipedije – zastonj spletna enciklopedija
http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page
 - Internet 15: spletna stran Federacije evropskih delodajalcev
<http://www.fedee.com/index.shtml>
 - Internet 16: spletna stran Društva študentov Pravne fakultete Univerze v Mariboru
<http://www.pravna.net/>
 - Internet 17: spletna stran Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije
<http://www.mnz.si/si/index.php>
 - Internet 18: spletna stran Vrhovnega sodišča Republike Slovenije
<http://www.sodisce.si/>
 - Internet 19: spletni iskalnik Wordiq.com
<http://www.wordiq.com/>
 - Internet 20: spletna stran Constitution Society
<http://www.constitution.org/>
 - Internet 21: spletna stran Chrononhotonthologos
<http://www.chrononhotonthologos.com/>
 - Internet 22: spletna stran Univerze Kingston v Londonu
<http://www.kingston.ac.uk/>

- Internet 23: spletna stran angleških obritoglavcev
<http://www.borstal.skinheads.co.uk/>
- Internet 24: spletna stran pravnih prevodov
<http://www.margaret-marks.com/>
- Internet 25: spletna stran z zapiski
<http://www.geocities.com/matejamavric/>
- Internet 26: vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji
<http://evropa.gov.si/>
- Internet 27: spletna stran Uradni list Republike Slovenije
<http://www.uradni-list.si/index.jsp>
- Internet 28: spletna stran Sodne komisije Novega južnega Walesa
<http://www.jc.nsw.gov.au/>
- Internet 29: spletna stran angleške Komisije za sodna imenovanja
<http://www.cja.gov.uk/>
- Internet 30: spletna stran Oddelka za ustavna vprašanja
<http://www.dca.gov.uk/>
- Internet 31: spletna stran dokumentov, ki se nanašajo na začetke ameriške zgodovine
<http://www2.pitnet.net/primarysources/>
- Internet 32: spletna stran EskimoNorth
<http://www.eskimo.com/>
- Internet 33: spletna stran internetne prodajalne knjig Bartleby
<http://www.bartleby.com/>